

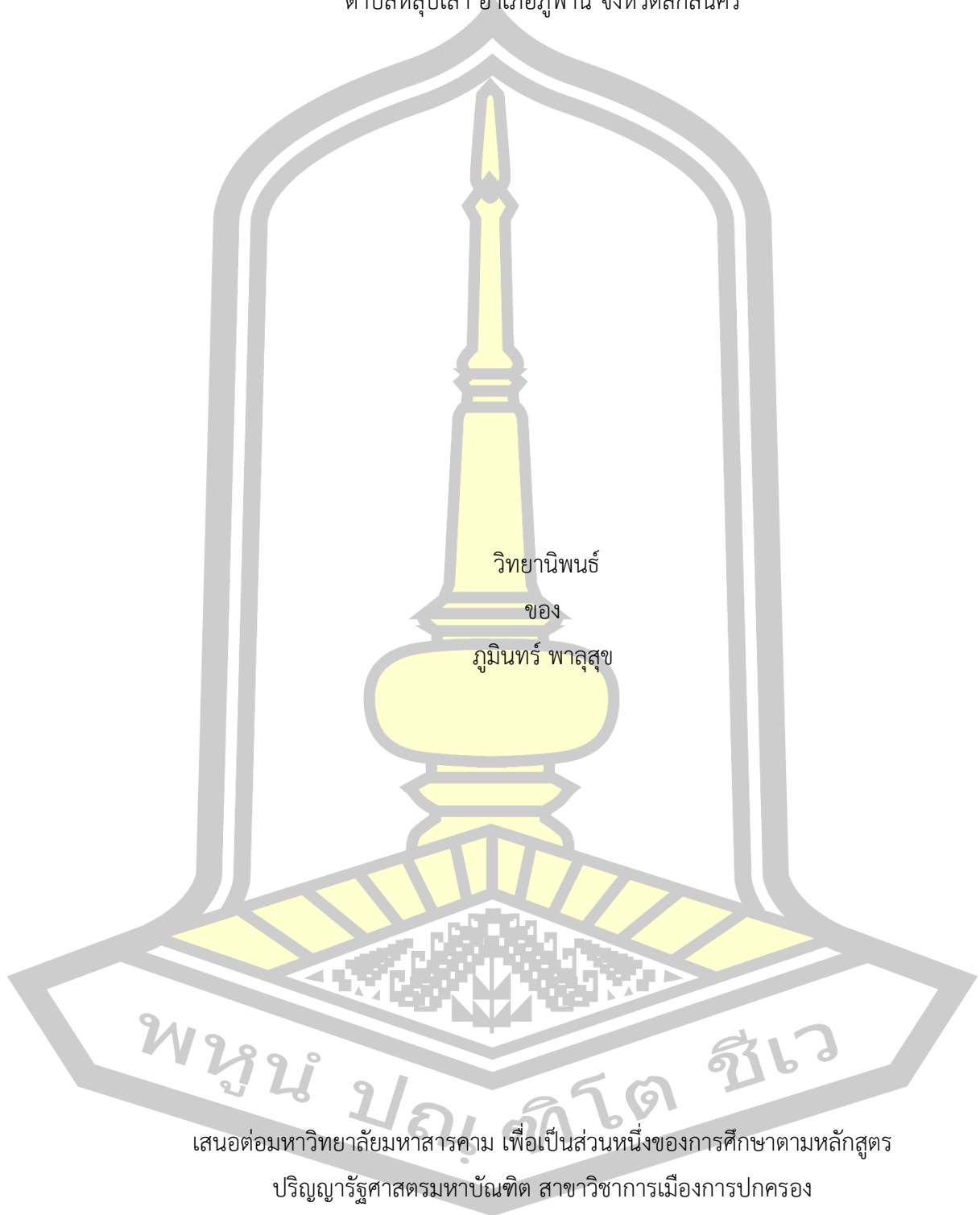
อำนาจการคิดค้นและผลกระทบที่มีต่อคนจนจากนโยบายทวงคืนผืนป่า กรณีศึกษา บ้านจัดระเบียบ
ตำบลหลุบเลา อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร

วิทยานิพนธ์
ของ
ภูมินทร์ พาลุสุข

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง
กรกฎาคม 2562

สงวนลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

อำนาจการกีดกันและผลกระทบที่มีต่อคนจนจากนโยบายทวงคืนผืนป่า กรณีศึกษา บ้านจัดระเบียบ
ตำบลหลุบเลา อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร

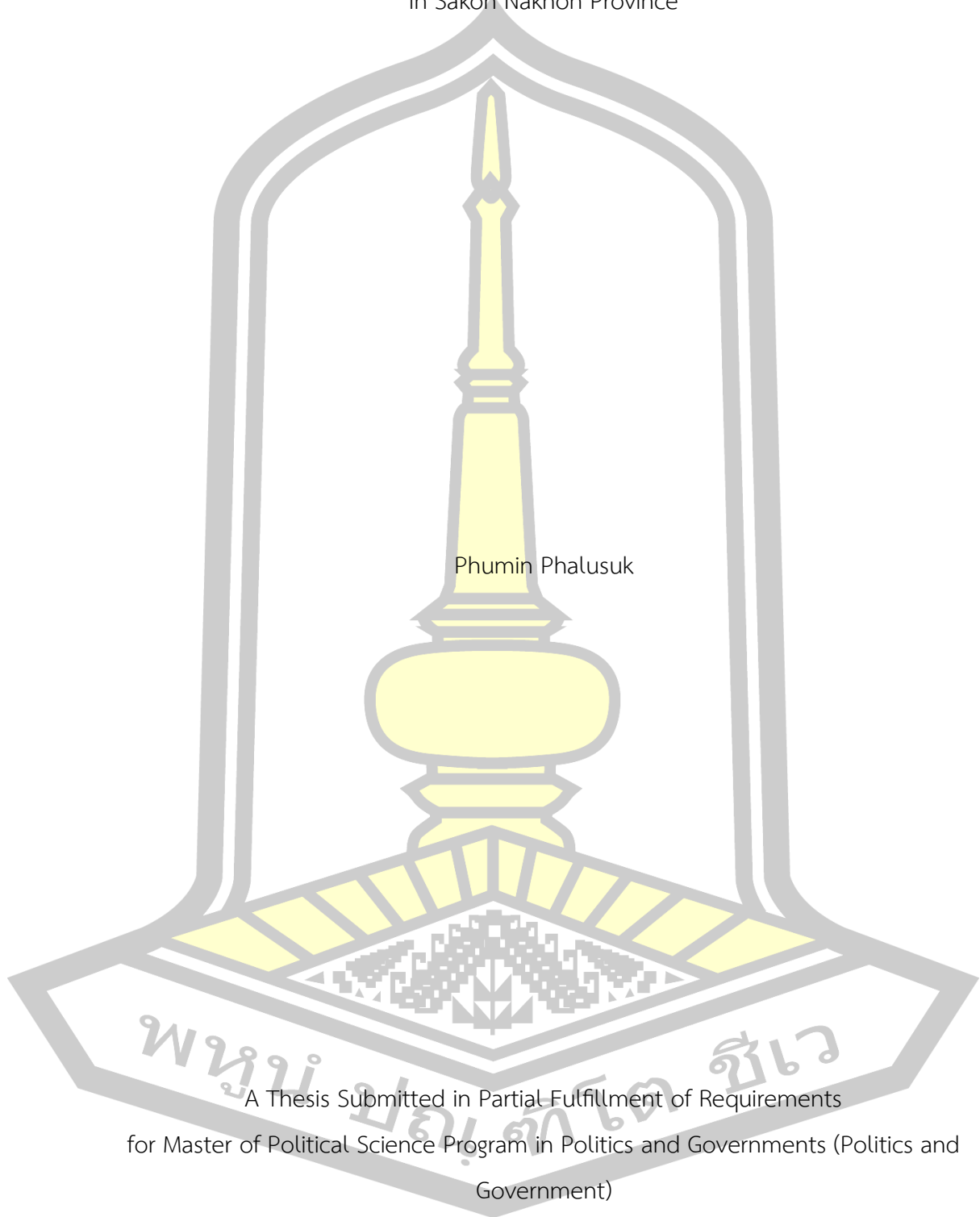
เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง

กรกฎาคม 2562

สงวนลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Powers of Exclusion and the Impact of the Forest Reclamation Policy on the Poor
in Sakon Nakhon Province

Phumin Phalusuk

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Master of Political Science Program in Politics and Governments (Politics and
Government)

July 2019

Copyright of Maharakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนายภูมินทร์ พาลุสุข แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร. ญัฐกานต์ อัครพงศ์พิศักดิ์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผศ. ดร. อลงกรณ์ อรรคแสง)

.....กรรมการ

(อ. ดร. ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ)

.....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(รศ. ดร. ภักดี โพธิ์สิงห์)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

.....
(ผศ. เขิงชาญ จงสมชัย)

คณบดีวิทยาลัยการเมืองการปกครอง

.....
(ผศ. ดร. กฤษน์ ชัยมุล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	อำนาจการกีดกันและผลกระทบที่มีต่อคนจนจากนโยบายทวงคืนผืนป่า กรณีศึกษา บ้านจัดระเบียบ ตำบลหลุบเลา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดสกลนคร		
ผู้วิจัย	ภูมินทร์ พาลุสุข		
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อลงกรณ์ อรรคแสง		
ปริญญา	รัฐศาสตรมหาบัณฑิต	สาขาวิชา	การเมืองการปกครอง
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีที่พิมพ์	2562

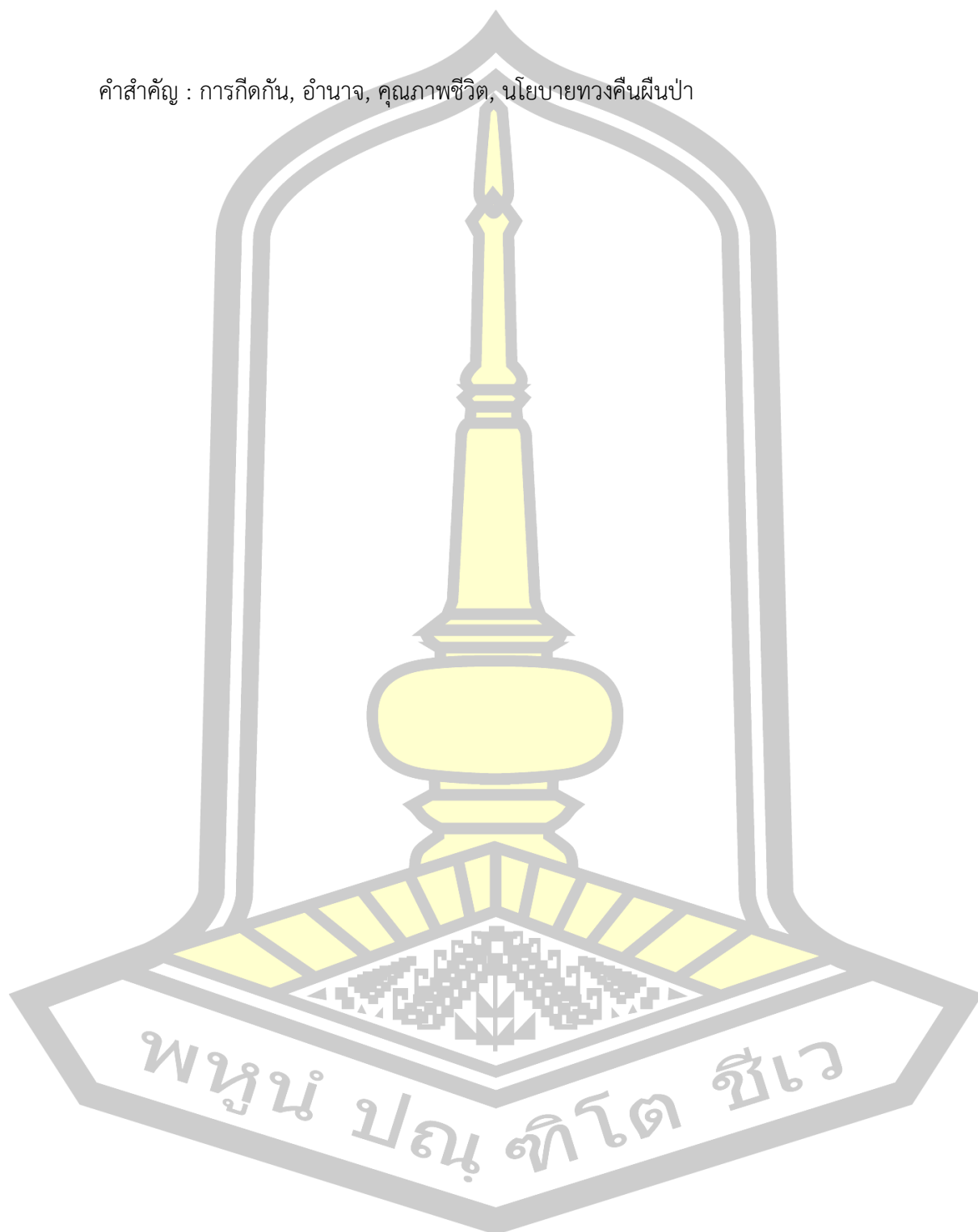
บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “อำนาจการกีดกันและผลกระทบที่มีต่อคนจนจากนโยบายทวงคืนผืนป่า กรณีศึกษา บ้านจัดระเบียบ ตำบลหลุบเลา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดสกลนคร” นี้ มีความมุ่งหมายที่จะ 1. เพื่อศึกษาสภาวะการกีดกัน ที่กีดกันชาวบ้านออกจากที่ทำกินของตนเอง โดยการศึกษาผ่านอำนาจในการกีดกัน 4 แบบ คือ อำนาจในทางกฎหมาย อำนาจในการใช้กำลัง อำนาจในทางตลาด และอำนาจในการสร้างความชอบธรรม 2. เพื่อศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับประชาชนในพื้นที่ ทั้งก่อนและหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า ของรัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) โดยใช้วิธีการศึกษาผ่าน ชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่บ้านจัดระเบียบที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายทวงคืนผืนป่า ผ่านการศึกษารูปแบบของเอกสาร หนังสือ บทความ สื่อออนไลน์ต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ในช่วงการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าถึงปัจจุบัน

ผลการศึกษาพบว่า 1. สภาวะการใช้อำนาจกีดกันชาวบ้านออกจากที่ดินทำกินของตนเองทั้ง 4 แบบ นั้นพบว่า ก) การกีดกันโดยใช้กฎหมาย มีการออกกฎหมายที่ชาวบ้านไม่มีอำนาจต่อรองและชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ข) การกีดกันโดยใช้กำลัง มีการข่มขู่ กีดกันชาวบ้านให้ออกจากที่ดินทำกินของตนเอง ค) การกีดกันโดยตลาด มีเพียงการซื้อ ขายที่ดินในกลุ่มชาวบ้านเอง ไม่มีนายทุนเข้ามากว้านซื้อที่แต่อย่างใด ง) การสร้างความชอบธรรม ส่วนมากเจ้าหน้าที่จะอ้างเพียงข้อบังคับทางกฎหมายเท่านั้นในการสร้างความชอบธรรมในการดำเนินการในพื้นที่กับชาวบ้าน 2. ผลกระทบที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับเรื่องคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในช่วงก่อนและหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า ก) ความสุขทางด้านอาชีพการงาน ชาวบ้านไม่มีความสุขในการทำงาน หลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า ข) การมีสังคมที่ดี เกิดการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายหลังเกิดข้อพิพาทเรื่องที่ดินในพื้นที่ ค) มีสถานภาพทางการเงินที่ดี ชาวบ้านเกิดปัญหาอย่างมากหลังถูกดำเนินคดี ต้องเป็นหนี้สิน เพื่อกู้เงินและขายทรัพย์สินบางส่วนในการสู้คดี ง) การมีสุขภาพที่ดี แข็งแรง สมบูรณ์ เกิด

ปัญหาตามมาสุขภาพชาวบ้านย่าแย่งหลังประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าและชาวบ้านถูกดำเนินคดี

คำสำคัญ : การกีดกัน, อำนาจ, คุณภาพชีวิต, นโยบายทวงคืนผืนป่า

TITLE	Powers of Exclusion and the Impact of the Forest Reclamation Policy on the Poor in Sakon Nakhon Province		
AUTHOR	Phumin Phalusuk		
ADVISORS	Assistant Professor Alongkorn Akkasaeng , Ph.D.		
DEGREE	Master of Political Science Program in Politics and Governments	MAJOR	Politics and Government
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2019

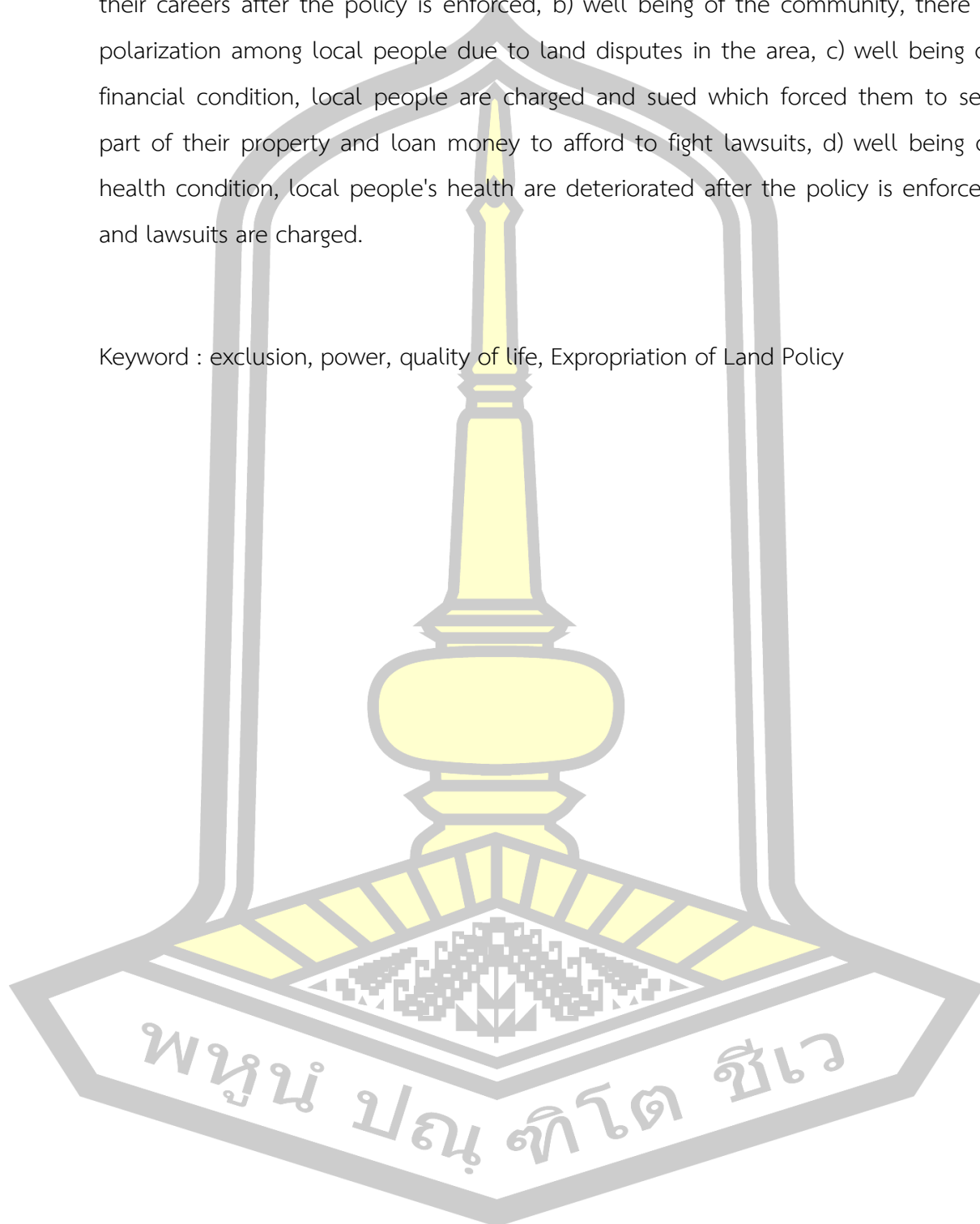
ABSTRACT

This study of “Powers of Exclusion and the Impact of the Forest Reclamation Policy on the Poor in Sakon Nakhon Province” intends to 1. study the exclusive condition which keep people from their farm lands by studying four type of power of exclusion which are power of regulation, power of force, power of market, and power of justification. 2. study the effects on local people both prior and after the promulgation of the policy by the National Council for Peace and Order (NCPO), by studying directly from the effected local people during the policy is promulgated until now; depth interviews and collective observations and documents; books, articles, social medias, and related researches.

This study shows that 1. the exclusive condition which keeps people from their farm lands causes; a) exclusion by regulation, enforcing regulations that restrict local people’s bargaining power and keep them from participating in the management of the resources, b) exclusion by force, local people are threatened and pressured to leave their lands, c) exclusion by market, there are purchases of lands among local people only, no purchase of land by landlord is made, d) Establishment of justification, Most officers only claim authority by law over the people to conduct. 2. effects on local people's quality of life both prior and after the

promulgation of the policy; a) career happiness, the people are not happy about their careers after the policy is enforced, b) well being of the community, there is polarization among local people due to land disputes in the area, c) well being of financial condition, local people are charged and sued which forced them to sell part of their property and loan money to afford to fight lawsuits, d) well being of health condition, local people's health are deteriorated after the policy is enforced and lawsuits are charged.

Keyword : exclusion, power, quality of life, Expropriation of Land Policy

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้คงไม่อาจจะเสร็จสิ้นได้ตามที่หัวใจปรารถนา หากปราศจากการช่วยเหลือและความเมตตาจากผู้คนจำนวนมาก ซึ่งกระตือรือร้นเพียงหนึ่งหน้าก็ไม่อาจจะกล่าวขอบคุณได้ทั้งหมด

ในเบื้องต้น ผู้เขียนขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อลงกรณ์ อรรคแสง ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลักเป็นอย่างสูง ที่คอยให้คำชี้แนะ ความอดทนที่คอยให้คำปรึกษาแก่ลูกศิษย์คนนี้ ตลอดช่วงของการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกๆ ท่าน ที่ให้คำแนะนำที่มีประโยชน์อย่างยิ่ง ในการแก้ไขและปรับปรุงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนเสร็จลุล่วง

ขอบพระคุณ พ่อ แม่ และครอบครัวที่คอยสนับสนุนทุกๆ อย่าง คอยเป็นกำลังใจในการจัดทำวิทยานิพนธ์จนสำเร็จ

ขอบพระคุณคุณลุงชัย และพี่น้อง ชาวบ้านจัตระเปียบทุกๆ ท่านที่เสียสละเวลาช่วยเหลือในเรื่องของการลงพื้นที่และอำนวยความสะดวกให้ทุกๆ อย่าง ในการทำวิทยานิพนธ์

ขอบคุณทีมงานนักกิจกรรมบ้านปุกอัยก และเพื่อน พี่ น้อง นักกิจกรรมทางสังคมทั้งหมด ที่คอยให้การช่วยเหลือ ให้คำแนะนำในทุกๆ ด้านในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอบคุณพี่ต๋อง น้องน้ำเขียว น้องเจมส์ ที่คอยเป็นธุระในเรื่องของการจัดการเอกสารทุกอย่าง

ขอบคุณเพื่อนสกิน ที่คอยให้คำแนะนำและแลกเปลี่ยนความรู้เพื่อหนุนเสริมการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอบคุณทีมงาน We Watch ทุกๆ ท่านที่เข้าใจและให้การสนับสนุนในครั้งนี้ และผู้ที่ไม่ถูกเอ่ยนามในที่นี้อีกเป็นจำนวนมาก ที่คอยเป็นกำลังใจและช่วยเหลือแก่ผู้เขียนตลอดเวลาของการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งเสร็จสมบูรณ์

ภูมินทร์ พาลุสุข

พูน ปณ ทิโต ชีเว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฌ
สารบัญภาพประกอบ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ.....	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	6
1.3 คำถามในการวิจัย.....	6
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	6
1.5 นิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง.....	7
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
2.1 แนวคิดสภาวะอำนาจการกีดกัน.....	8
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับกรอบวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิต.....	10
2.3 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	14
2.4 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	18
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	20
3.1 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	20
1. การวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research).....	20
2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview).....	21

3. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants).....	22
4. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participant observation).....	23
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	23
3.3 การสร้างเครื่องมือการวิจัย.....	24
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	25
บทที่ 4 การกีดกันชาวบ้านออกจากที่ดินทำกินและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านในพื้นที่.....	26
4.1 วิวัฒนาการของการเข้าใช้ที่ดินในเขตป่า.....	27
4.2 วิวัฒนาการทางด้านกฎหมายที่เกี่ยวกับป่าไม้และที่ดิน.....	28
4.3 บริบทชุมชนและประวัติเริ่มตั้งชุมชน.....	31
4.4 สภาวะอำนาจการกีดกันที่มีผลต่อการเข้าทำประโยชน์จากที่ดินของชาวบ้านทั้ง 4 รูปแบบ..	33
1. สภาวะการกีดกันทางกฎหมาย (Regulation).....	34
2. สภาวะการกีดกันชาวบ้านโดยการใช้กำลัง (Force).....	49
3. การกีดกันโดยอำนาจการตลาด (Market).....	59
4. การสร้างความชอบธรรมในการใช้อำนาจ (Righteousness creation).....	62
4.1 ความชอบธรรมทางด้านกฎหมาย.....	64
4.2 การสร้างความชอบธรรมโดยใช้วาทกรรม.....	65
5. อำนาจกีดกันโดยท้องถิ่น (Local Power).....	67
4.5 นโยบายทวงคืนผืนป่า ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชุมชนบ้านจัด ระเบียบ ในช่วงก่อน และหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าของรัฐบาล.....	68
1. ความหมายของคำว่าคุณภาพชีวิตและกรอบแนวคิดเรื่องของการอยู่ดีมีสุข (Well-being)	69
2. ความสุขทางด้านอาชีพการงาน (Career well-being).....	71
3. การมีสังคมที่ดี (Social well-being).....	75
4. มีสถานภาพทางการเงินที่ดี (Financial well-being).....	78

5. การมีสุขภาพที่ดี แข็งแรง สมบูรณ์ (Physical well-being).....	84
บทที่ 5 สรุปผล การอภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	88
5.1 สรุปผล.....	88
1. อำนาจการกีดกันทางกฎหมาย.....	89
2. อำนาจการกีดกันโดยใช้กำลัง.....	90
3. การกีดกันชาวบ้านในทางตลาด.....	90
4. การสร้างความชอบธรรมในการดำเนินการของเจ้าหน้าที่.....	91
5. อำนาจการกีดกันโดยท้องถิ่น.....	91
5.2 คุณภาพชีวิตของชาวบ้านในช่วงก่อน และหลังการประกาศนโยบายทางคืนผืนป่าเป็นอย่างไร.....	92
1. ความสุขในการทำงาน.....	92
2. การมีสังคมที่ดี.....	92
3. การมีสภาพทางการเงินที่ดี.....	93
4. การมีสุขภาพแข็งแรง สมบูรณ์ดี.....	93
5.3 การอภิปรายผล.....	94
5.4 ข้อเสนอแนะ.....	95
1. ข้อจำกัดในการศึกษาการทำวิจัยครั้งนี้.....	95
2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป.....	95
บรรณานุกรม.....	97
ภาคผนวก.....	104
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์คนที่ได้รับผลกระทบ.....	105
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์แกนนำชาวบ้าน/นักวิชาการ.....	108
ประวัติผู้เขียน.....	111

สารบัญภาพประกอบ

	หน้า
ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	19
ภาพประกอบ 2 ชาวบ้านถูกดำเนินคดีรอบแรก.....	43
ภาพประกอบ 3 เจ้าหน้าที่เข้ามาข่มขู่ชาวบ้าน.....	55
ภาพประกอบ 4 เจ้าหน้าที่เริ่มเข้ามาคุกคามชาวบ้าน	56
ภาพประกอบ 5 เจ้าหน้าที่เข้ามาเพื่อดำเนินการตัดยางพาราชาวบ้าน	57
ภาพประกอบ 6 ต้นยางพาราของชาวบ้านที่ถูกตัด.....	58
ภาพประกอบ 7 เจ้าหน้าที่ใช้ข้อกฎหมายในการดำเนินการตัดต้นยางพาราของชาวบ้าน	65
ภาพประกอบ 8 เจ้าหน้าที่ทำการยึดรถมอเตอร์ไซด์ของชาวบ้าน	80

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

ประเทศไทยมีพื้นที่กว่า 320 ล้านไร่ มิใช่เรื่องแปลกที่ที่ดินจะเป็นปัญหาใหญ่ของคนหลายล้านคนในประเทศ เพราะที่ดินเป็นทั้งปัจจัยการผลิต เป็นที่รวมของความเป็นครอบครัวและชุมชนพบว่าที่ดินยังมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์เป็นอย่างมาก เนื่องจากที่ดินเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ที่ดินนอกจากจะใช้เป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์แล้วนั้นที่ดินยังเป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติของมนุษย์ สืบเนื่องจากอดีตกาลจนถึงปัจจุบันที่ดินยังเป็นแหล่งผลิตอาหารในสังคมเกษตรกรรม และเป็นแหล่งวัตถุดิบที่ใช้ในอุตสาหกรรมในสังคมที่พัฒนาขึ้น ภายใต้กระแสสังคมโลกที่ระบบทุนนิยมเริ่มพัฒนาขึ้น ได้มีการคิดค้นสร้างสรรค์ปัจจัยการผลิตขึ้นมามากมาย แต่ความสำคัญที่ดินก็ยังคงเดิมและพัฒนาขึ้นมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากที่ดินยังสามารถแปรรูปไปเป็นทุนหรือเป็นอย่างอื่นได้อีกมากมาย ในสังคมยุคบุกเบิกการรูปแบบการเข้าใช้ประโยชน์จากที่ดินนั้นมีรูปแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย ใช้ตามความจำเป็นและไม่เบียดเบียนใคร จากนั้นที่ดินเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามพลังการผลิตและยุคสมัย สังคมเริ่มซับซ้อนขึ้นที่ดินที่เคยเป็นของสาธารณะที่ทุกคนเข้าใช้ประโยชน์ได้ เริ่มเปลี่ยนไปเป็นกรรมสิทธิ์รวมหมู่ของชุมชน และท้ายที่สุดมนุษย์ได้สร้างกฎหมายขึ้นมาเพื่อเปลี่ยนแปลงที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของปัจเจกบุคคล และสิ่งที่ตามมาคือการหวงห้าม กีดกัน แย่งชิง รวมไปถึงการฟ้องร้อง จนก่อให้เกิดความขัดแย้งในหมู่มนุษย์ ซึ่งปัจจุบันปัญหาดังกล่าวยังมีให้เห็นอยู่บ่อยครั้งตามหนังสือต่างๆ และในสังคมประชาธิปไตย

หากพูดถึงประเทศไทยในเรื่องของวิวัฒนาการของคนอยู่อาศัยอยู่กับป่านั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ช่วงเวลา ที่แบ่งเป็นช่วงใหญ่ๆ ซึ่งแต่ละช่วงเวลานั้นจะคาบเกี่ยวซึ่งกันและกันบางครั้งผสมอยู่ในช่วงเวลานั้นๆ ด้วย ที่สามารถแบ่งได้ประมาณนี้ คือ

1. ยุคบ้านป่า คือ เป็นการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่มีการพึ่งพาอาศัยของคนกับป่า มีลักษณะเป็นชุมชนดั้งเดิม อาชีพส่วนใหญ่คือการเก็บของป่าขาย การทำไร่หมุนเวียนของกลุ่มชาติพันธุ์จะพบชุมชนแบบนี้ได้ตามชนบททั่วไปในประเทศไทย เป็นช่วงเวลาที่การพัฒนาหรือเรื่องที่ดินไม่มีข้อพิพาท เนื่องจากในช่วงดังกล่าวที่ดินยังมีอยู่อีกมากมาย และประชาชนสามารถเข้าไปจับจองใช้ประโยชน์ได้

2. ยุคสัมปทาน คือ ยุคที่รัฐบาลปล่อยให้ให้นายทุนขนาดใหญ่ทั้งภายในและภายนอกประเทศเข้ามาสัมปทานป่าไม้เพื่อทำอุตสาหกรรมด้านป่าไม้ได้ เช่น โรงเลื่อย เหมืองแร่ เป็นต้น โดยเริ่มที่ภาคเหนือก่อนในปี พ.ศ. 2435 ต่อมาคือภาคกลางในปี พ.ศ. 2442 สุดท้ายคือ ภาคอีสานและภาคใต้ปี พ.ศ. 2516 จากช่วงเวลาเราจะเห็นได้ว่ารัฐบาลได้จัดให้มีการปล่อยสัมปทานป่าไม้ในแต่ละภาคอยู่ในช่วงเวลาที่แตกต่างกันมาก ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวนั้นก็จะไปอยู่หรือมีส่วนกับการแบ่งช่วงเวลาในแต่ละยุคที่แตกต่างกัน

3. ยุคพืชพาณิชย์ คือ ยุคที่ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมให้ปลูกพืชพาณิชย์หรือพืชเศรษฐกิจ เช่น ยางพารา ข้าว พืชไร่ เป็นต้น และในยุคดังกล่าวพบว่ามีคนภายนอกและอำนาจภายนอกเข้ามาในชุมชนเป็นจำนวนมาก ที่อยู่ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2500 ที่รัฐบาลสนับสนุนให้ชาวบ้านปลูกพืชที่มีมูลค่าในการส่งออก และให้ชาวบ้านบุกเบิกพื้นที่ได้เพิ่มตามความจำเป็น

4. ยุครัฐหวงป่า คือ เป็นยุคที่เจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาแสดงตัวในชุมชนในเขตป่าอย่างชัดเจน เนื่องจากจำนวนพื้นที่ป่าลดลงเป็นจำนวนมาก เพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ รัฐจึงเข้ามาจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยการกำหนดเขตป่าที่ต้องทำการอนุรักษ์ เช่น การกำหนดเขตป่าสงวน ป่าอื่นๆ ตามมา และมีการประกาศ พรบ.ป่าไม้สำคัญมาในช่วงปี พ.ศ. 2504 ทำให้มีการอพยพคนที่อาศัยอยู่ในเขตป่าจำนวนมากเพื่อให้ออกมาจากพื้นที่ ที่กล่าวมาแล้วนั้นจะเห็นว่าการแบ่งช่วงเวลานั้นเป็นเพียงการแบ่งช่วงเวลากว้างๆ และในแต่ละช่วงก็จะมีจัดการที่ทับซ้อนกัน เช่น หลังปี พ.ศ. 2504 ที่รัฐบาลออกประกาศ พรบ. อุทยานและการอนุรักษ์ป่าออกมาเรื่อยๆ เพื่อที่จะอนุรักษ์ป่าไม้ไว้ แต่ในช่วงเวลาดังกล่าวรัฐก็ยังปล่อยให้มีการสัมปทานป่าไม้ในภาคอีสานและภาคใต้เพิ่มเมื่อปี พ.ศ. 2516 ดังนั้นการแบ่งเวลาที่คนอาศัยอยู่กับป่าแบบนี้เป็นเพียงการแบ่งตามช่วงเวลาใหญ่ๆ แต่การจัดการของรัฐที่มีอำนาจเด็ดขาดก็ยังมีจัดการที่ทับซ้อนกัน ทำให้ช่วงเวลาของคนอยู่กับป่าไม้นั้นค่อนข้างที่จะซับซ้อน (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, 2535)

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พบว่าปัญหาในเรื่องของสิ่งแวดล้อมในส่วนของปัญหาที่เกี่ยวข้องทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ในประเทศไทยนั้น พบว่าปัญหาเรื่องดังกล่าวนี้มีมาแทบทุกยุคทุกสมัยหรือทุกๆ รัฐบาลก็ว่าได้ และปัญหาในเรื่องของที่ดินนั้นก็ยังมีหลากหลายรูปแบบและสาเหตุ เช่น ปัญหาในเรื่องของการไม่มีเอกสารสิทธิในที่ดินทำกิน ปัญหาที่เกิดข้อพิพาทในเรื่องของพื้นที่ทับซ้อนของชาวบ้านกับรัฐบาล เป็นต้น จากที่กล่าวมาแล้วพบว่าปัญหาเรื่องที่ดินทำกินส่วนใหญ่เกิดขึ้นกับคนในชนบท (คนจน) เนื่องจากคนเหล่านี้ไม่มีอำนาจในการต่อรองในทางเศรษฐกิจและการเมืองรวมไปถึงการเข้าถึงซึ่งทรัพยากรที่ดินดังกล่าว ถ้าหากมองภาพรวมในการเข้าถึงที่ดินในประเทศไทยนั้นพบว่า บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจนั้น มักจะมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรที่ดินได้ง่ายกว่า รองลงมาคือกลุ่มของผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นในรูปแบบของการเมืองท้องถิ่นหรือการเมืองระดับชาติ กลุ่มนี้จะมีอำนาจในการต่อรองมาก ทำให้การเข้าถึงทรัพยากรที่ดินนั้นเป็นเรื่องที่

ง่ายและที่ดินส่วนใหญ่จะอยู่ในมือของคนทั้งสองกลุ่มเป็นจำนวนมาก ซึ่งทั้งสองกลุ่มที่กล่าวมานั้นมีความแตกต่างกับกลุ่มผู้ที่มีความอ่อนแอทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก คนกลุ่มนี้มีความยากลำบากในการเข้าถึงทรัพยากรหรือการจัดสรรของรัฐบาล ในการเข้าครอบครองที่ดิน ปัญหาที่ตามมาปรากฏว่าประเทศไทยยังมีผู้ที่ไร้กรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดินอยู่จำนวนมาก (อภิวัฒน์ รัตนวราหะ, 2556: 6)

ปัญหาเรื่องที่ดินที่เกิดขึ้นในสังคมไทย พบว่าหลายรัฐบาลที่เข้ามาก็พยายามที่จะแก้ไขปัญหาในเรื่องที่ดินมาโดยตลอด ตัวอย่างเช่น “โครงการจัดสรรที่ดินทำกินแก่ราษฎรผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม หรือ (คจก.)” ที่เป็นโครงการของกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน ที่ได้รับการอนุมัติจากรัฐบาลของ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เมื่อวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2553 ซึ่งเป้าประสงค์ของโครงการคือมุ่งที่จะเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ของประเทศให้ได้ 40% ของพื้นที่ป่า พร้อมจัดสรรที่ดินให้กับผู้ยากไร้ที่กำลังบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติแบบผิดกฎหมาย ให้มีแหล่งในการเข้าใช้ที่ดินอย่างชัดเจน และถูกกฎหมาย พื้นที่เป้าหมายของโครงการคือ ป่าสงวนทั้งหมดของประเทศ คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 325 ป่า ภาคเหนือ 253 ป่า ภาคใต้ 468 ป่า และภาคกลาง 180 ป่า โครงการเริ่มที่ภาคอีสาน 17 จังหวัด เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ป่าไม้ลดลงมากที่สุด ซึ่งหลักคิดของโครงการที่สำคัญมองว่า สาเหตุที่ป่าลดลงเนื่องจากมีประชาชนเข้าใช้พื้นที่ป่าเป็นจำนวนหลายล้านครอบครัว และทางแก้คือการอพยพคนเหล่านี้ออกจากป่า ชาวอีสานที่อยู่ในข่ายที่จะได้รับการอพยพมีประมาณ 255,000 ครอบครัว และถ้าโครงการสำเร็จพื้นที่ 9.40 ล้านไร่ที่ได้จากการอพยพคนออก จะกลายเป็นพื้นที่ว่างเปล่าที่จะกลายเป็นพื้นที่ปลูกป่าของกรมป่าไม้ 625,000 ไร่ แต่สาระสำคัญที่แฝงไว้จากนโยบายดังกล่าวคือ การไล่คนออกจากป่า ที่แฝงไว้ด้วยการเปิดพื้นที่สัมปทานการตัดป่า ที่เอื้อให้เอกชนได้ประโยชน์ในการในการเข้าปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อป้อนระบบอุตสาหกรรมทั้งในและนอกประเทศ ทั้งนี้หากชาวบ้านไม่ยอมก็จะถูกบีบบังคับให้ออกจากพื้นที่ มีหลายรายถูกใช้กำลังทหารในการรื้อถอนสิ่งปลูกสร้าง เพื่อขับไล่ออกจากพื้นที่ สำหรับที่ดินที่ราษฎรถูกอพยพไปนั้นที่จะได้รับการจัดสรรให้ใหม่ปรากฏว่าในแผนไม่มีระบุไว้ แต่ละหมู่บ้านที่จะต้องโยกย้ายนั้นก็ยังไม่แน่ชัดว่าจะไปที่แห่งใด ที่ดินใหม่มีลักษณะอย่างไร เหมาะแก่การเพาะปลูกหรือไม่ เป็นประเด็นที่ในแผนไม่ได้ระบุไว้ ซึ่งในความเป็นจริงพื้นที่ว่างเปล่าที่จะจัดสรรได้นั้นทุกตารางนิ้วล้วนมีเจ้าของและใช้สอยกันอยู่ทั้งหมดแล้ว และความรุนแรงในการไล่รื้อ ได้ถูกเผยแพร่สู่สาธารณะผู้เดือดร้อนรวมตัวกันลุกขึ้นคัดค้านโครงการ คจก. และนี่จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ประชาชนทุกภาคส่วนออกมาคัดค้าน และโครงการก็ได้ยุติลงไม่มีการดำเนินการต่อ แต่ปัญหาในเรื่องที่ดินก็ยังไม่หมดไปปัญหาก็ยังคงมีอยู่ให้เห็นขึ้นเรื่อยๆตามหน้าสื่อต่างๆ จนมาถึงปัจจุบันก็ยังพบว่ามีปัญหาดังกล่าวอยู่ (ศรายุทธ ฤทธิพิณ, 2558: ออนไลน์)

การปฏิรูปที่ดินมีการพูดถึงกันมานานนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่มีความพยายามจะทำการปฏิรูป และกระจายการถือครองที่ดินมาโดยตลอดนับตั้งแต่ต้นนโยบายการใช้และกรรมสิทธิ์ที่ดิน พ.ศ. 2525, นโยบายที่ดิน พ.ศ. 2530 และนโยบายการบริหารจัดการที่ดินของ

ประเทศ พ.ศ. 2546 แต่การดำเนินการแก้ไขไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร อันเกิดจากหลายปัจจัยทั้งจากตัวนโยบาย และกฎหมาย รวมไปถึงผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ (เครือข่ายวิชาการเพื่อการปฏิรูป, 2557: ออนไลน์)

หลังการทำรัฐประหารเมื่อ วันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 โดย คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ภายใต้การนำของ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ซึ่งการเข้ามาของคณะรักษาความสงบแห่งชาตินั้นก็ตามมาด้วยนโยบายต่างๆ มากมาย อีกรายนโยบายสำคัญคือแผนแม่บทป่าไม้ และนโยบายทวงคืนผืนป่า แผนแม่บทป่าไม้ การบุกรุกที่ดินของรัฐ และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ที่ทำขึ้นโดยกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการมอบหมายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ซึ่งแผนแม่บทป่าไม้กำหนดกรอบความคิดในการทำตามคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 64/2557 เรื่อง การปราบปราม หยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ (คำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 64/2557, 2557: 3) และคำสั่งที่ 66/2557 ที่เพิ่มเติมการปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ และนโยบายการปฏิบัติงานเป็นการชั่วคราวในสภาวการณ์ปัจจุบัน (คำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 66/2557, 2557: 1) เนื่องจากหน่วยงานที่ทำการสำรวจวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทย พบว่าป่าไม้ลดจำนวนลงเป็นอย่างมาก ซึ่งปัจจุบันมีพื้นที่คงเหลือ 102.1 ล้านไร่ ลดลงเป็นจำนวนร้อยละ 31.57 ของพื้นที่ ที่สาเหตุเกิดจากการบุกรุกขยายพื้นที่ทำการเกษตร การจับจองของนายทุน การออกเอกสารสิทธิ์โดยมิชอบ การขาดจิตสำนึกสาธารณะ การบริหารงานของหน่วยงานที่ประสิทธิภาพ จากสถานการณ์ดังกล่าว แผนแม่บทป่าไม้ได้กำหนดเป้าหมาย คือ การรักษาพื้นที่ป่าไม้ให้มีสภาพสมบูรณ์ให้ได้พื้นที่อย่างน้อย ร้อยละ 40 ของพื้นที่ในประเทศภายใน 10 ปี ที่มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน 3 ระยะ คือ

1. เพื่อหยุดยั้งการตัดไม้ทำลายป่า และทวงคืนผืนป่าจากผู้บุกรุก ครอบครอง ให้ได้ตามที่เป้าหมายกำหนดภายใน 1 ปี
2. เพื่อให้มีระบบบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และยั่งยืนภายใน 2 ปี
3. เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าในพื้นที่ป่าเป้าหมายทั่วทั้งประเทศให้มีสภาพที่สมบูรณ์ภายใน 2-10 ปี

ซึ่งแนวทางการดำเนินงานให้ใช้แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ. 2545 เป็นบรรทัดฐานในการตรวจสอบความสมบูรณ์ของสภาพป่า แล้วนำเอาภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ. 2554 โลงเตียนไปจากปี พ.ศ. 2545 แสดงว่าเป็นพื้นที่บุกรุกใหม่อย่างแน่นอน ให้ดำเนินการตามกฎหมายได้ทันที (กลุ่มศึกษาปัญหาที่ดินป่าไม้, 2557: ออนไลน์)

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พบว่า ในเขตพื้นที่จังหวัดสกลนคร ที่มีลักษณะภูมิประเทศที่เป็นเขตพื้นที่ราบลุ่มสลับเขตภูเขา ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ยางพารา มันสำปะหลัง นาข้าว เป็นต้น วิถีชีวิตของชาวบ้านอยู่กันแบบพึ่งพาอาศัย และพึ่งพิงธรรมชาติ มีความผูกพันกับธรรมชาติมาแต่บรรพบุรุษ ภายหลังจากประกาศแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ภายใต้ข้อกำหนดของพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ออกมา ชาวบ้านเริ่มได้รับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเข้าใช้พื้นที่ป่า ล่าสุดคือ แผนแม่บทป่าไม้ที่ประกาศโดยรัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ภายใต้นโยบายทวงคืนผืนป่า ชาวบ้านได้รับผลกระทบจำนวนมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจทำการศึกษาเรื่องที่เกิดขึ้น ในพื้นที่ของบ้านจัดระเบียบ ตำบลหลุบเลา อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจ คือมีชาวบ้านเข้ามาทำมาหากินในพื้นที่เมื่อปี พ.ศ. 2518 ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2522 ชาวบ้านตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้นมา ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2530 รัฐบาลออกพระราชบัญญัติป่าสงวนและประกาศเขตป่าสงวน ดงชมพูพาน-ดงกระเซอ โดยมีชาวบ้านถูกฟ้องร้องดำเนินคดี 34 ราย มี 5 ราย ถูกตัดสินจำคุก และอีก 29 ราย คดียังอยู่ในชั้นศาล

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ในเรื่องของการกีดกันชาวบ้านออกจากพื้นที่ และผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยผู้วิจัยจะนำแนวคิด ในเรื่องของอำนาจ 4 แบบ คือ

1. อำนาจในการออกกฎหมาย คือ การกำหนดเส้นเขตแดนการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ทั้งที่เป็นและไม่ใช่เครื่องมือทางกฎหมายที่ออกโดยรัฐ
2. อำนาจในการใช้กำลัง คือ การกีดกันโดยใช้ความรุนแรง ช่มชู้ว่าจะใช้ความรุนแรงโดยรัฐและตัวแสดงอื่นที่ไม่ใช่รัฐ
3. อำนาจในทางตลาด คือ การจำกัดขอบเขตการเข้าถึงที่ดินผ่านการเก็งราคา การกำหนดราคา กำไรและการซื้อขายที่ดิน
4. อำนาจในการสร้างความชอบธรรม คือ การสร้างฐานทางศีลธรรมให้การอ้างสิทธิเด็ดขาด โดยการทำให้กฎระเบียบ ตลาด กำลัง เป็นที่ยอมรับได้ในสังคม มาวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้เห็นถึงการบีบบังคับชาวบ้านของรัฐ และนำแนวคิดความทุกข์เชิงสังคมในกรอบของ (Well-being) เข้ามาทำการวิเคราะห์ข้อมูลในเรื่องของผลกระทบที่เกิดขึ้น ซึ่งระยะเวลาที่จำกัดในการศึกษาวิเคราะห์ผู้วิจัยจึงกำหนดช่วงศึกษาจาก ภายหลังจากประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า-ปัจจุบัน

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาวะการกีดกัน ที่กีดกันชาวบ้านออกจากที่ทำกินของตนเอง โดยการศึกษาผ่านอำนาจในการกีดกัน 4 แบบ คือ อำนาจในทางกฎหมาย อำนาจในการใช้กำลัง อำนาจในทางตลาด และอำนาจในการสร้างความชอบธรรม

2. เพื่อศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับประชาชนในพื้นที่ ทั้งก่อนและหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า ของรัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)

1.3 คำถามในการวิจัย

1. อำนาจการกีดกันทั้ง 4 รูปแบบ มีผลต่อกรณีข้อพิพาทในเรื่องที่ดิน ในพื้นที่อย่างไร

2. นโยบายทวงคืนป่าส่งผลกระทบต่อชาวบ้านในพื้นที่ ในช่วงก่อนและหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า อย่างไร

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตทางด้านเนื้อหา

ในการศึกษาในครั้งนี้ได้ทำการศึกษามุ่งเน้นไปในเรื่องของนโยบายทวงคืนผืนป่าที่ส่งผลกระทบต่อคนจน พื้นที่บ้านจัดระเบียบ ตำบลหลุบเลา อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร เพื่อให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับการนำกฎหมายมาบังคับใช้กับชุมชนหรือชาวบ้าน อีกอย่างคือการศึกษาถึงระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในช่วง ก่อนและหลังการประกาศนโยบาย ว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่

2. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรเป้าหมายที่จะทำการสำรวจและทำการวิจัยในครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

2.1 ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ 8 ครอบครัว

2.2 กลุ่มนักพัฒนาจำนวน 2 คน

3. ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษานี้ได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาการทำวิจัยที่ภาคอีสาน บ้านจัดระเบียบ ตำบลหลุบเลา อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร เพราะพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีปัญหาข้อพิพาทเรื่องที่ดินของชาวบ้านและอุทยานและมีชาวบ้านที่ถูกจับดำเนินคดี เป็นจำนวนมาก

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตด้านระยะเวลาในการศึกษา เป็นช่วงเวลาที่มิประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าจนถึงปัจจุบัน

1.5 นิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง

1. ผลกระทบ หมายถึง ผลลัพธ์ที่ทำให้กระเทือนไปถึงผู้อื่นหรือเหตุการณ์ที่จะตามมา
2. การกีดกัน หมายถึง ปังเจกบุคคลหรือชุมชนที่ได้รับผลกระทบนั้นถูกขัดขวางจากการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในชีวิตเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของสังคมที่ตนอาศัยอยู่
3. อำนาจ หมายถึง อิทธิพลที่จะบังคับให้ผู้อื่นยอมทำตามไม่ว่าจะด้วยความสมัครใจหรือไม่ หรือความสามารถบันดาลให้เป็นไปตามความประสงค์
4. คุณภาพชีวิต หมายถึง ภาวะความเป็นอยู่ที่ดี ทั้งของตนเอง (ทางด้านร่างกายและจิตใจ) และของสังคมทั้งนี้ครอบคลุมไปถึง ความปลอดภัย สิทธิ และเสรีภาพ

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึง การบังคับใช้อำนาจกีดกันทั้ง 4 แบบ ที่มันส่งผลกระทบต่อชุมชน ว่ามีการบังคับใช้ในรูปแบบใดบ้าง
2. ได้ทราบถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน ทั้งก่อนและหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าของรัฐบาลในยุคของ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)

พหุ ม ประ โท ชี เว

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หลังการทำรัฐประหารเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้เข้ามาเป็นรัฐบาลก็ได้ออกนโยบายต่างๆ มากมาย และคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 64/2557 แผนแม่บทป่าไม้ที่ตามมาด้วยนโยบายทวงคืนผืนป่า ในการศึกษาเรื่อง นโยบายทวงคืนผืนป่าที่ส่งผลกระทบต่อคนจนในภาคอีสาน ผู้ศึกษาได้นำเอาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเข้ามาทำการวิเคราะห์ในเรื่อง ผลกระทบที่เกิดขึ้นทางด้านจิตใจและด้านเศรษฐกิจภายในครอบครัวว่ามีลักษณะอย่างไร หลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าของรัฐบาล และแนวทางการเคลื่อนไหวของชาวบ้านในการเรียกร้องและยื่นข้อเสนต่อรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หลังประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าที่ชาวบ้านได้รับผลกระทบว่ามีแนวทางการเคลื่อนไหวอย่างไร โดยผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาใช้เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาดังนี้

- 2.1 แนวคิดสภาวะอำนาจการกีดกัน
- 2.2 แนวคิดเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิต
- 2.3 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดสภาวะอำนาจการกีดกัน

อำนาจในการกีดกัน (powers of exclusion) กล่าวคือ มองว่าการกีดกันเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในทุกกรณีของการใช้อำนาจใน การจำกัดการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ในที่ดิน แม้กระทั่งในหมู่ผู้ด้อยอำนาจ ซึ่งกรอบแนวคิดอำนาจในการกีดกัน ชี้ให้เห็นถึงโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ 4 รูปแบบ ได้แก่

1. กฎเกณฑ์ระเบียบ (regulation) ที่กำหนดการเข้าถึงที่ดินและเงื่อนไขการใช้ที่ดินซึ่งในที่นี้ไม่ได้จะกล่าวเพียง กฎเกณฑ์หรือระเบียบที่เป็นเครื่องมือของรัฐ
2. กำลัง (force) ของทั้งตัวแสดงที่เป็นรัฐและไม่ใชรัฐ ที่กีดกันการเข้าถึงและใช้ที่ดินทั้งโดยการใช้ความ รุนแรงหรือการขู่ว่าจะใช้ความรุนแรง
3. ตลาด (market) ที่จำกัดขอบเขตในการเข้าถึงและใช้ที่ดินผ่านการกำหนดราคาและการส่งเสริมสิทธิของปัจเจก เพื่อสร้างแรงจูงใจในการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ

4. ความชอบธรรม (legitimation) ที่เป็นพื้นฐานในเชิงศีลธรรมสำหรับข้ออ้างในการกีดกัน การเข้าถึงและใช้ที่ดิน ซึ่งความชอบธรรมทำให้การใช้กฎหมายหรือระเบียบ และการกีดกันที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดผลได้ ผลเสียแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องในการอ้างสิทธิเหนือที่ดินไม่ว่าจะเป็นชาวบ้าน นายทุน หรือรัฐก็ตาม (ณัฐกานต์ อัครพงศ์พิศักดิ์, 2559: 164-186)

การจัดการป่าไม้ที่มีรูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่รวมศูนย์ คือ การจัดการโดยรัฐบาล ส่วนกลางที่จัดการเรื่องป่าไม้เพียงคนไม่กี่คนเป็นการจัดการที่จะก่อให้เกิดผลเสียแก่ป่าไม้และคนที่อยู่กับป่าใหญ่ๆ คือ การจัดการป่าไม้ไม่ได้เกิดจากคนส่วนใหญ่ของประเทศ โดยเฉพาะผู้คนในชนบทที่อยู่ใกล้ป่าหรือในป่า ส่วนใหญ่แล้วรัฐจะถือว่าป่า ตลอดจนไม้และทรัพยากรอื่นๆ จากป่าเป็นของรัฐ ประชาชนแต่ต้องไม่ได้ คนเหล่านั้นจึงมักตกอยู่ในสภาพของผู้บุกรุกป่าบ้าง ผู้ลักลอบตัดฟันไม้บ้าง ทั้งๆ ที่ชีวิตของพวกเขาต้องพึ่งพาอาศัยป่ามาโดยตลอด แต่ก็ต้องตกอยู่ในสภาพของผู้กระทำผิดกฎหมายของรัฐ กล่าวคือ การจัดการป่าในแนวทางที่รัฐเป็นเจ้าของป่าก่อให้เกิดผลเสียต่อระบบนิเวศของแต่ละประเทศ และยังก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมในการกระจายผลประโยชน์และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรส่วนรวมของประเทศอีกด้วย (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2548)

ภายใต้สถานะที่ไม่มั่นคงของชุมชนที่อยู่บริเวณแนวชายแดนที่มีประวัติศาสตร์ของชุมชนมายาวนาน ที่ๆ เคยเป็นชุมชนมาก่อน แต่ก็มีหลายๆ ปัจจัยที่ทำให้ชาวบ้านสูญเสียที่ดิน เช่น โรคระบาด สงคราม ภัยธรรมชาติ แต่มีอยู่สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านสูญเสียที่ดินจำนวนมากคือ การถูกรัฐใช้อำนาจเหนือพื้นที่เพื่อยื้อแย่งที่ดินไป ที่มีลักษณะของการยื้อแย่งที่ดินอยู่ 2 ลักษณะ คือ (สุรสม กฤษณะจุฑะ, 2559: 101-103)

1. การประกาศเขตป่าไม้ที่ให้อำนาจรัฐในการเข้าจัดการพื้นที่ป่าที่เป็นไปตามนโยบายของรัฐที่เบียดขับชาวบ้าน
2. การเปลี่ยนแปลงพื้นที่เพื่อการพัฒนาโดยรัฐอ้างผลประโยชน์ส่วนรวมเพื่อเป็นการเบียดขับชาวบ้านออกจากพื้นที่

สภาพการยื้อแย่งที่ดิน การเปลี่ยนชื่อการถือครองเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นทั่วโลก เนื่องจากทรัพยากรที่ดินเป็นที่ต้องการของประชากรตั้งแต่ระดับครัวเรือนถึงระดับอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจของประเทศ ดังนั้นจึงไม่แปลกที่ที่ดินจะเป็นที่ต้องการของบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ที่ต้องการการถือครองที่ดิน เมื่อหันมามองสถานการณ์การยื้อแย่งที่ดินในประเทศที่กำลังพัฒนาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นไม่ได้มีเพียงชนข้ามชาติเท่านั้นที่เข้ามายื้อแย่งที่ดินเพื่อถือครองที่ดินและกรรมสิทธิ์ขนาดใหญ่ หากแต่ยังมีรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาเป็นคู่แข่งด้วย โดยผ่านกลไกทางกฎหมายที่ดินของรัฐเพื่อช่วงชิงพื้นที่กับชุมชนที่อยู่อาศัยในที่ดินผืนนั้นๆ (ศิระศักดิ์ คชสวัสดิ์ และคณะ, 2558: 10-20)

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับกรอบวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิต

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ในกรอบของ Well-being ที่กล่าวถึงสถานะความเป็นอยู่ที่ดีทั้งของตนเองและครอบครัว ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ที่ครอบคลุมไปถึงความปลอดภัย สิทธิ และเสรีภาพของบุคคล เข้ามาใช้ในการวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับประชาชนทั้ง ก่อนและหลัง การประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า ซึ่งจะเป็นกรอบในการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

แนวคิดเกี่ยวกับความยากจนและการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ความยากจนไม่ใช่เป็นเรื่องของบุคคล ที่บอกว่ายากจนเพราะชาติกำเนิด ยากจนเพราะเกียจคร้าน ยากจนเพราะไม่มีการศึกษา หากแต่เป็นเพราะ “การถูกทำให้จน” เนื่องจากโครงสร้างทางสังคมแบบใหม่ที่ประเทศไทยรับมา เช่น ระบบทุนนิยมเสรี กรอบอำนาจทางการเมืองที่รวมศูนย์ ที่ความยากจนดำรงอยู่ในระบบต่างๆ ในสังคมที่เป็นผู้กระทำให้มันเกิดขึ้นและทำให้มันดำรงอยู่ โดยที่ปัจเจกบุคคลเป็นเหยื่อของปรากฏการณ์ทางสังคมนั้นๆ ซึ่งสาเหตุที่ทำให้ยากจนมี 2 สาเหตุใหญ่ๆ คือ

1. การจัดการทรัพยากรรวมศูนย์โดยรัฐ คือ รัฐมองทรัพยากรโดยมุ่งเอาผลกำไรเป็นตัวตั้ง โดยรัฐไม่ได้มองประชาชนเป็นตัวตั้ง ทำให้เกิดการกีดกันคนจำนวนมากไม่ให้เข้าถึงทรัพยากร

2. เมื่อคนไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรและคนส่วนมากคือคนจน คนเหล่านี้ไม่มีอำนาจในการต่อรอง ความด้อยอำนาจของเขายังทำให้เขาจนลงไปจนแทบจะโง่หัวไม่ขึ้นจากความจน ซึ่งพวกเขาเองไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองและทรัพยากรการเมืองสมัยใหม่ได้ เช่น สื่อต่างๆ ซึ่งเป็นช่องทางเดียวที่พวกเขาจะแสดงออกได้ถึงความต้องการของพวกเขาเอง (คณะทำงานวาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556: ออนไลน์)

คุณภาพชีวิต (Quality of life) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในยุโรป ในช่วงปี ค.ศ. 1970 ส่วนในประเทศไทยเริ่มมีแนวคิดเรื่องนี้ในช่วงของการประกาศใช้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) หลังผ่านช่วงวิกฤตการเมืองในช่วงนั้น ประเทศไทยเริ่มมีการพัฒนาของระบบเศรษฐกิจ มีความเจริญเพิ่มมากขึ้นรายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้น เมื่อประเทศชาติเจริญขึ้นไปข้างหน้าแต่ประชากรกลับจนลง เพราะเกิดจากการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรมและความไม่เท่าเทียม ดังนั้นประเทศควรจะได้รับพัฒนาในด้านของการสร้างคุณภาพชีวิตให้แก่คนในสังคม โดยเฉพาะคนจน คนด้อยโอกาส คนชายขอบ เกษตรกร คนขายแรงงานอื่นๆ (แสงระวี แก้วเมืองฝาง, 2552)

คุณภาพชีวิตตามความเข้าใจ คือ ภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทั้งของตนเองและครอบครัว ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ที่ครอบคลุมไปถึงความปลอดภัย สิทธิ และเสรีภาพของบุคคล Well-being เป็นหนังสือที่เขียนขึ้นโดย Tom Rath และ Jim Harter ที่ภาพรวมจะพูดถึงการใช้ชีวิตที่มีความสุขนั้นประกอบไปด้วยสิ่งใดบ้างและที่มองเผินๆ สิ่งที่จะทำให้ชีวิตมีความสุขได้นั้นคนส่วนใหญ่เข้าใจว่าเป็นเรื่องของเงินทองและการมีสุขภาพที่ดี เพราะสองสิ่งนี้สามารถวัดได้ในระดับหนึ่งอย่างจริงจัง แต่ก็มีอีกหลายๆปัจจัยที่สามารถทำให้ชีวิตมีความสุขได้ที่ Tom Rath และ Jim Harter ได้กล่าวไว้มี ดังนี้

1. Career Well-being คือ ความสุขทางด้านอาชีพการงาน เพราะอาชีพเป็นเหมือนพื้นฐานที่จะทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น ถ้าเราทำอาชีพที่เราชอบก็มีความสุขในการทำงาน ซึ่งการมีอาชีพนั้นยังเป็นการสร้างความก้าวหน้าให้ชีวิตของคุณด้วย

2. Social Well-being คือ การมีสังคมที่ดี การมีเพื่อนที่ดี มีคนรัก มีครอบครัวที่ดี เป็นสิ่งสำคัญอีกหนึ่งอย่างในการใช้ชีวิตให้มีความสุขของคน

3. Financial Well-being คือ สถานภาพทางการเงินที่ดี การมีเงินพอที่ใช้ในการดำเนินชีวิตตามสถานภาพของครอบครัว และการไม่มีหนี้สิน ก็สามารถทำให้คนมีความสุขได้เหมือนกันอีกข้อหนึ่ง

4. Physical Well-being คือ การมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ ซึ่งการมีสุขภาพแข็งแรงนั้นทำให้เราสามารถดำเนินชีวิตตามแบบฉบับของเราได้ ทำงานหาเลี้ยงครอบครัว สร้างความสุขให้ตนเองและคนรอบข้างได้ ก็ถือชีวิตนั้นก็มีความสุขแล้ว

5. Community Well-being คือ สภาพแวดล้อมที่เราอยู่อาศัย ว่ามีสภาพที่ดีหรือไม่ ซึ่งมีความสำคัญมากในการใช้ชีวิต เพราะถ้าเรามีสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ที่ดีนั้นการดำเนินชีวิตย่อมดีตามไปด้วย

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น พบว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้นมีความสำคัญกับการดำเนินชีวิตของบุคคล ซึ่งการมีคุณภาพชีวิตที่ดีก็จะทำบุคคลนั้นสามารถพัฒนาศักยภาพในด้านต่างๆ ของตนเองออกมาได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของแต่ละคนนั้นก็แตกต่างกันไป เนื่องจากสถานะทางสังคมของแต่ละคนนั้นแตกต่างกันคุณภาพชีวิตของแต่ละคนจึงไม่เท่ากัน และการพัฒนาคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานที่ทุกๆ คนควรได้รับจากรัฐบาลนั้นทุกคนต้องมีเท่ากัน เช่น การศึกษา การสาธารณสุข สาธารณูปโภคต่างๆ ทุกคนต้องเข้าถึง

คุณภาพชีวิตเป็นคำที่มีความหมายกว้างๆ ไม่มีความหมายที่แม่นยำตายตัว เนื่องจากคุณภาพชีวิตเป็นคำที่ใช้ในการเปรียบเทียบ ที่ตัวมันเองสามารถเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมในขณะนั้นๆ ที่จะทำให้ตัวมันมีความหมายแบบไหน ซึ่งการรับรู้ของบุคคล คำว่า คุณภาพชีวิต คือ ความสุข ความผาสุก ความพึงพอใจ ความหวังของแต่ละบุคคล ที่มีต่อ

สถานการณ์ความเป็นอยู่ ความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจ ทั้งเรื่องของอาชีพการงาน สภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ทั้งเรื่องของเศรษฐกิจ สังคม และครอบครัว (International Bureau of Education UNESCO, 2008: online)

คุณภาพชีวิตหรือความอยู่ดีมีสุข เป็นคำที่เกี่ยวข้องกับความคิดของการอยู่ดีมีสุข ความผาสุกของมนุษย์ ชีวิตที่ดีที่มนุษย์แสวงหา สามารถแบ่งได้ 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ (บัวพันธ์ พรหมพักพิง, 2549)

1. ความอยู่ดีมีสุขทางภาวะวิสัย (Objective wellbeing-OWB) คือรายการของ ที่ขาดไม่ได้ที่ประชากรควรจะได้รับ เพื่อที่เขาจะสามารถมุ่งไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ ซึ่งตัวชี้วัดของ ภาวะวิสัยคือ วัตถุประสงค์ที่จับต้องได้ เพื่อใช้ประเมินความอยู่ดีมีสุข สวัสดิการของประชาชน สาธารณูปโภค เป็นต้น

2. ความอยู่ดีมีสุขทางอัตวิสัย (Subjective wellbeing-SWB) คือ เป็นการมอง ตัวเองเป็นหลัก เพื่อนำไปสู่ความอยู่ดีมีสุข เช่น ความพึงพอใจในชีวิตโดยรวม เช่น ความพึงพอใจใน อาชีพการงาน การศึกษา รายได้ ที่อยู่อาศัย สภาพแวดล้อมรอบตัว การที่มีอารมณ์ในเชิงบวก การมี จุดมุ่งหมายของชีวิตที่บุคคลพร้อมที่จะบรรลุได้ทุกเมื่อ

คุณภาพชีวิตเป็นเรื่องของการดำรงอยู่ของชีวิตอย่างมีคุณภาพและมีความสุข คุณภาพชีวิตเป็นแนวคิดที่ใช้กันจนคุ้นชินในทุกบริบท แต่อย่างไรก็ตามการมองคุณภาพชีวิตจากคน ต่างกลุ่ม ต่างสังคม ต่างวัฒนธรรม ต่างเศรษฐกิจ และต่างเป้าหมายก็มีความต่างกัน องค์ประกอบของ คุณภาพชีวิตบางประเด็นก็จะต่างกันไปด้วยคุณภาพชีวิตเป็นผลที่เกิดจากสวัสดิการทางสังคม นโยบาย การเมืองการปกครอง การศึกษา ศาสนา สิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว เป็นความสุขและความอยู่ดีมี สุข ด้านต่างๆ เช่น ด้านร่างกาย ด้านสังคม และส่งผลให้คนมีความพอใจในชีวิต ชีวิตมั่นคง พอเพียง และยั่งยืน (วัลลภา เขยบัวแก้ว, 2559: ออนไลน์)

คุณภาพชีวิต คือ การรับรู้หรือเข้าใจของปัจเจกบุคคลที่มีต่อสถานภาพชีวิตของ ตนเอง ตามบริบทของวัฒนธรรมและค่านิยม ความคาดหวัง มาตรฐาน และความกังวลสนใจที่มีต่อสิ่ง ต่างๆ คุณภาพชีวิตที่มีขอบเขตอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมกับสิ่งต่างๆ ได้แก่ สุขภาพทางกาย สภาวะ ทางจิต ระดับความเป็นตัวของตัวเอง และตัวเองที่มีปฏิสัมพันธ์กับสังคม (ทิพวัลย์ เรืองขจร, 2554: 15)

คุณภาพชีวิต คือ ความพึงพอใจของบุคคลที่ดำเนินชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมของ สังคมอย่างสร้างสรรค์ และได้รับการตอบสนองความต้องการของตนเองในด้านต่างๆ อย่างเหมาะสม และครบถ้วน หรือพอดีที่ไม่ทำให้ตนเองลำบาก และกลายเป็นภาระของคนอื่นและของสังคม (ชาญชัย อินทรประวัตติ, 2547: 17)

คุณภาพชีวิต คือ การดำรงชีวิตตามความเหมาะสม ตามความจำเป็นขั้นพื้นฐานที่สังคมได้กำหนดไว้ ประชาชนจะมีคุณภาพชีวิตที่ดี ก็ต่อเมื่อประชาชนมีความสุข มีชีวิตที่บรรลุความจำเป็นขั้นพื้นฐานครบทุกอย่าง ซึ่งเกณฑ์ก็สามารถเปลี่ยนได้ตามบริบทของสังคมในขณะนั้นๆ (วิไลลักษณ์ ตั้งเจริญ, 2554: 29)

การอยู่ดีมีสุข คือ เงื่อนไขและภาวะของสังคมที่เอื้อให้มนุษย์สามารถแสวงหาและบรรลุถึงสิ่งที่เขาปรารถนา โดยที่การกระทำของเขาเองไม่ได้ลดทอนความเป็นอยู่ที่ดีของคนอื่นๆ ดังนั้น การดำเนินชีวิตของเขาต้องมีเสรีภาพและเป้าหมายในการดำเนินชีวิต โดยไม่ไปเบียดเบียนคนอื่นและสังคม (บัวพันธ์ พรหมพักพิง, 2549: 1-31)

คุณภาพชีวิต คือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคน ทั้งภายนอกและภายใน ได้แก่ ด้านจิตใจ คือความสามารถ อารมณ์ ความรู้สึก ด้านร่างกายคือ การมีสุขภาพที่ดี สภาพความเป็นอยู่และสภาพของสังคมที่ดี คุณภาพชีวิตจึงเป็นสิ่งที่คนทุกคน สามารถดำเนินชีวิตได้ตามปกติสุขภายใต้สังคมเข้ากับสภาพแวดล้อมและบริบทของสังคมได้ตามความเหมาะสม (สุกัญญา มาลาอี, 2547: 19)

คุณภาพชีวิต คือ ชีวิตของบุคคลที่สามารถดำเนินชีวิตที่เป็นไปตามความปกติสุข ไม่สร้างความเดือดร้อนให้คนอื่น ไม่เป็นภาระของสังคม เป็นชีวิตที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ สามารถดำเนินชีวิตได้สอดคล้องกับสภาพสังคมแก้ไขปัญหาได้ และสรรหาสิ่งที่ดีเองปราศณาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ศิริ ฮามสุโพธิ์, 2543: 33)

คุณภาพชีวิต คือ ชีวิตที่มีความสุข ที่สามารถแบ่งการดำเนินชีวิตที่มีความสุขได้ 2 ทาง คือ (พัฒนฉิน กิติหารภรณ์, 2531: 43)

1. สุขภาพทางกาย คือ มีความเป็นอยู่ที่ดี มีสภาพแวดล้อมที่ดี มีสังคมที่ดี มีสิ่งอำนวยความสะดวกหรือสาธารณูปโภค ครบถ้วน เป็นต้น
2. สุขภาพทางใจ คือ การพึงพอใจในสถานภาพความเป็นอยู่ การมีทัศนคติที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น เป็นต้น

องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต ปัจจัยเบื้องต้นคือ เครื่องนุ่งห่ม และโภชนาการที่เหมาะสม ได้รับการดูแลอย่างดีสำหรับสุขภาพทางกายและสุขภาพทางจิตใจ รวมถึงระบบการศึกษา การพัฒนาอาชีพ รวมถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน อำนาจความสะดวกในการดำเนินชีวิตทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่จำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต (รณยุทธ บุตรแสนคม, 2540)

คุณภาพชีวิต คือ ความพึงพอใจและระดับความเป็นอยู่ที่ดีของสังคม ในความต้องการส่วนหนึ่งของมนุษย์ที่เน้นคุณภาพชีวิตจึงเป็นระดับของการมีชีวิตที่ดี มีความสุข ความพึงพอใจในชีวิตและสภาพแวดล้อม ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม (ชุมพร นำแสง และคณะ, 2555: 4)

คุณภาพชีวิต คือ การศึกษาความเป็นอยู่ของมนุษย์ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว เช่น สถานภาพการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม รวมไปถึงเชื้อชาติ วัฒนธรรมและการเลี้ยงดู คุณภาพชีวิตก็ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่เป็นตัวกำหนดอีกทีว่า บุคคลที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี อุดมสมบูรณ์ บุคคลนั้นย่อมมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่า บุคคลที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ขาดแคลนทรัพยากร และคุณภาพชีวิตที่ดีต้องขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของแต่ละบุคคลด้วยเช่นกัน (เกษม จันทรแก้ว, 2542)

โดยสรุป คุณภาพชีวิต คือ การอยู่ดีมีสุขของคนในสังคม ทั้งนี้รวมถึงความปกติสุขทั้งภายนอกและภายในจิตใจ สิ่งส่งผลต่อการมีคุณภาพที่ดีของคนในสังคมคือ สภาพแวดล้อมที่ดี การดำเนินชีวิตตามความเหมาะสมของตนเอง การได้รับสวัสดิการหรือโอกาสอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกันของคนในสังคม เมื่อคนได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกหรือวิถีการดำเนินชีวิตที่ตนเองพึงพอใจ ไม่เดือดร้อนตัวเองและไม่เบียดเบียนสังคม นั่นคือที่ที่เรียกว่าคุณภาพชีวิตของคนที่ดีและมีความสุข

2.3 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความอยู่ดีมีสุขเกิดขึ้นมาในช่วงของการมีกระแสความคิดเกี่ยวกับเรื่องของการพัฒนา ที่มีอยู่ 2 แนวทาง คือ (บัวพันธ์ พรหมพักพิง, 2549)

1. การพัฒนาคือเครื่องมือที่ทำให้มนุษย์นั้นก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง และการพัฒนาจะเข้ามาช่วยในการขจัดความยากจน ความทุกข์ยากออกจากชีวิตของมนุษย์ให้หมดไป
2. การพัฒนาเป็นเครื่องมือหนึ่งของผู้มีอำนาจ ที่จะทำให้มนุษย์กลับไปสู่ความทุกข์ยาก ความยากจนเพิ่มมากขึ้น จะทำให้สังคมเต็มไปด้วยปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความไม่เท่าเทียมและเป็นธรรม

ปัญหาการจัดสรรที่ดินเป็นปัญหามานาน ที่สืบเนื่องมาจากระบอบเก่าอย่าง สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่ประชาชนไม่มีอำนาจในการได้ที่ดินมาครอบครอง ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ที่นำมาความก้าวหน้าให้ความสำคัญกับเรื่องของความเสมอภาคของคนในสังคม โดยเฉพาะเรื่องการถือครองที่ดิน นายปรีดี พนมยงค์เสนอโครงการเค้าโครงการเศรษฐกิจหรือแผนพัฒนาเศรษฐกิจในเรื่องของที่ดินทำกินโดยเสนอว่ารัฐควรเสนอซื้อที่ดินจากชาวบ้านที่เขาอยากขาย เพื่อนำที่ดินเหล่านั้นมากระจายให้ประชาชนต่อไป รวมถึงคนที่ไม่มียากินด้วยแต่โครงการนี้ก็ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากปัญหาของความไม่มั่นคงภายในประเทศ (เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม, 2521: 130-131)

ในงานการศึกษางานพัฒนาที่ผ่านมา ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ถูกวางทฤษฎีการพัฒนาที่เป็นไปในแบบของตะวันตกครอบงำและถูกทำให้กลายเป็นอื่นของการพัฒนาด้วยฝีมือของคนที่อำนาจที่สามารถนิยามและให้ความหมายของการพัฒนาคือ การหนีออกจากสภาวะดั้งเดิมธรรมชาติถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ล้าหลัง ป่าเถื่อน ไม่มีการพัฒนายังอยู่ในสภาวะสังคมกสิกรรมที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน และยังใช้แนวคิดจารีตนิยม ส่วนการพัฒนา คือ การกลายเป็นสังคมเมือง (urbanization) ที่เป็นสังคมอุตสาหกรรมและมนุษย์ก็ถูกทำให้หนีออกจากสภาวะธรรมชาติของตัวเอง ไปสู่มนุษย์ที่มีการศึกษา มีวัฒนธรรม ระบบคุณค่าของสังคมเมืองเปลี่ยนมนุษย์ที่อยู่ในสภาวะธรรมชาติ (the natural man) สู่วิถีความเป็นพลเมืองของสังคมสมัยใหม่ (citizen) (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554: 272-273)

การปฏิรูปที่ดิน (Land reform) มีนักวิชาการหลายๆ คนได้ให้ความหมาย หรือคำนิยามไว้มากมายและแตกต่างกันออกไป ตามแต่บริบทของสังคมในแต่ละยุคสมัยนั้นๆ ซึ่งความหมายของการปฏิรูปที่ดินที่คนทั่วไปยอมรับได้ในวงกว้างๆ นั้นมี 2 ลักษณะ คือ (เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม, 2521: 86-87)

1. ความหมายในลักษณะแคบ คือ การจัดสรรการถือครองที่ดินใหม่เพื่อผลประโยชน์ของเกษตรกรรายเล็กรายน้อย และเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกิน ก็คือเพื่อลดช่องว่างและฐานะของคนในสังคม ช่วยเหลือเกษตรกรที่ยากจนที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ

2. ความหมายในลักษณะกว้าง คือ การปฏิรูปที่ดินเพื่อเร่งรัดการพัฒนาภาคเกษตรกรรมให้รวดเร็ว ขจัดสิ่งที่ทำให้สังคมล้าหลัง และจุดรั้งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ซึ่งความหมายลักษณะนี้จะมองข้ามการกระจายการถือครองที่ดินเพื่อผลประโยชน์ของเกษตรกรที่ยากจน ที่เป็นคนส่วนใหญ่

ปัญหาการเข้าใช้ที่ดินเป็นปัญหายาวนาน หลายรัฐบาลพยายามจัดการการแก้ไขปัญหามาโดยตลอด โดยเฉพาะในเรื่องของเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกิน และการถือครองที่ดินของนายทุนที่มีจำนวนมาก การบุกรุกที่ดินหรือการปลอมแปลงเอกสาร ทั้งหมดนี้คือปัญหาส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นและสะสมมายาวนาน ซึ่งปัญหาที่ทำให้ปัญหาเรื่องที่ดินที่แก้ไขได้ยากนั้น คือ (อิทธิพล ศรีเสาวลักษณ์, 2557)

1. ประเทศไทยยังขาดองค์กรระดับชาติ ที่จะเข้ามาแก้ไขปัญห และจัดการบริหารทรัพยากรที่ดินของประเทศโดยตรง ขาดการออกนโยบายที่สอดคล้องกับปัญหา การอนุรักษ์ การฟื้นฟู การใช้ทรัพยากรจากที่ดินให้ได้ประโยชน์สูงสุด สมดุลและเป็นธรรม

2. รัฐบาลเครื่องมือเรื่องกฎหมายที่เหมาะสมเข้ามาแก้ไขปัญห คือแนวทางการพิสูจน์สิทธิในที่ดินทำกินในปัจจุบันมีความล่าช้า ไม่ทันสถานการณ์ที่จะทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดินจริงๆ การกระจายการถือครองที่ดินที่ไม่เป็นธรรม ทำให้ที่ดินกระจุกตัวอยู่ในมือของนายทุนจำนวนมาก ซึ่งบางส่วนเกิดจากกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

รูปแบบการพัฒนาประเทศที่มีโครงสร้างการพัฒนาแบบอำนาจรวมศูนย์ และกฎหมายในการถือครองที่ดินยังคงคลุมเครือ ซึ่งปัญหาที่ดินในขณะนี้ คือ ที่ดินจำนวนมากกระจุกตัวอยู่ในมือคนบางกลุ่มเท่านั้น คนเหล่านี้ล้วนมีอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรที่ดินของประเทศไทย ประเทศไทยมีที่ดินทั้งหมด 320 ล้านไร่ จำนวนประชากรในประเทศไทยมีประมาณ 60-70 ล้านคน เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับกันพบว่าที่ดินมีเพียงพอสำหรับการจัดสรรที่ดินแก่คนยากจนหรือคนที่ไม่มีที่ดินทำกิน แต่กฎหมายมีการจำกัดการถือครองที่ดินในประเทศไทย 90% อยู่ในมือของคนเพียง 10% ของคนในประเทศ และประชากร 90% ถือครองที่ดินเพียง 10% และนี่อีกอีกหนึ่งสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาเรื่องที่ดินในประเทศไทย ที่นำไปสู่การก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำ เกิดความขัดแย้งของการเข้าใช้ทรัพยากร และปัญหาที่ดินก็ไม่ได้การแก้ไขอย่างจริงจังเสียที (มูลนิธิชุมชนไท, 2554: ออนไลน์)

ขบวนการวัฒนธรรมชุมชนเป็นรูปแบบการเคลื่อนไหวแบบใหม่ในแวดวงของงานพัฒนา ขบวนการวัฒนธรรมชุมชนเกิดขึ้นมาเพื่อท้าทายอำนาจการเมืองแบบเก่าที่รัฐประชาชาติเป็นจุดศูนย์กลางมีอำนาจแบบรวมศูนย์ ที่มองว่าชุมชนคือตัวปัญหาในการทำให้ล่าช้าหลังไม่มีการพัฒนา ทำให้ชุมชนกลายเป็นสิ่งที่ไม่มียืนในสังคมอย่างมีเกียรติทำให้มีความจำเป็นที่ชุมชนต้องถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐโดยใช้ข้ออ้างของความเป็นชาตินิยม ส่วนชุมชนมองว่าการเมืองแบบรัฐประชาชาติคือการเมืองที่โหดร้ายป่าเถื่อน ไม่ยอมรับข้อเสนอของชุมชนทำให้คนตัวเล็กตัวน้อยในสังคมเสียเปรียบ ซึ่งการพัฒนาชุมชนมองว่าการพัฒนาต้องมาจากชุมชนและขยายใหญ่ขึ้นไป เมื่อชุมชน/ท้องถิ่นเข้มแข็งก็จะสามารถทำให้ชาติเกิดการพัฒนาไปข้างหน้าได้อย่างเข้มแข็งและที่สำคัญคือชุมชนไม่ถูกทำลายและทำให้กลายเป็นอื่น (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554: 135-140)

หลังทศวรรษที่ 2470 รัฐพยายามสร้างอำนาจเหนือประชาชน รัฐพยายามควบคุมประชาชนและกิจกรรมบางอย่างที่กำหนดขอบเขตพื้นที่ และกีดกันผู้คนบางประเภทออกไป อาจจะมีการห้ามกิจกรรมบางอย่างรวมถึงการกำหนดกิจกรรมในพื้นที่ เช่น ในช่วงนั้นรัฐพยายามสร้างอำนาจเหนือพื้นที่ป่า รัฐให้ความสนใจกับชนิดของไม้และผลผลิตจากป่าเท่านั้น ซึ่งในช่วงนั้นยังไม่มี การกีดกันหรือขับไล่คนออกจากป่า คนสามารถอยู่กับป่าได้ ภายหลังประกาศพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 รัฐให้ความสนใจในฐานะอาณาบริเวณก่อให้เกิดแนวเขตป่าและป่าสงวน มีการเดินสำรวจกำหนดแนวป่า และจ่ายค่าทำขวัญให้กับประชาชนที่มีพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินทับซ้อนกับเขตป่าสงวน (อนุสรณ์ อุณโณ, 2547: 108-109)

ในยุคนั้นยังมีการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร รวมไปถึงเปิดโอกาสให้ชุมชนเกิดการประท้วง คัดค้าน หากการประกาศเขตป่าไปทับที่ทำกินหรือที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน ภายหลังรัฐได้ยกเลิกการเดินสำรวจและหันมากำหนดแนวป่าด้วยแผนที่หรือภาพถ่ายทางดาวเทียม ที่ก่อให้เกิดปัญหาพื้นที่ทับซ้อนกับพื้นที่ของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ภายหลังรัฐมีอำนาจ

เด็ดขาดในการจัดการทรัพยากรทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นหายไป ชาวบ้านไม่เพียงแต่ถูกกีดกันเท่านั้น แต่ชาวบ้านยังมีสถานะเป็นผู้บุกรุกและผิดกฎหมาย (อนุสรณ์ อุณโณ, 2547: 143)

ขบวนการเคลื่อนไหวทางด้านที่ดิน ป่าไม้ เริ่มก่อตัวขึ้นช่วงกลางทศวรรษที่ 2510 เป็นช่วงที่เอกชนเข้ามาจับสัมปทานป่าไม้ในเขตป่าสงวน ซึ่งได้ก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา การเคลื่อนไหวในช่วงนั้นไม่ได้มุ่งที่จะปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการทรัพยากร ไม่มีการจัดตั้งองค์กร ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวในช่วงนั้นเกิดการเสื่อมถอยในเวลาอันรวดเร็ว และขบวนการเคลื่อนไหวเริ่มก่อตัวขึ้นอีกครั้งในปลายทศวรรษที่ 2520 เนื่องจากการประกาศนโยบายป่าไม้แห่งชาติเมื่อปี พ.ศ. 2528 ที่กำหนดให้มีเขตป่าร้อยละ 40 ของพื้นที่ในประเทศไทย ซึ่งปัญหาเกิดจากการกำหนดแนวป่าไม่ชัดเจน มีเพียงแค่การกำหนดเขตป่าจากแผนที่เท่านั้น ไม่มีการเดินสำรวจก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมาและชาวบ้านกลายเป็นคนผิด (อนุสรณ์ อุณโณ, 2547: 175)

ป่าชุมชน ไม่ได้เป็นสิ่งตายตัว ป่าชุมชนเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและผลิตซ้ำ หรือปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขต่างๆ บางชุมชนยังสามารถใช้กฎเกณฑ์ตามจารีตประเพณี บางชุมชนใช้การสร้างกฎเกณฑ์ใหม่ในการเข้ามาจัดการทรัพยากรในเชิงอนุรักษ์ และใช้เป็นอำนาจต่อรองกับรัฐบาลให้ประกันการถือครอง ขบวนการทางสังคมหรือการรวมตัวขององค์กรประชาชนในระดับชุมชน เพื่อทำการใช้ประโยชน์และจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ที่ถือเป็นทรัพย์สินส่วนรวมอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม บนพื้นฐานของความคิด อุदारการณ์ และสิทธิชุมชน (อนุสรณ์ อุณโณ, 2547: 175-187)

การพัฒนาประเทศมีทิศทางในการพัฒนาไปในแบบสมดุลระหว่างเมืองกับชนบท ภาคอุตสาหกรรม และภาคเกษตรกรรม ที่ทรัพยากรทุนและระบบแรงงานถูกพรากไปจากชนบท มีการวางแผนการจัดการทรัพยากรแบบรวมศูนย์ ไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและไม่เปิดโอกาสในการกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง ซึ่งถ้าหากมีการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการทรัพยากรและเปิดโอกาสให้คนกำหนดวิถีชีวิตตนเองได้ ก็จะเป็นการส่งเสริมให้ท้องถิ่นพัฒนาศักยภาพในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ซึ่งการกระทำดังกล่าวจะทำให้ภาคเกษตรและชุมชนอยู่รอดซึ่งยังส่งผลต่อไปในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับประเทศด้วย (ยศ สันตสมบัติ, 2536: 41-42)

จากอดีตทรัพยากรประเภท ป่าไม้ ที่ดิน น้ำ เป็นเรื่องที่รัฐส่วนกลางนั้นปล่อยให้ชุมชนในแต่ละท้องถิ่นเป็นผู้จัดการทั้งเป็นผู้ใช้ประโยชน์และบำรุงรักษา หน้าที่ของรัฐส่วนกลางคือการสนับสนุนและสร้างแรงจูงใจให้ชุมชนท้องถิ่นในการ “บุกเบิกป่า” เพื่อนำที่ดินมาทำกิน ที่เป็นการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับประเทศในที่ดินหรือทรัพยากรที่ว่างเปล่า ซึ่งกรณีที่รัฐส่วนกลางมีหน้าที่คือ การจัดเก็บภาษี การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และการเวนคืนที่ดินเพื่อสร้างสาธารณประโยชน์อื่นเท่านั้น ซึ่งสิทธิชุมชนเหนือทรัพยากรในท้องถิ่นนั้นเป็นสิทธิตามจารีตประเพณีที่ได้รับการส่งเสริมมาจากนโยบายของรัฐและกฎหมายของรัฐมายาวนาน จึงไม่แปลกที่ชุมชนสามารถจัดการแบ่งปันทรัพยากรในการใช้

สอยให้เกิดประโยชน์สูงสุดและบำรุงรักษา โดยไม่มีคนจากส่วนกลางมาเกี่ยวข้อง ดังนั้นป่าชุมชนท้องถิ่นจึงเป็นการจัดการตามจารีตประเพณีมาอย่างยาวนานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2536: 472-493)

ป่าไม้ในประเทศไทย เป็นป่าเขตร้อนและกึ่งเขตร้อน ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและที่สำคัญคือมีคนและสัตว์อยู่ชวเขา ที่มีความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตและชาติพันธุ์ ไม่มีความสำคัญแล้วเนื่องจากทุกคนได้รับการกล่อมเกลาลดผสมผสานเป็นคนไทยหมดแล้ว นี่คือการมองของรัฐให้เรียบง่ายสะดวกในการจัดการป่า ชาวบ้านมองป่าเป็นแหล่งสร้างคุณค่าชีวิต แหล่งอาหาร แต่รัฐมองป่าเป็นเศรษฐกิจ ดังนั้นวิธีการจัดการป่าของชาวบ้านละรัฐจึงไม่สอดคล้องกัน (ชยันต์ วรรณษุติ, 2557: 109-116)

ป่าไม้ของไทยได้ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว จากพื้นที่ทั้งหมดของประเทศไทยที่มีอยู่ประมาณ 513,115 ตารางกิโลเมตร จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ปี พ.ศ. 2504 ระบุจำนวนพื้นที่ป่าทั่วประเทศมีร้อยละ 53.33 ของพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ตั้งเป้าอนุรักษ์พื้นที่ป่าไว้ร้อยละ 50 ของพื้นที่ทั้งหมด ต่อมาได้เป้าหมายในการอนุรักษ์ลงมาเหลือร้อยละ 40 ของพื้นที่เนื่องจากมีปัญหาเรื่องของการเพิ่มขึ้นของประชากรและจำนวนการต้องการใช้ที่ดินเพิ่มมากขึ้น ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาการลดลงของพื้นที่ป่าที่ถูกนำเสนอโดยเจ้าหน้าที่รัฐและกรมป่าไม้ ว่ามีสาเหตุเกิดมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากร การขยายพื้นที่ทำกินของเกษตรกรรายย่อย การบุกรุกตัดไม้ทำลายป่าของชาวบ้านและนายทุน การกล่าวโทษราษฎรในท้องถิ่นว่าเป็นตัวการในการทำลายป่าโดยได้มองข้ามสาเหตุอื่นๆ ดังนั้นจากมุมมองของรัฐ ป่ากับคนจึงอยู่ร่วมกันไม่ได้ (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2543: 301)

2.4 กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษาการทำวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดที่จะนำมาใช้ในการวิจัยทั้งหมด 2 กรอบแนวคิด คือ

กรอบแนวคิดเรื่องสภาวะการกีดกัน ที่ศึกษาผ่านการใช้อำนาจทั้ง 4 รูปแบบ คือ

1. อำนาจการกีดกันทางกฎหมาย
2. อำนาจการกีดกันโดยใช้กำลัง
3. อำนาจการกีดกันโดยตลาด
4. อำนาจในการสร้างความชอบธรรม

โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลในพื้นที่มาวิเคราะห์ผ่านองค์ประกอบของการใช้อำนาจทั้ง 4 รูปแบบนี้เพื่อให้เห็นถึง ปฏิบัติการของอำนาจแต่ละรูปแบบนั้นมีผลอย่างไรในกีด

กันชาวบ้านออกจากที่ดินของตนเอง สองคือกรอบแนวคิดเรื่องของการพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่ผู้วิจัยได้นำเอากรอบการวิเคราะห์ของ Well-being ที่ศึกษาในเรื่องของสุขภาวะและการพัฒนาคุณภาพชีวิตในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ย่อหัวข้อของกรอบแนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิตของ Well-being ให้เหลือเพียง 4 รูปแบบในการศึกษาครั้งนี้ คือ

1. การมีความสุขทางด้านอาชีพการงาน
2. การมีสังคมที่ดี
3. การมีสถานภาพทางการเงินที่ดี
4. การมีสุขภาพแข็งแรง

ผู้วิจัยจะนำเอาข้อมูลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้มาวิเคราะห์ผ่านองค์ประกอบทั้ง 4 รูปแบบ เพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ในการศึกษาครั้งนี้ว่านโยบายทวงคืนผืนป่า ส่งผลกระทบอย่างไรต่อระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่บ้านจัดระเบียบ ตำบลหลุบเลา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดสกลนคร

**อำนาจการกีดกันทั้ง 4 รูปแบบ
ที่จะนำมาใช้ในการวิจัย**

1. อำนาจการกีดกันทางกฎหมาย
2. อำนาจในการใช้กำลัง
3. อำนาจการกีดกันโดยทางตลาด
4. อำนาจการสร้างความปลอดภัย

**การพัฒนาคุณภาพชีวิตภายใต้กรอบ
(Well-being)**

1. Career Well-being คือ ความสุขทางด้านอาชีพการงาน
2. Social Well-being คือ การมีสังคมที่ดี
3. Financial Well-being คือ สถานภาพทางการเงินที่ดี
4. Physical Well-being คือ การมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

พหุ ประเด็น ชีว

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

3.1 วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัย เรื่อง นโยบายทางคืนผืนป่าที่ส่งผลกระทบต่อคนจนในภาคอีสาน ซึ่งการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยที่เป็นไปในแบบ การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ที่ประกอบไปด้วยกระบวนการศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร วิชาการ หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง งานวิจัยเชิงเอกสาร กระบวนการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และกระบวนการทำการวิจัยแบบอื่นๆที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในการดำเนินการศึกษาในครั้งนี้ด้วย แต่กระบวนการหลักก็จะใช้กระบวนการที่กล่าวมาแล้วข้างต้นมาใช้ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ที่จะกล่าวดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research)
2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview)
3. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants)
4. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participant observation)

1. การวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research)

สำหรับการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยไปในการทำการวิจัยเชิงคุณภาพ จะได้นำเอาการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) เข้ามาใช้ในการกระบวนการวิจัยในครั้งนี้ด้วย การวิจัยเชิงเอกสารในครั้งนี้ก็จะมีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ แบ่งเป็น 2 ชุดข้อมูลคือ

1.1 ชุดข้อมูลที่เป็นปฐมภูมิ (Primary data) ที่ผู้วิจัยเก็บได้เองในพื้นที่ เช่น เอกสารกลุ่มจำนวนประชากร เอกสารเรื่องข้อพิพาทในพื้นที่ รวมถึงเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย

1.2 ชุดเป็นข้อมูลแบบทุติยภูมิ (Secondary data) ทั้งที่เป็นเอกสาร คำประกาศ บทความต่างๆ หรืองานวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้องในการวิจัยครั้งนี้ อีกทั้งการดำเนินการวิจัยเชิงเอกสารไม่ได้มีเฉพาะการรวบรวมที่เป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น หากแต่รวมไปถึงสื่อต่างๆ เช่น ภาพยนตร์ วิทยุทัศน์ และโซเชียลมีเดียต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง การวิจัยเชิงเอกสารในครั้งนี้ก็จะรวมทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ควบคู่กันไปทั้งสองแบบ

จากการทำการวิจัยเชิงเอกสาร ก็จะได้นำเอาแนวคิดทฤษฎีที่ได้ในการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าที่ส่งผลกระทบต่อคนจนในภาคอีสาน ที่มีมิติผลกระทบทางด้านใดบ้าง และผลกระทบดังกล่าวนั้นชาวบ้านที่เดือดร้อนหรือได้รับผลกระทบมีปฏิกิริยาอย่างไรกับสิ่งที่เกิดขึ้นและส่งผลโดยตรงกับตัวเอง

ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจากเอกสารของผู้วิจัย ก็จะเป็นไปในแนวทางของการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ที่ได้จากการเก็บข้อมูลในสองรูปแบบ ทั้งชุดปฐมภูมิและทุติยภูมิ นำมาอธิบายและเชื่อมโยงกันเพื่อให้เห็นถึงเหตุผลหรือหลักการต่างๆ ของรัฐบาลที่ประกาศแนวนโยบายทวงคืนผืนป่า ว่าแนวทางการประกาศดังกล่าวนี้ได้มีการศึกษาหรือการสำรวจถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นหรือไม่ รวมไปถึงข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการเข้าใช้พื้นที่ป่าของชุมชน และนำไปอธิบายถึงชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการประกาศนโยบายดังกล่าว ซึ่งการอธิบายหรือการพรรณนานั้น อาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับการลงพื้นที่สัมภาษณ์ของมูลในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ก็อาจจะเป็นไปได้ทั้งสองทาง

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview)

การเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการทำการวิจัยครั้งนี้คือ ในเขตพื้นที่ของจังหวัดสกลนคร ซึ่งใช้กระบวนการวิจัยโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายทวงคืนผืนป่าที่ประกาศโดยรัฐบาลของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) รวมไปถึงการสัมภาษณ์กลุ่มการเคลื่อนไหวด้วย เพื่อให้ทราบถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมไปถึงแนวความคิด การปรับตัว ของชาวบ้านที่ไม่เห็นด้วยกับแนวทางการประกาศนโยบายดังกล่าว รวมไปถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านในช่วงก่อนและหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าดังกล่าวนี้ ทำให้การดำเนินชีวิตของชาวบ้านมีคุณภาพที่ดีขึ้นหรือไม่อย่างไร

ลักษณะของข้อความที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลนั้น ก็จะเป็นไปในรูปแบบของข้อความแบบชี้แนะ หรือข้อความปลายเปิด เพราะข้อความแบบนี้ก็จะมีคามยืดหยุ่นที่เปิดกว้างซึ่งได้นำเอาคำสำคัญ (keywords) เข้ามาใช้ในการสัมภาษณ์ เพื่อให้สอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ที่พร้อมจะปรับเปลี่ยนข้อความในแต่ละครั้งในการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลหลักในแต่ละคน และสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป ซึ่งการใช้รูปแบบดังกล่าวก็เพื่อที่จะได้มาซึ่งข้อมูลที่หลากหลายในมิติต่างๆ ในการสัมภาษณ์และในทางปฏิบัติ

ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญแล้ว ผู้วิจัยก็จะนำข้อมูลที่ได้มาอธิบายและพรรณนา ควบคู่ไปกับข้อมูลที่ได้ในการทำการวิจัยเชิงเอกสาร ซึ่งวิธีการและกระบวนการที่นำมาใช้ก็จะเป็นในแนวทางของการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยจะนำมาวิเคราะห์ประเด็นหลักหรือโครงสร้างหลักที่เป็นภาพใหญ่ ก่อนที่จะนำไปวิเคราะห์ในส่วนของประเด็น

ที่ย่อยลงมาตามลำดับ ผู้วิจัยจะนำกระบวนการเปรียบเทียบหรือสะท้อนเข้ามาใช้ในการวิเคราะห์ร่วมในแต่ละขั้นตอนของการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เข้มข้นขึ้นด้วย รวมไปถึงการพรรณนาข้อมูลตามปรากฏการณ์ร่วมด้วย เพื่อให้ทราบถึงบรรยากาศในการสัมภาษณ์ที่ได้มาซึ่งข้อค้นพบต่างๆ ที่เป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป

3. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants)

การกำหนดกระบวนการวิจัยโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักในการทำวิจัยครั้งนี้เป็น 2 ส่วน คือ

3.1 ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าของรัฐบาล

3.2 นักพัฒนา ที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องของการศึกษาชุมชน หรือประชาชนที่ได้รับผลกระทบการนโยบายการพัฒนาของรัฐ

ทั้งนี้ ก็เพื่อให้ทราบถึงแนวความคิด รวมไปถึงผลกระทบต่างๆที่เกิดขึ้นกับตัวชาวบ้านเอง ซึ่งการดำเนินการวิจัยนั้น ได้ดำเนินการวิจัยแบบสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive random) ซึ่งเป็นการเลือกตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้พิจารณาจากผู้ให้ข้อมูลหลักด้วยตนเอง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ได้จากกระบวนการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกดังกล่าวมาประกอบข้อมูลที่นำไปสู่ข้อค้นพบใหม่ๆ ต่อไป

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

3.1 ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายทวงคืนผืนป่าของรัฐบาล

การสัมภาษณ์ครั้งนี้ก็จะสัมภาษณ์ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายทวงคืนผืนป่าทั้งหมด 8 ครอบครัว ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง ซึ่งข้อมูลที่ได้นั้นก็จะนำมาวิเคราะห์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จริงที่สุดในการประกอบการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ชาวบ้านทั้งหมด จำนวน 8 ครอบครัว เพื่อให้ได้ข้อมูลมาประกอบและจัดทำวิเคราะห์ข้อมูลในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้

3.2 นักพัฒนา

จากการเลือกกลุ่มนักพัฒนา มาเป็นผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมนั้นจะเป็นกลุ่มของนักพัฒนาที่ศึกษาหรือมีข้อมูลที่เคยลงไปทำงานวิจัยร่วมกับชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบการนโยบายการพัฒนาของรัฐในพื้นที่ต่างๆ ซึ่งการเก็บข้อมูลจะเป็นการเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์ เพื่อให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงข้อมูลที่จะนำไปประกอบการวิเคราะห์ในการทำวิจัยครั้งนี้ ซึ่งผู้ทำวิจัยได้กำหนดจำนวนนักพัฒนาในการสัมภาษณ์ในครั้งนี้จำนวน 2 คน

4. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participant observation)

การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม คือ การสังเกตการณ์ที่ผู้วิจัยได้เข้าไปใช้ชีวิตในชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจและอธิบายการเข้ามาของผู้วิจัยแก่ชุมชน ผู้วิจัยจะเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งชุมชน ซึ่งกว่าจะได้มาซึ่งการยอมรับและความไว้วางใจจากชุมชนก็ต้องใช้ระยะเวลาพอสมควรในการเข้าพื้นที่ทำวิจัย เมื่อผู้วิจัยได้รับการยอมรับจากชุมชน หรือถูกผู้ศึกษามองว่าตัวผู้วิจัยเองมีสถานะเหมือนๆ กับพวกเขาเหล่านั้นก็จะทำให้การศึกษานั้นคล่องหรือทำได้ง่ายราบรื่น ซึ่งผู้วิจัยมองว่าการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมนั้นจำทำให้การทำวิจัยนั้นสมบูรณ์มากขึ้น เนื่องจากผู้ถูกสังเกตจะดำเนินกิจกรรมการใช้ชีวิตที่เป็นไปแบบธรรมชาติ ทำให้ผู้วิจัยได้สัมผัสถึงบรรยากาศที่เป็นไปตามธรรมชาติ พฤติกรรมของคนในชุมชน ที่นอกเหนือจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ซึ่งการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมนั้นผู้วิจัยจะนำมาผสมผสานกับการสัมภาษณ์เป็นช่วง ซึ่งการสัมภาษณ์ก็จะไปแบบของการสัมภาษณ์ที่ไม่เป็นทางการ เป็นการสัมภาษณ์ที่เกิดจากการสังเกตของผู้วิจัยกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นตรงนั้น เพื่อให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมในการทำวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งการเก็บข้อมูลรูปแบบนี้ก็มีข้อจำกัดอีกหรือข้อท้าทายอีกหลายๆ อย่าง เช่น การที่ชุมชนไม่ยอมรับผู้วิจัยในการให้ข้อมูลหรือการเข้ามาทำการวิจัยในพื้นที่ข้อจำกัดด้านเวลา เช่น เวลาอาจจะไม่ตรงกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ถูกวิจัย ข้อท้าทายคือผู้วิจัยต้องพิสูจน์ตัวตนกับชุมชนให้ได้เพื่อการดำเนินการวิจัยที่มีประสิทธิภาพ

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ตามแนวทางการทำวิจัยเชิงคุณภาพ มีเครื่องมือที่เหมาะสมกับการนำมาใช้ในการดำเนินการทำระเบียบวิธีวิจัยหรือกระบวนการทำวิจัย คือ การวิจัยเชิงเอกสาร การวิจัยเชิงเอกสารคือ การศึกษาค้นคว้าจากเอกสารวิชาการ เช่น บทความต่างๆ วารสาร หนังสือ ผลการศึกษางานวิจัยอื่นๆ รวมไปถึงสื่อสารสนเทศหรือเว็บไซต์ต่างๆ เพื่อนำมาใช้ในกระบวนการสร้างพื้นฐานของงานวิจัยที่ศึกษา ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่การสร้างเครื่องมือที่นำไปใช้ในกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลทางวิชาการที่มีประสิทธิภาพที่มีแหล่งที่มาข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้

เครื่องมือที่นำมาใช้เก็บข้อมูลตามกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพอีกอย่าง คือ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โครงสร้างของข้อคำถามที่นำมาใช้คือเป็นข้อคำถามแบบชี้แนะ คือ การสัมภาษณ์ที่ไม่ได้กำหนดโครงสร้างของคำถามที่ตายตัวชัดเจน หากแต่เป็นการกำหนดข้อคำถามแบบเปิดกว้าง หรือข้อคำถามแบบปลายเปิด เพื่อให้คำถามและคำตอบจากผู้ให้สัมภาษณ์เกิดความยืดหยุ่น การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนั้นเป็นกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพที่เหมาะสมเป็นอย่างยิ่งที่จะนำมาใช้ในการสัมภาษณ์กับบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องที่ผู้วิจัยทำการศึกษา เนื่องจากข้อคำถามแบบนี้ นั้นจะทำให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ สามารถแสดงความคิดเห็นหรือทรรศนะของผู้ถูกสัมภาษณ์ต่อเรื่องนั้นๆ ได้

อย่างเป็นธรรมชาติ หลากหลายมิติของคำตอบ และทำให้ผู้วิจัยสามารถสัมภาษณ์ได้ถึงรายละเอียดปลีกย่อย ที่ได้มาจากคำตอบของผู้ถูกสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย ที่สามารถนำมาประกอบการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ให้มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

เครื่องมืออีกอย่างหนึ่งในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การนำเครื่องมือในรูปแบบของการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเข้ามาใช้ในกระบวนการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะได้ข้อมูลอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งต่างรูปแบบอื่นๆ ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมนั้นจะเป็นข้อมูลทั่วไปคือข้อมูลที่เป็นธรรมชาติ ผ่านรูปแบบการดำเนินชีวิต หรือวิถีชีวิตของชาวบ้าน รวมไปถึงการกิจกรรมที่ชุมชนทำร่วมกันเช่น การทำประชาคม หรือการตัดสินใจที่ต้องผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยนำเอารูปแบบการสังเกตการณ์แบบเข้าร่วมเฉพาะกิจที่จำเป็น คือผู้วิจัยจะเข้าสังเกตการณ์เมื่อจำเป็นต้องเข้าร่วมสังเกตการณ์ เช่นการประชุมเพื่อตัดสินใจบางอย่างของชุมชน แต่ผู้วิจัยก็ไม่ได้ละเลยการสังเกตการณ์ในชุมชนเพื่อให้ได้ข้อมูลทั่วไปด้วย เพื่อที่จะได้ข้อมูลที่หลากหลายเพื่อนำไปประกอบการวิจัยต่อไป

3.3 การสร้างเครื่องมือการวิจัย

สำหรับกระบวนการสร้างเครื่องมือการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการและขั้นตอนในการออกแบบการวิจัย (Research design) หรือการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการวิจัย ที่ผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการวิจัย และขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยไว้ ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสารวิชาการ เอกสารที่เป็นทางการเช่น แผนงานนโยบาย ข้อกฎหมายต่างๆ เป็นต้น และไม่เป็นทางการ รวมไปถึงเอกสารอื่นๆ ที่อยู่ในรูปแบบของสื่อโซเชียลมีเดีย และผลการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนโยบายทวงคืนผืนป่า ที่ส่งผลกระทบต่อคนจนในภาคอีสาน

2. การออกแบบการวิจัย การสร้างแบบสัมภาษณ์ที่นำไปใช้ในกระบวนการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยการออกแบบข้อคำถามหรือแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การสัมภาษณ์แบบชี้นำ ลักษณะของการออกแบบสัมภาษณ์แบบนี้ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ชี้ไปดำเนินการตรวจสอบความชัดเจน ความถูกต้องเพื่อให้สอดคล้องกับประเด็นที่ศึกษาและวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยผ่านอาจารย์ที่ปรึกษาหรือคณาจารย์ก่อน เพื่อความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล เพื่อนำไปประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

ข้อคำถามสำหรับการนำไปใช้ในกระบวนการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนั้นได้ดำเนินการออกแบบการวิจัย การสร้างแบบสอบถามสำหรับนำไปใช้ในการสัมภาษณ์นั้น ประกอบด้วยข้อคำถาม ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 การดำเนินการของเจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่เข้ามาทำความเข้าใจกับชุมชนเกี่ยวกับข้อพิพาทเรื่องป่าในพื้นที่ทับซ้อนกับชุมชน

ตอนที่ 3 คุณภาพชีวิตของประชาชนในช่วงก่อน-หลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะ และการแก้ไขปัญหาของชุมชนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยจะเข้าทำการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในชุมชนเบื้องต้นโดยผ่านผู้นำชุมชน ปรชาญชาวบ้าน หรือผู้รู้แกนนำชาวบ้าน เพื่อให้คนเหล่านี้ช่วยให้ผู้วิจัยเข้าไปทำความรู้จักกับชุมชนหรือชาวบ้าน เพื่อที่ผู้วิจัยจะสามารถเข้าไปสังเกตการณ์ในชุมชนได้และชาวบ้านเกิดความไว้วางใจและไม่เขินอายที่จะให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัย เพื่อที่จะได้ข้อมูลที่เป็นธรรมชาติที่สุด มีมิติมากมายที่จะนำไปประกอบการทำวิจัยต่อไป

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเอาข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้ทั้ง 3 ส่วน ทำการวิเคราะห์ในรูปแบบของการอธิบายผ่านการพรรณนา ตามแนวทางของการวิเคราะห์ข้อมูลตามแบบฉบับของการทำวิจัยเชิงคุณภาพ คือ จะนำข้อมูลที่ได้มาทั้งสามส่วน มาวิเคราะห์เชื่อมโยงกันเพื่อให้เห็นถึงประเด็นหลักก่อน จากนั้นจะแยกย่อยออกไปสู่ประเด็นรองลงมาและประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยเริ่มจากภาพรวมไปสู่การวิเคราะห์ประเด็นย่อย ตามแนวทางของการวิจัยเชิงคุณภาพ

พหุ ประเด็น ชีว

บทที่ 4

การกีดกันชาวบ้านออกจากที่ดินทำกินและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านในพื้นที่

“...กฎหมายมีไว้สำหรับให้มีความสุขในบ้านเมือง มิใช่ว่ากฎหมายมีไว้สำหรับบังคับประชาชน ถ้ามุ่งหมายมีไว้เพื่อ บังคับประชาชนก็กลายเป็นเผด็จการ กลายเป็นสิ่งที่คนหมู่น้อยจะ บังคับคนหมู่มาก ในทางตรงกันข้าม กฎหมายมีไว้สำหรับบุคคล หมู่มากมีเสรีและอยู่ได้ด้วยความสะดวก บางที่เราตั้งกฎหมายขึ้นมา ด้วยวิชาการซึ่งได้จากต่างประเทศ เพราะว่าวิชากฎหมายนี้เป็นวิชา ที่กว้างขวางจึงต้องมีอะไรทำอย่างหนึ่งแต่วิชาการนั้นอาจจะไม่ เหมาะสมกับสถานการณ์หรือท้องที่ของเรา บางที่เคยยกตัวอย่าง มาเกี่ยวข้องกับที่ดิน เกี่ยวข้องกับการทำมาหากินของประชาชนที่ อยู่ห่างไกล

ในป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งทางราชการขีดเส้นไว้ว่าเป็นป่า สงวนหรือป่าจำแนก แต่เราขีดเส้นไว้ประชาชนก็มีอยู่ก่อนในนั้น แล้ว เราจะเอากฎหมายป่าสงวนไปบังคับคนที่อยู่ในปีที่ยังไม่ได้ สงวนแล้วเพิ่งไปสงวนทีหลัง โดยขีดเส้นบนกระดาษก็ดูชอบกลอยู่ แต่มีปัญหาเกิดขึ้นเมื่อขีดเส้นแล้วประชาชนที่อยู่ในนั้นเป็นผู้ที่ฝ่า ฟืนกฎหมายไปถ้าวในทางกฎหมาย เขาก็ฝ่าฝืน เพราะว่าตรามา เป็นกฎหมายโดยชอบธรรม แต่ถ้าตามธรรมชาติใครเป็นผู้ทำผิด กฎหมาย ก็ผู้ที่ขีดเส้นนั่นเอง เพราะว่าบุคคลที่อยู่ในป่านั้นเขาอยู่ มาก่อน เขามีสิทธิในความเป็นมนุษย์ หมายความว่าทางราชการ บุกรุก ไม่ใช่บุคคลบุกรุกกฎหมายบ้านเมือง...”

(พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, 2516: ออนไลน์)

หากเราย้อนกลับไปมองประวัติศาสตร์การก่อกำเนิดขึ้นของข้อพิพาทเรื่องที่ดินป่าไม้ ที่พบว่าเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนานตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อปี พ.ศ. 2475 และ หยั่งรากลึกลงในสังคมไทยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งก็ยังมีปัญหาอยู่และมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มความรุนแรงขึ้น

เรื่อยๆ ในการทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการเข้ายึดพื้นที่และเวนคืนที่ดินที่มีข้อพิพาท โดยศึกษาผ่านการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ 4 รูปแบบ คือ

1. อำนาจกีดกันทางกฎหมาย
2. อำนาจกีดกันโดยการใช้กำลัง
3. อำนาจกีดกันโดยตลาด
4. อำนาจในการสร้างความชอบธรรม

ในการใช้อำนาจนั้นๆ ที่กล่าวมาในเบื้องต้น อีกรูปแบบคือการศึกษาถึงระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้านผู้ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายทางคืบหน้า กล่าวคือ ช่วงก่อนการประกาศนโยบายทางคืบหน้าบ้านนั้นชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตเป็นอย่างไร และระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้านหลังการประกาศนโยบายทางคืบหน้าบ้านเป็นอย่างไรพร้อมนำมาเปรียบเทียบให้เห็นว่าการเข้ามาของนโยบายทางคืบหน้าบ้านนั้น มันได้ส่งผลดีหรือผลเสียต่อชุมชน และการศึกษาถึงระดับคุณภาพชีวิต ผู้วิจัยนำแนวคิดเรื่องของ Well-being คือ กรอบวิเคราะห์คุณภาพชีวิต ในครั้งนี้ผู้วิจัยนำมา 4 รูปแบบที่จะใช้ในการวิเคราะห์ระดับคุณภาพชีวิต คือ

1. ความสุขทางด้านอาชีพการงาน (Career well-being)
2. การมีสังคมที่ดี (Social well-being)
3. มีสถานภาพทางการเงินที่ดี (Financial well-being)
4. การมีสุขภาพที่ดี แข็งแรง สมบูรณ์ (Physical well-being)

ซึ่งก่อนที่จะไปศึกษาตามประเด็นดังกล่าวข้างต้นที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วนั้น ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงบริบทและพัฒนาการของความขัดแย้งเรื่องที่ดินและป่าไม้ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แบบคร่าวๆ เพื่อสร้างความเข้าใจในปัญหาของข้อพิพาทเรื่องที่ดินที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และง่ายต่อการทำความเข้าใจต่อประเด็นที่ผู้วิจัยจะศึกษาต่อไป

4.1 วิวัฒนาการของการเข้าใช้ที่ดินในเขตป่า

หากมองย้อนกลับไปถึงความเป็นจริงถึงสถานการณ์ ปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของที่ดินป่าไม้ กับคนและชุมชนในชนบท ตามในเขตป่าของประเทศไทย พบว่าความสัมพันธ์ของคนกับป่ามีมาอย่างยาวนาน ต่างก็ตั้งอาศัยพึ่งพิงซึ่งกันและกัน ดังนั้นการแบ่งยุคของการเข้าใช้พื้นที่ป่าก็สามารถแบ่งได้คร่าวๆ 4 ยุค ดังนี้ (บัณฑิต เศรษฐศิริโรดม, 2555: ออนไลน์)

1. ยุคสังคัมบ้านป่า คือ การตั้งชุมชนถิ่นฐานที่อยู่ในเขตป่า มีลักษณะเป็นชุมชนดั้งเดิมที่อยู่กับป่า สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษเป็นรุ่นสู่รุ่น ที่คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพคือ การหาของป่าและการล่าสัตว์ การทำไร่หมุนเวียนของกลุ่มชาติพันธุ์ คือเป็นการใช้ชีวิตตามวิถีของชาวบ้านตามชนบททั่วไป ที่ความเจริญและเทคโนโลยียังเข้าไปไม่ถึง วิถีชีวิตของชาวบ้านจึงจำเป็นต้องพึ่งพาทรัพยากรที่มีในพื้นที่ของตนเอง

2. ยุคสัมปทาน คือ เป็นพื้นที่ที่มีบริษัทและเหมืองแร่ ที่ได้รับสัมปทานตัดทางเข้าสู่พื้นที่ป่า ตามนโยบายของรัฐบาลในช่วงที่ประเทศทำการเร่งพัฒนาด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมในการทำไม้ส่งออก โดยเริ่มต้นที่ภาคเหนือตอนบน ลงมาเรื่อยๆจนทั่วครบทุกภาคเมื่อปี พ.ศ. 2516 ซึ่งช่วงเวลาของการปล่อยสัมปทานพื้นที่ป่าให้กับนายทุนโดยมีรัฐบาลเป็นผู้อำนวยการนั้นก็อยู่ในช่วงเวลาที่ทับซ้อนกันกับช่วงที่รัฐพยายามบอกประชาชนในเรื่องของการอนุรักษ์ป่า และได้ออก พรบ. ป่าสงวนและพรบ.อุทยานแห่งชาติมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504

3. ยุคพืชพาณิชย์ คือ เป็นยุคที่ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมให้ปลูกพืชพาณิชย์ในลักษณะเชิงเดี่ยว เช่น ข้าว พืชไร่ เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ได้ถูกสัมปทานตัดไม้ใหญ่ไปหมดแล้ว ทำให้มีพื้นที่เหมาะแก่การเพาะปลูกเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นรัฐจึงสนับสนุนให้ชาวบ้านในแต่ละพื้นที่ปลูกพืชพาณิชย์มากขึ้น

4. ยุครัฐหวงป่า คือ เป็นยุคที่เจ้าหน้าที่รัฐเข้าแสดงตัวชัดเจนต่อชาวบ้าน เนื่องจากจำนวนป่าไมลดลงเป็นจำนวนมาก เพื่อเป็นการรักษาป่าไม้และรักษาระบบนิเวศ รัฐจึงได้มีการกำหนดพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ประเภทต่างๆ มีการกำหนดขอบเขตและแสดงสิทธิในการเข้าพื้นที่ในเขตป่าสงวนทั้งที่มีสภาพดีหรือเสื่อมโทรมเป็นของรัฐ มีการอพยพโยกย้าย ชับไล่ชาวบ้านไล่ลื้อชุมชนออกจากพื้นที่ในบางแห่ง ในยุคนี้ก็จะเริ่มมาตั้งแต่รัฐบาลออก พรบ.อุทยานแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ.2504 เป็นต้นมา ที่มีความขัดแย้งและทับซ้อนกันของช่วงเวลาที่รัฐส่งเสริมให้ประชาชนปลูกพืชเศรษฐกิจและช่วงของการปล่อยสัมปทานป่าโดยรัฐบาล

4.2 วิวัฒนาการทางด้านกฎหมายที่เกี่ยวกับป่าไม้และที่ดิน

หากจะกล่าวถึงข้อกฎหมายเรื่องที่ดินจะต้องย้อนกลับไปในช่วงสมัยของรัชกาลที่ 5 เนื่องจากในยุคนั้นสิทธิชุมชนและราษฎรยังอยู่เหนือทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างอิสระ สามารถเข้าใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าได้อย่างถูกต้อง โดยรัฐส่วนกลางให้การรับรองและส่งเสริมโดยการไม่เข้าไปแทรกแซง ยกเว้นเรื่องสำคัญอยู่ 3 เรื่อง คือ

1. การเก็บภาษีอากร
2. การจัดการข้อพิพาท

3. การบังคับเวนคืน

อีกทั้งชุมชนยังสามารถสร้างหรือพัฒนาภูมิทัศน์ ความเชื่อ ประเพณีต่างๆขึ้นมาเพื่อรองรับการเข้าใช้ประโยชน์ในพื้นที่ของชาวบ้านเอง รัฐเป็นเพียงตัวหนุนเสริมให้ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์เพียงเท่านั้น ซึ่งสภาพการดังกล่าวมีการใช้มาอย่างยาวนาน จนมาถึงช่วงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากการแผ่ขยายของการล่าอาณานิคมของชาวตะวันตกเข้ามาสู่ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จนมาถึงประเทศไทยที่ ประเทศไทยต้องเซ็นสนธิสัญญาเบาริ่ง ที่ส่งผลกระทบต่ออย่างมากในต่อความเปลี่ยนแปลงของการจัดการทรัพยากรป่าไม้และที่ดิน

ภายหลังประเทศไทยได้เตรียมตัวเข้าสู่การสร้างชาติให้เป็นรัฐชาติ (Nation state) การพัฒนากฎหมายเป็นสิ่งที่สำคัญเพื่อกำหนดขอบเขตการเป็นรัฐชาติ ซึ่งแน่นอนว่ากฎหมายที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมป่าไม้และที่ดินก็ตามมา ซึ่งกฎหมายดังกล่าวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในการเข้าใช้ที่ดินและที่ป่า รัฐส่วนกลางเริ่มเข้ามามีบทบาทในการจัดการพื้นที่ป่าไม้ สืบเนื่องจากเหตุผลที่ว่ารัฐส่วนกลางต้องเข้าปกป้องพื้นที่ป่าให้ห่างจากการคุกคามของต่างชาติ และง่ายต่อการจัดการและรักษาบ้านเมือง ซึ่งรัฐส่วนกลางก็ได้มีการบัญญัติข้อกำหนดเกี่ยวกับเรื่องป่าขึ้นมาหลายฉบับ โดยเริ่มจากข้อกำหนดควบคุมไม้สัก ไม้กระยาเลย ภายหลังจึงออกกฎหมายมาควบคุมทั้งของป่าและไม้ทั้งหมดที่อยู่ในเขตป่า แล้วค่อยๆ ขยายไปสู่การควบคุมที่ดินในที่สุด รัฐส่วนกลางได้ลดทอนอำนาจของราษฎรในการจัดการทรัพยากรของตนเอง และได้สถาปนาระบบกรรมสิทธิ์ขึ้นมาและจบลงด้วยการออกกฎหมายมารองรับอำนาจของส่วนกลางเหนือทรัพยากรโดยเด็ดขาด เช่น เมื่อปี พ.ศ. 2481 รัฐส่วนกลางได้มีการตราพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองป่า พ.ศ. 2481 ขึ้นมาโดยให้รัฐมีอำนาจกำหนดขอบเขต “ป่าคุ้มครอง” และ “ป่าสงวน” ห้ามมิให้บุคคลใดเข้าไปยึดถือ โดยได้นิยามคำว่า ป่า คือ สาธารณะสมบัติของแผ่นดินประเภทกว้างว่างเปล่า ซึ่งหมายถึง ที่ดิน เป็นการขยายอำนาจรัฐส่วนกลางเข้าไปห้วงกันที่ดิน จากเดิมจำกัดเฉพาะในเขตป่าเท่านั้น

ตัวอย่างข้อกำหนดที่ออกมาในช่วงนั้นที่ออกมาเพื่อขยายอำนาจรัฐส่วนกลางเหนือที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ เช่น

1. ประกาศออกโฉนด รศ. 120 เริ่มให้ใช้หลักฐานทางแผนที่ ออกโฉนดที่ดินให้กรรมสิทธิ์แก่ผู้ถือครองที่ดิน รวมทั้งการจัดทำทะเบียนที่ดินเพื่อสะดวกในการตรวจสอบ
2. พระราชบัญญัติรักษาป่า พ.ศ. 2456 เพื่อป้องกันคุ้มครองภัยไม้กระยาเลย และของป่าต่างๆซึ่งเดิมคุ้มครองเพียงแค่ไม้สักเท่านั้น
3. พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองป่า พ.ศ. 2481
4. พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484
5. พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดินและประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497 เป็นการรวบรวมกฎหมายที่เกี่ยวกับที่ดินหลายฉบับที่เคยประกาศใช้มาก่อนปี พ.ศ. 2497 เข้าด้วยกัน

ให้อยู่ในรูปของประมวลกฎหมายฉบับเดียวกัน ได้กำหนดสิทธิในการถือครองที่ดินของบุคคลเอาไว้ โดยให้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมถือครองได้ไม่เกิน 50 ไร่ ที่ดินเพื่อพาณิชย์กรรมไม่เกิน 5 ไร่ และที่ดินสำหรับอยู่อาศัยไม่เกิน 5 ไร่

ภายหลังปี พ.ศ. 2500 ประเทศไทยอยู่ภายใต้การนำของ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่มาจากการทำรัฐประหาร ประกอบกับในช่วงนั้นการล่าอาณานิคมของต่างชาติเริ่มลดน้อยลง ประเทศผู้ล่าอาณานิคมเปลี่ยนบทบาทไปเป็นประเทศที่ให้คำปรึกษาให้กับประเทศที่กำลังพัฒนารวมถึงประเทศไทยเช่นกันที่กำลังอยู่ในช่วงของการสร้างชาติและเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งต่างชาติจะเข้ามาเป็นที่ปรึกษาในเรื่องของแนวทางของการสร้างชาติและการกระตุ้นการเติบโตของเศรษฐกิจภายในประเทศ ที่มียุทธศาสตร์ที่มุ่งเน้นให้ประเทศไทยกระตุ้นการส่งออกของภาคเอกชนและลดบทบาทของรัฐบาลลง ในด้านของการกระตุ้นเศรษฐกิจ ในเรื่องของการกระตุ้นระบบเศรษฐกิจนั้นให้เป็นเรื่องของเอกชน แทน ยุทธศาสตร์ดังกล่าวนี้ทำให้ทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ไม่ได้ถูกนำมาใช้ในกระบวนการพัฒนาทั้งทางตรงและทางอ้อม มีกฎหมายที่ออกมาโดยรัฐบาลส่วนกลางเพื่อจัดการทรัพยากรทั้งหมดได้ด้วยตัวเอง กฎหมายเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐในการพัฒนาให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กฎหมายที่ดินและป่าไม้เน้นไปสู่ธุรกิจของภาคเอกชนเป็นหลัก และละเลยสิทธิของประชาชนและชุมชนลง ซึ่งกฎหมายในยุคนี้ถือว่าเลวร้ายที่สุด เนื่องจากเป็นกฎหมายที่โอนกรรมสิทธิ์ทุกอย่างให้กับรัฐ เช่น ไม้มีค่า ไม้สัก ไม้พยุง รวมไปถึงของป่าทั้งหมดทุกชนิด เป็นของรัฐเท่านั้น ที่สำคัญคือ การได้ออนที่ดินที่เคยสนับสนุนให้ประชาชนเข้าไปใช้ประโยชน์ บุกรเบิกทำมาหากิน กลับมาเป็นของรัฐโดยการขีดเส้นลงบนแผนที่ ซึ่งถือว่าเป็นการแยกคนออกจากป่าอย่างสิ้นเชิง ก่อให้เกิดปัญหาตามมาอย่างมากมายเกี่ยวกับเรื่องของที่ดินและป่าไม้

ตัวอย่างข้อกฎหมายที่ออกมาในช่วงยุคปี พ.ศ. 2500 เช่น (บัญชา เศรษฐศิริโรจน์, 2555: ออนไลน์)

1. ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 49 ลงวันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2502 ยกเลิกบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายที่ดินว่าด้วยการกำหนดสิทธิในที่ดินของคนไทย ตามมาตรา 34-49 ด้วยเหตุผลที่ว่า การกำหนดสิทธิดังกล่าวเป็นการบ่อนทำลายความเจริญก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจของประเทศ
2. พระราชบัญญัติสงวนคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503
3. พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติปี พ.ศ. 2504 (ออกมาพร้อมแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1)
4. พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507
5. พระราชกำหนดแก้ไขพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2532 เพื่อยกเลิกการให้สัมปทานทำไม้

6. พระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ.2535 เพื่อส่งเสริมให้มีการทำสวนป่าให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

ดังที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าพัฒนาการข้อพิพาทเรื่องป่าไม้และที่ดินนั้นมีความเป็นมาอย่างไร วิวัฒนาการการใช้พื้นที่ป่า รวมไปถึงข้อกฎหมายต่างๆ ที่ออกมาในช่วงนั้นๆ ได้ค่อยๆ ลดบทบาทของประชาชนและชุมชนลงเรื่อยๆ เริ่มกันคนให้ออกห่างพื้นที่ป่าสุดท้ายจำกัดสิทธิของคนในการใช้พื้นที่ ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเพียงเนื้อหาหรือข้อมูลพอสังเขปคร่าวๆ เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องที่ผู้วิจัยได้ศึกษา ดังต่อไปนี้

4.3 บริบทชุมชนและประวัติเริ่มตั้งชุมชน

เดิมหมู่บ้านจัดระเบียบเป็นหมู่บ้านเล็กๆ ที่ตั้งอยู่บริเวณหน้าค่ายฝึกการรบพิเศษน้ำพุ อยู่บริเวณฝั่งทางทิศตะวันออกของเขื่อนน้ำพุ ที่อยู่ในเขตของตำบลโคกภู อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร ที่มีระยะห่างจากตัวอำเภอ 29 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัด 39 กิโลเมตร และจัดตั้งหมู่บ้านชื่อบ้านจัดระเบียบขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2522 ประชากรส่วนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ ยางพารา อ้อย มันสำปะหลังและนาข้าว ตำบลดับ เวลาว่างหลังการทำเกษตรก็จะมีอาชีพเสริมคือการรับจ้างทั่วไป หรือไม่ก็เดินทางเข้ากรุงเทพเพื่อหารายได้ในช่วงว่างเว้นจากการทำเกษตรกรรม

เดิมพื้นที่บ้านจัดระเบียบในปัจจุบันมีภูมิศาสตร์ติดกับแหล่งน้ำขนาดใหญ่ (เขื่อนน้ำพุ) และมีภูเขาสลับ ทำให้พื้นที่บริเวณดังกล่าวมีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมากทำให้มีประชาชนอพยพเข้ามาจับจองพื้นที่ทำมาหากิน บางทำการประมง บางทำไร่ ทำสวนในเขตภูเขา โดยเริ่มแรกนั้นเป็นเพียงชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงเข้ามาทำการประมงเป็นหลัก ก่อนขยายไปสู่การทำเกษตรกรรมอย่างจริงจังและเริ่มมีประชาชนอพยพครอบครัวมาอยู่เป็นหลักแหล่ง ในบริเวณใกล้เขื่อนน้ำพุ จนในที่สุดก็มีประชาชนทยอยเข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น ที่คนส่วนใหญ่ก็อพยพมาจากทั่วภาคอีสาน และมาจากหลายพื้นที่ทั่วประเทศบางแต่ไม่เยอะมาก

คนที่มาจากที่อื่นนอกเหนือจากภาคอีสานส่วนใหญ่เป็นคนที่มีการครอบครัวกับคนในพื้นที่ไปทำงานที่อื่นก่อนที่พวกเขาจะย้ายครอบครัวกลับมาอยู่บ้าน คือตามกันมา มาซื้อที่ดินจับจองที่ดินเพื่อลงหลักปักฐานสร้างครอบครัว ซึ่งการได้ครอบครองที่ดินของชาวบ้านแต่ละคนก็มีแนวทางที่แตกต่างกันในการให้ได้มาซึ่งที่ดินที่จะใช้ทำกิน บางคนได้มาจากการแบ่งมรดกของบรรพบุรุษตนเอง ที่อยู่ในพื้นที่อยู่แล้ว บางครอบครัวต้องได้ออกไปทำงานต่างจังหวัดเพื่อเก็บเงินชกก่อนเพื่อมาซื้อที่ดินเพื่อที่จะกลับมาอยู่ใกล้บ้าน ที่ตามวิถีของชาวอีสานที่เล่าสืบต่อกันมา คือไม่ว่าเราจะไปทำงานที่ไหนก็ตามแต่ถ้ามีโอกาสก็จะกลับมาอยู่บ้านสร้างฐานะที่บ้านเกิด และชาวบ้านในบ้านจัดระเบียบก็เป็นแบบนี้ มีชาวบ้านหลายครอบครัวในพื้นที่บ้านจัดระเบียบได้ลงไปรับจ้างกรีดยางที่ภาคใต้เพื่อเก็บเงินและ

กลับมาซื้อที่ดินในพื้นที่บ้านจัดระเบียบเพื่อที่จะได้กลับมาอยู่บ้านกับครอบครัว มีชาวบ้านบางครอบครัวที่ได้ไปรับจ้างกรีดยางที่ภาคใต้และมีครอบครัวที่นั้น ภายหลังจากได้ย้ายครอบครัวกลับมาอยู่ที่บ้านจัดระเบียบและหาที่ดินซักผืนไว้สร้างอาชีพให้กับคนในครอบครัวตัวเอง บางคนเป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียงได้เข้ามาซื้อที่ดินในบ้านจัดระเบียบเพื่อเป็นที่ดินทำกินและได้ย้ายเข้ามาอยู่อาศัยตามมา ทำให้เกิดความหลากหลายของผู้คนที่อยู่ในบ้านจัดระเบียบ ทั้งในเรื่องของภาษาและวัฒนธรรม

ในช่วงแรกพื้นที่บ้านจัดระเบียบมีชาวบ้านอาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจาย ไม่ได้อยู่รวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนเป็นชุมชน ชาวบ้านจะอาศัยอยู่ที่ดินของตนเองเป็นหลักและอยู่ห่างกันของแต่ละครอบครัว อีกทั้งพื้นที่บ้านจัดระเบียบนั้นอยู่ในเขตพื้นที่การฝึกยุทธวิธีของทางการทหารของค่ายฝึกการรบพิเศษน้ำพุ ซึ่งประชาชนเหล่านี้จะได้รับอันตรายจากการฝึกของทหาร ดังนั้น พันโทสาโรจน์ รบบำรุง ผู้บัญชาการสูงสุดของค่ายรบพิเศษน้ำพุ จึงได้มีการรวบรวมประชาชนที่อยู่อย่างกระจัดกระจายเข้ามาอยู่ในพื้นที่เดียวกัน และได้กราบบังคมทูลเกล้าถวายรายงานเกี่ยวกับการอพยพของประชาชนต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (ร. 9) เพื่อขอที่ดินพระราชทานที่ดินและจัดตั้งเป็นหมู่บ้านในโครงการพระราชดำริ ซึ่งพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงประทานพระบรมราชานุญาตให้จัดตั้งหมู่บ้านได้และได้ให้จัดตั้งโรงเรียนในพื้นที่เพื่อการศึกษาของลูกหลานชาวบ้าน เมื่อปี พ.ศ. 2518 ซึ่งเริ่มต้นนั้นให้บ้านจัดระเบียบเป็นสาขาของบ้านคำเพิ่มไปก่อน คือให้บ้านคำเพิ่มเป็นคนปกครองบ้านจัดระเบียบในเบื้องต้น จนเมื่อปี พ.ศ. 2522 บ้านจัดระเบียบจึงได้แยกตัวออกจากบ้านคำเพิ่มและมาจัดการตัวเองในชื่อของบ้านจัดระเบียบอย่างเป็นทางการ ซึ่งมีผู้ใหญ่บ้านคนแรก คือ พ่อทัยสร้อยจักร

กำเนิดข้อพิพาทเรื่องที่ดิน/ป่าไม้ ในพื้นที่บ้านจัดระเบียบ

เดิมบริเวณหมู่บ้านจัดระเบียบมีประชาชนเข้ามาอาศัยและทำมาหากินมาตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2500 เรื่อยมาแต่ไม่มีการจัดระเบียบและตั้งเป็นชุมชน จนมีการเข้ามาของทางการทหารและตั้งค่ายรบพิเศษน้ำพุเมื่อปี พ.ศ. 2507-2508 ซึ่งหลังจากนั้น ก็เริ่มมีการรวบรวมประชาชนในบริเวณดังกล่าวและจัดตั้งเป็นชุมชนอย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. 2522 ที่มีชื่อว่าบ้านจัดระเบียบตามที่กล่าวไปแล้วเบื้องต้น ในช่วงระยะแรกมีทหารเป็นคนอำนวยความสะดวกให้ทุกอย่างในการจัดตั้งชุมชน จนเมื่อกระทั่งรัฐบาลได้ออกกฎกระทรวงตามพระราชบัญญัติป่าสงวน ประกาศเขตป่าสงวนดงชมพูพานดงกระเซอ เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2530 และหลังการประกาศกฎกระทรวงดังกล่าวชาวบ้านก็มีการอยู่อาศัยเรื่อยมา ในพื้นที่ เนื่องจากชาวบ้านไม่มีเอกสารสิทธิเป็นของตนเอง พื้นที่ดังกล่าวยังเป็นที่ดิน สปก. ไม่มีโฉนด และชาวบ้านมีเพียงใบ ภ.บ.ท. 5 (ใบเสียภาษีบำรุงท้องที่) เท่านั้นเมื่อปี พ.ศ. 2533 หลังจากนั้นทหารที่เคยให้การช่วยเหลือชาวบ้าน ก็ได้มอบให้กรมป่าไม้ในพื้นที่ดูแลและ

จัดการทุกอย่างแทน จนกระทั่ง แต่เมื่อมีการบังคับใช้คำสั่ง คสช. ที่ 64/2557 และคำสั่ง ที่ 66/2557 ที่เกี่ยวกับการปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่า ซึ่งกำหนดว่าการดำเนินการใดๆ ต้องไม่ส่งผลกระทบต่อประชาชนผู้ยากไร้ ผู้ที่มีรายได้น้อย และผู้ไร้ที่ดินทำกิน ซึ่งได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ เดิมนั้นๆ ก่อนคำสั่งนี้มีผลบังคับใช้ และการประกาศใช้มาตรา 44 ตามรัฐธรรมนูญชั่วคราว พ.ศ. 2558 เป็นเครื่องมือของรัฐที่จะแก้ไขปัญหาการยึดถือครองที่ดิน ทั้งนี้ยังไม่มีมีการปรึกษาหารือกับ ชุมชนที่อาจได้รับผลกระทบ หลังจากนั้นก็มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาใน พื้นที่ เพื่อดำเนินการเกี่ยวกับข้อกฎหมายและมีชาวบ้านถูกดำเนินคดีเกี่ยวกับการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ และที่ดินเรื่อยมา ล่าสุดมีชาวบ้านถูกฟ้อง 34 คน มีทั้งหมด 37 คดี ของชาวบ้านในพื้นที่บ้านจัด ระเบียบ

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นเป็นเพียงชุดข้อมูลบางส่วนที่ผู้วิจัยนำเสนอเพื่อให้ผู้อ่านได้ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมาของพัฒนาการของคนที่อาศัยอยู่กับป่าที่แบ่งเป็นช่วงใหญ่ที่พอ เข้าใจได้คร่าวๆ รวมไปถึงชุดข้อมูลของบริษัทพื้นที่ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในการทำวิจัยครั้งนี้ ว่าใน พื้นที่ของชุมชนบ้านจัดระเบียบนั้นมีความเป็นมาอย่างไร ในพื้นที่มีลักษณะแบบไหน ข้อพิพาทเรื่อง ที่ดินที่เกิดขึ้นนั้นมีลักษณะอย่างไร ที่กล่าวมานั้นเป็นเพียงข้อมูลชุดย่อยๆเท่านั้น ส่วนข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ ทำการศึกษานั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไป

4.4 สภาวะอำนาจการกีดกันที่มีผลต่อการเข้าทำประโยชน์จากที่ดินของชาวบ้านทั้ง 4 รูปแบบ

หากมองภาพรวมที่เกี่ยวกับเรื่องข้อพิพาทเรื่องที่ดินป่าไม้ในสังคมไทยแล้วนั้น มักจะพบว่า ข้อพิพาทที่เกิดขึ้นมักมีการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่ไม่กี่แบบ ซึ่งบาง รูปแบบนั้นก็มาอยู่ในส่วนหนึ่งของผู้วิจัยได้ทำการวิจัยในครั้งนี้ด้วย ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ กำหนดกรอบแนวคิดในเรื่องของสภาวะการกีดกัน (Power of Exclusion) ผ่านการใช้อำนาจทั้ง 4 แบบ ก็คือ (ณัฐกานต์ อัครพงศ์พิศศักดิ์, 2559)

1. อำนาจในทางกฎหมาย (Regulation) คือ ข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องที่ทำหน้าที่ในการ กีดกันชาวบ้านออกจากพื้นที่ของตนเอง
2. อำนาจในการใช้กำลัง (Force) คือ การใช้กำลังของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการเข้าไป ดำเนินการในพื้นที่ในเรื่องของข้อพิพาทเรื่องที่ดิน
3. อำนาจในทางตลาด (Market) คือ การเข้าถึงพื้นที่ของชาวบ้านหรือการเก็งกำไรใน พื้นที่ช่องทางชุมชนการซื้อขายที่ดิน
4. การสร้างความชอบธรรม (Righteousness) คือ จากการใช้รูปแบบการกีดกันที่ผ่าน มานั้นทางเจ้าหน้าที่สามารถสร้างความชอบธรรมเกี่ยวกับการใช้อำนาจนั้นอย่างไรบ้าง

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลในพื้นที่มาอธิบายตามกรอบแนวคิดแต่ละอย่าง เพื่อให้เห็นถึงปฏิบัติการของอำนาจการกีดกันแต่ละอย่างนั้นส่งผลอย่างไรต่อการเข้าใช้ที่ดินของชาวบ้าน ซึ่งจะแบ่งเป็นที่ละหัวข้อย่อย ดังนี้

1. สภาวะการกีดกันทางกฎหมาย (Regulation)

จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าปัญหาเรื่องของข้อพิพาทเรื่องที่ดินป่าไม้ นั้น ส่วนใหญ่เกิดจากข้อกฎหมายที่ค่อนข้างกำกวมและการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านในพื้นที่ ดังนั้นผู้วิจัยจึงจะขอเสนอข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการกีดกันคนออกจากป่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่ามันมีความเป็นมาอย่างไร เพื่อให้เห็นภาพเชื่อมโยงในพื้นที่บ้านจัดระเบียบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นมันก่อตัวมาได้อย่างไรแล้วในฐานะของข้อกฎหมายนั้นมันทำหน้าที่ในตัวของมันเองอย่างไรเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้น

การออกกฎหมายที่เกี่ยวกับป่าไม้และที่ดินนั้นมามีมาก่อนการเปลี่ยนการปกครอง พ.ศ. 2475 ดังเช่นประกาศออกโฉนด รศ. 120 เริ่มให้ใช้หลักฐานทางแผนที่ ออกโฉนดที่ดินให้กรรมสิทธิ์ผู้ถือครองที่ดิน รวมทั้งการจัดทำทะเบียนที่ดินเพื่อสะดวกในการตรวจสอบและตามมาด้วยพระราชบัญญัติรักษาป่า พ.ศ. 2456 เพื่อป้องกันคุ้มครองภัยไม้กระยาเลย และของป่าต่างๆซึ่งเดิมคุ้มครองเพียงแค่ม้าสักเท่านั้น

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี พ.ศ. 2475 รัฐบาลได้กำหนดข้อกฎหมายเรื่องที่ดินขึ้นมาหลายฉบับ ซึ่งในช่วงแรกนั้นส่วนใหญ่จะเป็นข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรม การทำไม้ของผู้รับเหมา ในการเข้าสัมปทานป่าไม้เพื่อทำไม้ที่เร่งพัฒนาในระบบอุตสาหกรรมในประเทศให้เติบโตและส่งออก ซึ่งข้อกฎหมายส่วนใหญ่จะเน้นไปที่การทำไม้เป็นหลัก การเข้าสัมปทานพื้นที่ป่า การแปรรูปไม้ การเสียค่าภาคหลวงในการทำไม้ การทำไม้หวงห้าม เป็นต้น ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอกฎหมายเพียงบางมาตราที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้เท่านั้น

พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484

สภาผู้แทนราษฎรลงมติเห็นสมควรปรับปรุงกฎหมายป่าไม้ เพื่อให้เหมาะแก่การสมัยมากขึ้น จึงได้ลงมติเพื่อปรับแก้ไขข้อกฎหมายต่างๆเพิ่มขึ้น ยกเลิก พรบ.บางมาตราและเพิ่มบางมาตราเข้ามาแทนเพื่อให้ข้อกฎหมายที่ได้มาใหม่นั้นทันสมัยมากที่สุด

มาตรา 4 ของพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484 ได้กำหนดนิยามของป่าไม้ไว้ คือ

(ป่า) หมายความว่า ที่ดินที่ยังไม่มีบุคคลได้มาตามกฎหมายที่ดิน

ในพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 ในหมวดที่ 5 ได้กำหนดข้อกำหนดเกี่ยวกับ การแผ้วถางป่าและการเข้าใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ไว้ดังนี้

มาตรา 54 (30) ห้ามมิให้ผู้ใดก่อสร้าง แผ้วถาง หรือเผาป่า หรือกระทำด้วย ประการใดอันเป็นการทำลายป่า หรือเข้ายึดครองครอบครองพื้นที่ป่า เพื่อตนเองหรือผู้อื่น เว้นแต่ การกระทำในเขตที่จำแนกไว้ ที่เป็นประเภทเกษตรกรรมและรัฐมนตรีได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา หรือโดยได้รับใบอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ การขออนุญาตและการอนุญาตให้เป็นไปตามเกณฑ์ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎของกระทรวง

มาตรา 55 ผู้ใดครอบครองป่าที่ถูกแผ้วถาง โดยฝ่าฝืนต่อพระราชบัญญัติแห่งให้ สันนิษฐานไว้ก่อนว่าบุคคลนั้นเป็นผู้แผ้วถางป่านั้น

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น คือ พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 เนื้อหาส่วนใหญ่เน้นไป ที่การทำอุตสาหกรรมป่าไม้เป็นหลัก จะมีเพียงบางมาตราเท่านั้นที่เกี่ยวข้องกับประชาชนในพื้นที่ คือ มาตราที่ 54 มาตรา 55 ที่เกี่ยวข้องกับการเข้าใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าของบุคคลที่เกี่ยวข้องและ ประชาชนที่อยู่ในป่าเดิม จะเห็นได้ว่ารัฐบาลมุ่งเน้นไปที่นายทุนเป็นหลัก ก็เนื่องด้วยสภาพป่าใน ขณะนั้นในประเทศไทย ป่าไม้มีความอุดมสมบูรณ์มากและยังมีพื้นที่ค่อนข้างมากมาย ดังนั้นคนที่ อาศัยและทำมาหากินในเขตป่าก็ยังไม่ถือว่าผิดกฎหมาย อาจจะมีด้วยหลายเหตุผลที่ประชาชนยังอยู่กับ ป่าได้ เดิมประชาชนก็อาศัยอยู่กับป่ามาแต่บรรพบุรุษ พื้นที่ดังกล่าวเขาอยู่มาก่อนแล้วก่อนจะมา ประกาศเป็นเขตการทำไม้เขตป่าหวงห้าม เนื่องจากเดิมนั้นรัฐบาลหวงห้ามเฉพาะไม้เท่านั้น ส่วนพื้นที่ ก็ให้ประชาชนเข้าไปอยู่อาศัยและทำมาหากินได้เรื่อยมา

หลังจากพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 ก็ตามมาด้วย พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2497 ที่เนื้อหาตบตบกฎหมายมีลักษณะคล้ายคลึงอยู่กับ พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 เนื้อหา สำคัญยังคงเป็นเรื่องของการทำไม้ การแปรรูปไม้ การเสียค่าภาคหลวง การทำไม้หวงห้ามเป็นหลัก ส่วนพระราชบัญญัติป่าไม้ที่สำคัญมากที่ตามมาหลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2497 คือ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติปี พ.ศ. 2504 ซึ่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ถือได้ว่าเป็นบทเริ่มแรกของการเกิดข้อพิพาทเรื่องป่าไม้ที่ดิน เนื่องจากทางรัฐบาลได้กำหนด ข้อบัญญัติทางกฎหมายเกี่ยวกับอุทยานขึ้นมา การกำหนดเขตอุทยานแห่งชาติ นั้นได้เป็นจุดเริ่มของ การเกิดข้อพิพาทเรื่องป่าไม้ ในช่วงแรกๆ เนื่องจากการประกาศพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติปี พ.ศ. 2504 เริ่มมีคำว่า “ที่ดิน” เข้ามาเกี่ยวข้องในเรื่องการอนุรักษ์และการจัดการป่าไม้ ที่รัฐพยายาม แยกคำว่าที่ดินออกจากป่าเพื่อการอนุรักษ์

พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 22 กันยายน พ.ศ.

2504

มาตรา 1 พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504”

มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติอุทยานระบุว่า

(1) “ที่ดิน” หมายความว่า พื้นที่ดินทั่วไป และให้ความหมายรวมถึง ภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเล

(2) “อุทยานแห่งชาติ” หมายความว่า ที่ดินที่กำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาติตามพระราชบัญญัติ

หมวดที่ 1 เรื่องของการกำหนดที่ดินให้เป็นอุทยานแห่งชาติ

มาตรา 6 เมื่อรัฐบาลเห็นสมควรกำหนดบริเวณที่ดินแห่งใดที่มีสภาพธรรมชาติที่น่าสนใจ ให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิม เพื่อสงวนไว้ให้เป็นประโยชน์แก่การศึกษาและสถานที่รื่นรมย์ของประชาชน ก็ให้มีอำนาจกระทำได้โดยประกาศพระราชกฤษฎีกาและให้มีแผนที่แสดงแนวเขตบริเวณที่กำหนดนั้นแนบท้ายพระราชกฤษฎีกาด้วยบริเวณที่กำหนดนี้ให้เรียกว่า “อุทยานแห่งชาติ” และที่ดินที่จะกำหนดให้เป็นเขตอุทยานแห่งชาตินั้นต้องเป็นที่ดินที่มีได้อยู่ในกรรมสิทธิ์หรือครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายของบุคคลใด

หมวดที่ 3 การคุ้มครองและดูแลรักษาอุทยานแห่งชาติ

มาตรา 16 ภายในเขตอุทยาน ห้ามมิให้บุคคลใดกระทำการดังต่อไปนี้

(1) ยึดถือ ครอบครองที่ดิน รวมตลอดถึงการก่อสร้าง แผ้วถาง หรือเผาป่า

(2) เก็บหา นำออกไป ทำด้วยประการใดๆ ให้เป็นอันตรายหรือทำให้เสื่อมสภาพซึ่งไม้ ยางไม้ น้ำมันยาง น้ำมันสน แร่ หรือทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ

มาตรา 21. ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจออกคำสั่ง ให้ผู้กระทำความผิดตามมาตรา 16 ออกจากเขตอุทยานแห่งชาติ หรือดเนินการกระทำการใดๆ ในเขตอุทยานแห่งชาติ

มาตรา 22. ในกรณีที่มีการฝ่าฝืนพระราชบัญญัตินี้เป็นเหตุให้มีสิ่งปลูกสร้างขึ้นมาใหม่ หรือมีสิ่งอื่นใดในอุทยานแห่งชาติผิดไปจากสภาพเดิม ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจสั่งให้ผู้กระทำความผิดทำลาย รื้อถอน สิ่งนั้นๆ ออกไปให้พ้นจากเขตอุทยานแห่งชาติ หรือทำให้สิ่งนั้นๆคืนสู่สภาพเดิม แล้วแต่กรณี ถ้าผู้กระทำความผิดไม่ปฏิบัติตามหรือไม่รู้ตัวผู้กระทำความผิด หรือเพื่อป้องกันการบรรเทาความเสียหายแก่อุทยานแห่งชาติ พนักงานเจ้าหน้าที่จะกระทำการดังกล่าวแล้วอย่างใดอย่างหนึ่งเสียเองก็ได้ตามที่เห็นสมควรแก่กรณี และผู้กระทำความผิดมีหน้าที่ชดใช้ค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไปในการที่พนักงานเจ้าหน้าที่กระทำการเสียนั้นเอง

หมวดที่ 5 บทลงโทษ

มาตรา 24 ผู้ใดฝ่าฝืน มาตรา 16 (1) (2) (3) (4) หรือ (5) ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี ปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 29 บรรดาอาวุธ เครื่องมือ เครื่องใช้หรือยานพาหนะใดๆ ซึ่งบุคคลได้ใช้ในการกระทำความผิดตามมาตรา 16 (1) ฐานแผ้วถางป่า หรือเผาป่า หรือตามมาตรา 16 (2) ฐานที่ทำให้เป็นอันตรายหรือทำให้เสื่อมสภาพซึ่งไม้ หรือตามมาตรา 16 (3) ฐานที่ทำให้เป็นอันตรายต่อสัตว์ หรือตามมาตรา 16 (4) ฐานที่ทำให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมสภาพแก่ดิน หิน กรวด หรือทราย ให้ริบเสียทั้งสิ้นโดยไม่ต้องคำนึงว่าเป็นของบุคคลใด ของผู้กระทำความผิดและมีผู้ถูกลงโทษตามคดีพิพาทของศาลหรือไม่

ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นเป็นเพียงบางมาตราที่เกี่ยวข้องกับการก่อให้เกิดข้อพิพาทเรื่องที่ดินในเขตป่า ที่คู่ขัดแย้งคือประชาชนและรัฐบาล ซึ่งภายหลังจากการประกาศพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ก็มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติเพิ่มเติมเข้ามาเมื่อปี พ.ศ. 2507

พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ประกาศให้ไว้ ณ วันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2507

มาตรา 1 พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507”

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้ ได้ให้นิยามของป่าไม้ดังนี้

“ป่า” หมายความว่า ที่ดินรวมตลอดถึง ภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเลที่ยังมีไม้บุคคลได้มาตามกฎหมาย

“ป่าสงวนแห่งชาติ” หมายความว่า ป่าที่ได้กำหนดให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติตามพระราชบัญญัตินี้

หมวดที่ 1. การกำหนดเขตป่าสงวนแห่งชาติ

มาตรา 6 บรรดาป่าที่เป็นป่าสงวนอยู่แล้วตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองและสงวนป่าก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัตินี้ เมื่อรัฐมนตรีเห็นสมควรกำหนดป่าอื่นใดเป็นป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อรักษาสภาพป่า ไม้ ของป่าหรือทรัพยากรธรรมชาติอื่น ให้กระทำโดยออกกฎกระทรวงซึ่งต้องมีแผนที่แสดงแนวเขตป่าที่กำหนดเป็นป่าสงวนแห่งชาตินั้น แนบท้ายกฎกระทรวงด้วย

มาตรา 12 บุคคลใดอ้างว่ามีสิทธิ หรือได้ทำประโยชน์ในเขต ป่าสงวนแห่งชาติใดอยู่ก่อนวันที่กฎกระทรวงกำหนดป่าสงวนแห่งชาตินั้นใช้บังคับ ให้ยื่นคำร้องเป็นหนังสือต่อนายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอท้องที่ภายในกำหนดเก้าสิบวัน นับแต่วันที่กฎกระทรวงนั้นใช้บังคับ ถ้าไม่ยื่นคำร้องภายในกำหนดดังกล่าว ให้ถือว่าสละสิทธิหรือประโยชน์นั้น

คำร้องดังกล่าวในวรรคหนึ่ง ให้นายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอท้องที่ส่งต่อไปยังคณะกรรมการสำหรับป่าสงวนแห่งชาตินั้นโดยไม่ชักช้า

มาตรา 13 เมื่อคณะกรรมการสำหรับป่าสงวนแห่งชาติได้รับคำร้องตามมาตรา 12 แล้ว ให้สอบสวนตามคำร้องนั้น ถ้าปรากฏว่าผู้ร้องได้เสียสิทธิหรือเสื่อมเสียประโยชน์ ให้คณะกรรมการพิจารณากำหนดค่าทดแทนให้ตามที่เห็นสมควร

ถ้าผู้ร้องไม่พอใจในค่าทดแทนที่คณะกรรมการสำหรับป่าสงวนแห่งชาติกำหนด ผู้ร้องมีสิทธิอุทธรณ์ต่อรัฐมนตรีภายในกำหนดสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำวินิจฉัยของคณะกรรมการ คำวินิจฉัยของรัฐมนตรีให้เป็นที่สุด

หมวดที่ 2 การควบคุมและรักษาป่าสงวน

มาตรา 14 ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ห้ามมิให้บุคคลใดยึดถือครอบครองทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในที่ดิน ก่อสร้าง แผ้วถาง เผาป่า ทำไม้ เก็บหาของป่า หรือกระทำด้วยประการใดๆ อันเป็นการเสื่อมเสียแก่สภาพป่าสงวนแห่งชาติ เว้นแต่

(1) ทำไม้หรือเก็บหาของป่าตามมาตรา 15 เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยตามมาตรา 16 มาตรา 16 ทวิ หรือมาตรา 16 ตริ กระทำการตามมาตรา 17 ใช้ประโยชน์ตามมาตรา 18 หรือกระทำการตามมาตรา 19 หรือมาตรา 20

มาตรา 15 การทำไม้หรือการเก็บหาของป่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติให้กระทำได้เมื่อได้รับใบอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ หรือเมื่อ พนักงานเจ้าหน้าที่ได้ประกาศอนุญาตไว้เป็นคราวๆ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติแห่งหนึ่งแห่งใดโดยเฉพาะ การอนุญาตให้เป็นไปตามแบบ ระเบียบ และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 16 อธิบดีโดยอนุมัติรัฐมนตรีมีอำนาจอนุญาตให้บุคคลหนึ่ง บุคคลใดเข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในเขตป่าสงวนแห่งชาติได้ ในกรณีดังต่อไปนี้

(1) การเข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในเขตป่าสงวนแห่งชาติ คราวละไม่น้อยกว่าห้าปีแต่ไม่เกินสามสิบปี ในกรณีที่ผู้ได้รับอนุญาตเป็นส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ ตามกฎหมายว่าด้วยวิธีการงบประมาณจะอนุญาตโดยให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมทั้งหมดหรือบางส่วนตามที่เห็นสมควรก็ได้

มาตรา 25 เมื่อได้กำหนดป่าใดเป็นป่าสงวนแห่งชาติและรัฐมนตรีได้แต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมและรักษาป่าสงวนแห่งชาตินั้นแล้ว ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจ ดังต่อไปนี้

(1) สั่งให้ผู้หนึ่งผู้ใดออกจากป่าสงวนแห่งชาติ หรือให้งดเว้นการกระทำใดๆ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ในกรณีที่มีข้อเท็จจริงปรากฏหรือเหตุอันสมควรสงสัยว่า มีการกระทำผิดตามพระราชบัญญัตินี้

(2) สั่งเป็นหนังสือให้ผู้กระทำผิดต่อพระราชบัญญัตินี้ รื้อถอน แก้ไข หรือทำประการอื่นใดแก่สิ่งที่เป็นอันตราย หรือสิ่งที่ทำให้เสื่อมสภาพในเขตป่าสงวนแห่งชาติภายในเวลาที่กำหนดให้

(3) ยึด ทำลาย รื้อถอน แก้ไข หรือทำประการอื่นเมื่อผู้กระทำผิดไม่ปฏิบัติตาม (2) ไม่ปรากฏตัวผู้กระทำผิดหรือรู้ตัวผู้กระทำผิดแต่หาตัวไม่พบ

ถ้าพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ปฏิบัติการอย่างหนึ่งอย่างใดดังกล่าว และได้เสียค่าใช้จ่ายเพื่อการนั้น ให้ผู้กระทำผิดชดใช้หรือออกค่าใช้จ่ายนั้นทั้งหมด หรือให้พนักงานเจ้าหน้าที่นำทรัพย์สินที่ยึดไว้ได้ออกขายทอดตลาดหรือขายโดยวิธีอื่นตามที่เห็นสมควร เพื่อชดใช้ค่าใช้จ่ายนั้น และให้นำความในมาตรา 1327 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาใช้บังคับแก่เงินที่ได้จากการขายทรัพย์สินนั้นโดยอนุโลม

(4) ดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดที่เห็นสมควร ทั้งนี้เพื่อป้องกันหรือบรรเทาความเสียหายแก่ป่าสงวนแห่งชาติในกรณีที่มีเหตุฉุกเฉิน

มาตรา 26 การจับกุม ปรามปรามผู้กระทำผิดตามพระราชบัญญัตินี้ให้พนักงานเจ้าหน้าที่เป็นพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ตามประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา

หมวดที่ 3 กำหนดโทษ

มาตรา 31 ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 14 ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงห้าปีและปรับตั้งแต่ห้าพันบาทถึงห้าหมื่นบาท

ในกรณีความผิดตามมาตรานี้ ถ้าได้กระทำเป็นเนื้อที่เกินยี่สิบห้าไร่หรือก่อให้เกิดความเสียหายแก่

(1) ไม้สัก ไม้ยาง ไม้สนเขา หรือไม้หวงห้ามประเภท ข. ตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ หรือ

(2) ไม้อื่นเป็นต้นหรือเป็นท่อนอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างรวมกันเกินยี่สิบต้น หรือท่อน หรือรวมปริมาตรไม้เกินสี่ลูกบาศก์เมตร หรือ

(3) ต้นน้ำลำธาร

ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สองปีถึงสิบห้าปี และปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงหนึ่งแสนห้าหมื่นบาท

ในกรณีที่มีคำพิพากษาชี้ขาดว่าบุคคลใดกระทำความผิดตามมาตรานี้ ถ้าปรากฏว่าบุคคลนั้นได้ยึดถือครอบครองที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้กระทำผิด คนงาน ผู้รับจ้าง ผู้แทน และบริวารของผู้กระทำผิดออกจากเขตป่าสงวนแห่งชาติได้ด้วย

มาตรา 35 บรรดาไม้ ของป่า เครื่องมือ เครื่องใช้ อาวุธสัตว์พาหนะ ยานพาหนะ หรือเครื่องจักรกลใดๆ ซึ่งบุคคลใช้หรือได้มาโดยการกระทำผิดตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ริบเสียทั้งสิ้น โดยไม่คำนึงว่าเป็นของผู้กระทำผิดและมีผู้ถูกลงโทษตามคำพิพากษาของศาลหรือไม่

ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พบว่า พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ถือเป็นพระราชบัญญัติสองฉบับที่เป็นจุดเริ่มต้นของการก่อให้เกิดข้อพิพาทเรื่องป่าไม้ ที่ดิน เนื่องจากเมื่อรัฐบาลสำรวจดูพื้นที่ป่าไม้ในประเทศพบว่า เนื้อที่ป่าไม้ลดจำนวนลงดังนั้นรัฐบาลจึงจะต้องออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าไม้ ทั้งนี้ปัญหาเกิดขึ้นที่กระบวนการสำรวจพื้นที่ป่าไม้ของรัฐบาล ซึ่งเดิมการสำรวจและการกำหนดเขตแนวอุทยานแห่งชาตินั้นจะต้องใช้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เดินสำรวจตามแนวเขตป่าที่จะกำหนดเขตอุทยานว่ามีประชาชนหรือชุมชนอาศัยอยู่หรือไม่ และหาแนวทางแก้ไข ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้พบว่ามีปัญหาคือเกิดการล่าช้าในการสำรวจและสิ้นเปลืองงบประมาณในการว่าจ้างคนเข้ามาเดินสำรวจและมีปัญหาอื่นๆ อีกมากมาย ดังนั้น ทางการจึงได้นำวิธีการใหม่เข้ามาใช้ คือวิธีการกำหนดเขตป่าอุทยานแห่งชาติจากแผนที่ โดยได้มอบหมายให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องนั้นดำเนินการโดยนำภาพถ่ายดาวเทียมมาเปรียบเทียบกับระหว่างภาพถ่ายในอดีตและปัจจุบัน แล้วจากนั้นก็กำหนดเขตโดยการขีดเส้นบนแผนที่ว่าจะใช้พื้นที่ไหนในการทำอุทยานแห่งชาติ วิธีการดังกล่าวนี้ก็เกิดปัญหาตามมาคือ เมื่อไม่มีการเดินสำรวจพื้นที่ ทำให้การประกาศเขตอุทยานแห่งชาตินั้นทับซ้อนกับพื้นที่ชาวบ้านที่ประชาชนทำมาหากินหรืออยู่อาศัย ก่อให้เกิดปัญหาตามมาจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้มีข้อกำหนดบางมาตราที่อนุญาตประชาชนให้สามารถทำมาหากินในเขตป่าได้ แต่ต้องได้รับการอนุญาตจากเจ้าหน้าที่เสียก่อน นั่นก็เป็นเพียงข้อกำหนดเท่านั้น ที่มันสวนทางกับความเป็นจริงในพื้นที่ ที่เมื่อได้มีการประกาศเขตอุทยานหรือเขตป่าสงวนแห่งชาติ ชาวบ้านในพื้นที่มักจะเป็นผู้กระทำผิดเสมอ ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาแบบนี้ รัฐบาลแก้ไขปัญหาโดยการขับไล่ ไล่อ้อ จับกุม ถือว่าการดำเนินการของเจ้าหน้าที่นั้นเป็นเพียงการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุเท่านั้น และไม่เพียงแต่เป็นการแก้ปัญหาไม่ได้แล้วการกระทำของเจ้าหน้าที่ยังเป็นการก่อปัญหาขึ้นมาในรูปแบบต่างๆ อีกด้วย

ภายหลังการรัฐประหารของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2557 คณะรัฐบาลก็ได้ออกนโยบายต่างๆ เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมออกมาหลายฉบับ ที่สำคัญคือได้ออกประกาศแผนแม่บทป่าไม้เพื่อเป็นแนวทางในการรักษาสุขภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป้าหมายสำคัญของแผนแม่บทป่าไม้คือการเพิ่มสภาพป่าไม้ที่กำลังลดลงในประเทศให้เพิ่มมากขึ้น ที่เดิมมีพื้นที่ป่าไม้จากรายงานของกรมป่าไม้พบว่า ในปี พ.ศ. 2504 พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยมี ประมาณ 171 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2552 ลดลงเหลือประมาณ 107 ล้านไร่ และลดเหลือ 102.1 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2556 สาเหตุของการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ เกิดจากปัจจัยหลายประการ เช่น การบุกรุกเพื่อขยายพื้นที่ทางการเกษตร การบุกรุกจับจองของนายทุน การออกโฉนดที่ดินหรือ

เอกสารสิทธิ์ที่ไม่ถูกต้อง การขาดจิตสาธารณะ และการบริหารจัดการต่างๆ ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
ขาดประสิทธิภาพ ซึ่งแผนแม่บทป่าไม้มีวัตถุประสงค์สำคัญอยู่ 3 ข้อ คือ

1. เพื่อหยุดยั้งการตัดไม้ทำลายป่าและทวงคืนผืนป่าจากผู้บุกรุกครอบครองให้ได้
ตามที่เป้าหมายกำหนดไว้ภายใน 1 ปี
2. เพื่อให้มีระบบบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ
และยั่งยืนภายใน 2 ปี
3. เพื่อฟื้นฟูสภาพป่า ในพื้นที่ป่าเป้าหมายทั่วทั้งประเทศให้มีสภาพที่สมบูรณ์
ภายใน 2-10 ปี

จากวัตถุประสงค์ของแผนแม่บทดังกล่าว รัฐก็มีแนวทางในการดำเนินการตรวจสอบ
พื้นที่ป่าที่มีการบุกรุกดังนี้ โดยใช้แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศสี ปี พ.ศ. 2545 ของกระทรวงเกษตรและ
สหกรณ์ เป็นบรรทัดฐานในการตรวจสอบสภาพความสมบูรณ์ของป่า ทั้งป่าสงวนแห่งชาติ (กรมป่าไม้)
และป่าอนุรักษ์ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช) แล้วนำเอาภาพถ่ายทางอากาศสี ปี พ.ศ.
2554 โครงการ DMC ของกรมแผนที่ทหารมาตรวจสอบร่วมหากพื้นที่บริเวณใดที่ปรากฏในภาพถ่าย
ปี พ.ศ. 2554 โลงเตียนไปจากปี พ.ศ. 2545 แสดงว่าเป็นพื้นที่ที่มีการบุกรุกใหม่อย่างแน่นอน ให้
ดำเนินการ ตามกฎหมายได้ทันที โดยให้ตรวจสอบและดำเนินการพร้อมกันทั่วประเทศ โดยเฉพาะ
พื้นที่บุกรุกป่าใหม่ไม่มีมติ ครม.หรือระเบียบใดๆ ผ่านขั้นให้ทั้งสิ้น ต้องดำเนินการตามกฎหมาย
ทั้งหมด จากยุทธศาสตร์ของแผนแม่บทป่าไม้ดังกล่าวรัฐบาลจึงได้ออกประกาศที่สำคัญเกี่ยวกับการ
รักษาสภาพป่าไม้ที่สำคัญมาสองฉบับคือ ประกาศคือ คำสั่ง คสช. ที่ 64/2557 เรื่อง การปราบปราม
และหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ และตามมาด้วย ประกาศคำสั่ง คสช. ที่ 66/2557
เพิ่มเติมการปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ ตามมา

ประกาศคำสั่ง คสช. ที่ 64/2557 เรื่อง การปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกทำลาย
ทรัพยากรป่าไม้เพื่อให้การบริหารราชการของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ในการปราบปรามและ
หยุดยั้ง การบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ต่างๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถลด
ผลกระทบที่จะก่อให้เกิด ความเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ของประเทศ
โดยรวม คณะรักษาความสงบแห่งชาติ จึงมีคำสั่ง ดังต่อไปนี้

1. ให้กระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวง
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กองกำลังรักษาความสงบเรียบร้อย กองกำลังป้องกันชายแดน
ของกองทัพบก และ กองทัพเรือ ตลอดจนหน่วยงานที่มีภารกิจและอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง
ดำเนินการปราบปรามและ จับกุมผู้บุกรุก ยึดถือ ครอบครอง ทำลาย หรือกระทำด้วยประการใดๆ อัน
เป็นการทำให้เสื่อมเสียแก่ สภาพป่า รวมทั้งผู้สมคบและสนับสนุนช่วยเหลือ ให้ได้ผลอย่างจริงจังในทุก
พื้นที่ รวมทั้งสกัดกั้น การลักลอบตัดไม้มีค่าหรือไม้หวงห้าม การนำเข้าและส่งออกไม้ที่ผิดกฎหมาย

ตลอดแนวชายแดน ตลอดจนปราบปรามเครือข่ายขบวนการตัดไม้ทำลายป่าในทุกหมู่บ้านและชุมชนทั่วประเทศ

2. ให้องค์กรที่รับผิดชอบ ควบคุม ตรวจสอบ กิจการการแปรรูปไม้ การตั้งโรงงานแปรรูปไม้ การค้าไม้แปรรูป ตลอดจนการค้าหรือมีไว้ในครอบครองซึ่งไม้หวงห้ามและสิ่งประดิษฐ์เครื่องใช้หรือสิ่งอื่นใด ที่ทำด้วยไม้หวงห้าม หากพบมีการปล่อยปละละเลย หรือมีเจตนาจงใจไม่ปฏิบัติตามระเบียบกฎหมาย ที่บัญญัติไว้ ให้ดำเนินการลงโทษตามกฎหมายอย่างเด็ดขาดกับเจ้าของหรือผู้ประกอบการโดยทันที

3. ให้องค์กรที่รับผิดชอบ ติดตามผลคดีป่าไม้และดำเนินการฟื้นฟูพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุกทำลาย ให้คืนสภาพป่าไม้ที่สมบูรณ์ดังเดิม โดยประสานกับทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งภาคประชาชน และ องค์กรชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการดังกล่าวอย่างจริงจัง

4. เจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ใดปล่อยปละละเลย หรือเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำ ความผิด ตามกรณีดังกล่าวข้างต้น จะต้องถูกดำเนินการทั้งทางวินัยและทางอาญาอย่างเด็ดขาดโดยทันที

5. ให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมติดตามผลการดำเนินการตามข้อ 1-4 และรายงานผลการปฏิบัติให้คณะรักษาความสงบแห่งชาติทราบอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ประกาศคำสั่ง คสช. ที่ 66/2557 เรื่องเพิ่มเติมหน่วยงานสำหรับการปราบปราม หยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้และนโยบายการปฏิบัติงานเป็นการชั่วคราวในสภาวะการณ์ปัจจุบัน เพื่อให้การดำเนินการและการประสานงานในการปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ต่างๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สามารถลดผลกระทบที่จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ของประเทศโดยรวม จึงให้ปฏิบัติ ดังนี้

1. ให้กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบดังกล่าวเพิ่มเติม ทั้งนี้การปฏิบัติอื่นๆ ให้เป็นไปตามคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 64/2557 ลง วันที่ 14 มิถุนายน พุทธศักราช 2557 เรื่อง การปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้

2. ให้ทุกหน่วยที่เกี่ยวข้อง ยึดถือนโยบายการปฏิบัติงานเป็นการชั่วคราวในสภาวะการณ์ปัจจุบัน ดังนี้

2.1 การดำเนินการใดๆ ต้องไม่ส่งผลกระทบต่อประชาชนผู้ยากไร้ ผู้ที่มีรายได้น้อย และผู้ไร้ที่ดินทำกิน ซึ่งได้อาศัยอยู่ในพื้นที่เดิมนั้นๆ ก่อนคำสั่งนี้มีผลบังคับใช้ ยกเว้นผู้ที่บุกรุกใหม่ จะต้องดำเนินการสอบสวน และพิสูจน์ทราบ เพื่อกำหนดวิธีปฏิบัติที่เหมาะสมและดำเนินการตามขั้นตอนต่อไป

2.2 การดำเนินการเร่งด่วนในปัจจุบัน คือ การป้องกันไม่ให้เกิดการบุกรุกเพิ่มเติม ด้วยการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดและเด็ดขาด

2.3 การดำเนินการแก้ไขปัญหาที่สั่งสมมาตั้งแต่เดิมให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันพิจารณากำหนดมาตรการและวิธีดำเนินการอย่างเป็นระบบ เพื่อเสนอขออนุมัติจากคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติโดยด่วน

2.4 กรณีใดๆ ซึ่งยังอยู่ระหว่างการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม ให้ดำเนินการต่อไปจนกว่าจะสิ้นสุดกระบวนการที่กำหนด ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ที่มา: สำนักข่าวปฏิรูปที่ดินภาคอีสาน (2559: ออนไลน์).

ภาพประกอบ 2 ชาวบ้านถูกดำเนินคดีรอบแรก

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น เป็นเพียงข้อกฎหมายที่ออกประกาศมาในแต่ครั้งอดีต ที่มีผลบังคับใช้มาอย่างยาวนานในบางฉบับ กฎหมายที่เกี่ยวกับข้อพิพาทเรื่องป่าไม้เป็นกฎหมายที่ยาวนานและสามารถกำหนดโทษย้อนหลังได้ ในหลายๆ พื้นที่ที่มีชาวบ้านถูกดำเนินคดีจากผลย้อนหลังของกฎหมายมากมาย และในปัจจุบันหลังการประกาศคำสั่งของคณะรัฐบาล คสช. ทั้ง 2 ฉบับก็ได้มีการดำเนินการของเจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเรื่องของการปราบปรามผู้กระทำความผิดฐานบุกรุกป่าสงวนและอุทยานแห่งชาติทั่วประเทศ จากการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่พบว่า มีประชาชนถูกดำเนินคดีกว่า 1,700 กว่าคน ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ และชาวบ้านส่วนใหญ่ที่ถูกดำเนินคดีนั้นพบว่าเป็นเพียงชาวบ้านธรรมดาที่อาศัยทำมาหากินอยู่ในพื้นที่ของตนเองมาแต่บรรพ

บุรุษ ซึ่งเสียงส่วนใหญ่ของชาวบ้านคือเขาอยู่มาก่อนการประกาศเขตป่าสงวนประกาศเขตอุทยานแห่งชาติด้วยซ้ำ แม้ว่าในประกาศคำสั่งของคณะรัฐบาล คสช. ที่ 66/2557 ที่มีข้อสำคัญบอกไว้ว่า การดำเนินการใดๆต้องไม่ส่งผลกระทบต่อคนจน คนรายได้น้อย แต่ในทางปฏิบัติของเจ้าหน้าที่กลับสวนทางกันกับข้อกฎหมาย คือคนที่ถูกดำเนินคดีส่วนใหญ่เป็นเพียงชาวบ้านธรรมดาที่หาเช้า กินค่ำ มีรายได้แค่พอเลี้ยงปากท้องและครอบครัวเพียงเท่านั้น ส่วนสาเหตุที่เจ้าหน้าที่บังคับใช้กฎหมายกับทุกคนอาจจะเป็นเพราะว่า ข้อกฎหมายที่ค่อนข้างกำกวม ไม่ชัดเจน เกี่ยวกับการระบุสถานะของประชาชนว่าใครคือคนจน คนจนคือใคร ใครคือนายทุน ใครสมควรได้รับช้อยกเว้นและใครสมควรถูกดำเนินคดี ดังนั้นเจ้าหน้าที่จึงบังคับใช้กฎหมายกับทุกคนที่เข้าข่ายว่าเป็นคนที่บุกรุกพื้นที่ป่า คนที่อาศัยอยู่กับป่า แม้ว่าคนเหล่านั้นจะมีเอกสารที่สามารถยืนยันตัวตนได้ในการเข้ามาอยู่อาศัยและทำกินในเขตป่า ก่อนที่จะมีประกาศพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติด้วยซ้ำไป ซึ่งกรณีแบบนี้เราจะพบเห็นกันบ่อยมากทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทยในพื้นที่ที่มีความขัดแย้งเรื่องข้อพิพาทเรื่องที่ดินทับซ้อนของชาวบ้านและอุทยานแห่งชาติ

สภาวะการกีดกันทางกฎหมายที่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้าน

ในกรณีของ บ้านจัดระเบียบ ต.หลุบเลา อ.ภูพาน จ.สกลนคร ก็เป็นอีกหนึ่งพื้นที่ ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายทวงคืนผืนป่าของรัฐบาล คสช.เช่นกัน แม้ว่าในพื้นที่ของบ้านจัดระเบียบนั้นจะได้มีการจัดตั้งและจดทะเบียนเป็นหมู่บ้านอย่างถูกกฎหมายเมื่อปี พ.ศ. 2522 แต่ก็มีชาวบ้านได้เข้ามาอาศัยในพื้นที่ก่อนหน้านั้น เมื่อปี พ.ศ. 2515 เป็นต้นมาก็เริ่มมีชาวบ้านเข้ามาอยู่ และทำมาหากินในพื้นที่เรื่อยมา หลังจากนั้นเมื่อปี พ.ศ. 2530 ได้มีพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ และประกาศเขตป่าสงวนดงชมพูพาน-ดงกระเซอ ขึ้นมาและพื้นที่บางส่วนของป่าสงวนดงชมพูพาน-ดงกระเซอนั้นเข้าไปทับซ้อนกับที่ดินทำกินของชาวบ้านในพื้นที่บ้านจัดระเบียบ จึงก่อให้เกิดข้อพิพาทเรื่องที่ดินทับซ้อนกันขึ้นมาระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่ดูแลป่าสงวนดงชมพูพาน-ดงกระเซอ ซึ่งในปัจจุบันนี้กลายเป็นชาวบ้านที่เขาเข้ามาอยู่อาศัยและทำมาหากินก่อนการประกาศเขตป่าสงวนเป็นฝ่ายผิด ฐานข้อหาบุกรุกทำลายป่า แผ้วถางป่าสงวน ถึงแม้ชาวบ้านจะมีเอกสารที่ยืนยันการเข้าใช้พื้นที่มาก่อนการประกาศเขตป่าสงวนยืนยันกับเจ้าหน้าที่แล้วก็ตาม ซึ่งเอกสารที่เวลานั้นคือใบเสียภาษีบำรุงท้องที่ คือใบ ภ.บ.ท. 5 (ภาษีดอกหญ้า) ถึงแม้ชาวบ้านมีเอกสารการเสียภาษีมายืนยันการทำประโยชน์ในพื้นที่ป่ามายืนยันเจ้าหน้าที่ก็ไม่ได้ตรวจสอบอะไรมากนัก สุดท้ายก็มีชาวบ้านหลายรายถูกส่งฟ้องดำเนินคดี ในกรณีของหมู่บ้าน บ้านจัดระเบียบนั้น มีชาวบ้านถูกฟ้องดำเนินคดีทั้งสิ้น 34 ราย แบ่งเป็น 37 คดี ทั้งหมดเป็นคดีของการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนดงชมพูพาน-ดงกระเซอ มีชาวบ้านที่ถูกดำเนินคดี ดังนี้

นายชัย ทองดินอก (ลุงชัย) ลุงชัยมีอายุ 64 ปี ทั้งครอบครัวมีกันอยู่ 3 คน คือลุงชัย ภรรยาและลูกอีก 1 คน ลุงชัยเล่าว่า เดิมนั้นลุงชัยเข้ามาทำมาหากินในพื้นที่บ้านจัดระเบียบเมื่อปี

พ.ศ. 2515 มีที่ดินทำกินทั้งสิ้น 18 ไร่ ส่วนในเรื่องของนโยบายทวงคืนผืนป่านั้น ตนเองไม่ทราบมาก่อนไม่ได้รับรู้ข่าวสารอะไรจากเจ้าหน้าที่เลย ลุงชัยพบเจ้าหน้าที่ครั้งแรกคือ มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาในชุมชนและให้ลุงชัยไปยื่นในที่ของตัวเองเพื่อถ่ายรูปไว้เป็นหลักฐานในการเข้ามาทำมาหากินในพื้นที่เพื่อที่จะออกโฉนดให้ลุงชัยไปยื่นในชื่อของตัวเองเพื่อถ่ายรูปไว้เป็นหลักฐานในการเข้ามาทำมาหากินในพื้นที่เพื่อที่จะออกโฉนดให้ลุงชัยไปยื่นในชื่อของตัวเองเพื่อถ่ายรูปไว้เป็นหลักฐานในการเข้ามาทำมาหากินในพื้นที่

หลังจากนั้นเจ้าหน้าที่ก็เสียบไป จนมารู้ตัวอีกก็คือเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้ามาแจ้งกับลุงว่า ลุงโดนฟ้องข้อหาบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน ลุงโดนฟ้อง 2 คดี คือ

1. บุกรุกพื้นที่ป่าสงวนจำนวน 13 ไร่ 2 งาน
2. บุกรุกพื้นที่ป่าสงวน 3 ไร่ 2 งาน ซึ่งพื้นที่โดนสั่งฟ้องเป็นสองคดีนั้นก็พื้นที่แปลงเดียวกันแต่ถูกแบ่งออกเป็นสองคดี และเจ้าหน้าที่ก็ไม่ได้ชี้แจงว่าทำไมจึงแบ่งเป็นสองคดีคดีของลุงชัยโดนศาลตัดสินให้รอลงอาญา 2 ปี และห้ามเข้าไปทำมาหากินในพื้นที่จนกว่าคดีจะสิ้นสุดและต้องไปรายงานตัวทุกเดือน

นางคำผาย ทศแก้ว ป้าคำผายมีอายุ 54 ปี ครอบครัวมีทั้งหมด 5 คน ป้าคำผายเป็นอีกคนที่โดนฟ้องดำเนินคดีฐานบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน ป้าคำผายเล่าว่า ที่ดินแปลงนั้นนั้นเป็นที่ดินที่ได้รับตกทอดจากมรดกของบรรพบุรุษ จนมาถึงรุ่นป้า ป้ามีที่ดินเพียง 8 ไร่ ไว้ใช้ในการทำมาหากินเพื่อเลี้ยงปากท้องของตนเองและครอบครัว ป้าไม่รู้ถึงนโยบายทวงคืนผืนป่าเนื่องจากป้าก็อยู่ในที่ดินของป้าและทำมาหากินมาตั้งแต่บรรพบุรุษก็ไม่เคยมีปัญหา ป้ามารู้ตัวอีกก็คือป่าโดนฟ้องคดีบุกรุกพื้นที่ของป่าสงวน ซึ่งสิ่งที่แปลกคือ ป้ามีที่ดินเพียง 8 ไร่ แต่ในสำนวนส่งฟ้องศาลคือป่าโดนฟ้องที่จำนวนที่ดิน 35 ไร่ ซึ่งป้าเองก็ไม่รู้ว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น มีหน้าข้าหลวงประเสริฐ ทศแก้ว ซึ่งเป็นสามีของป้าก็ถูกดำเนินคดีด้วย สาเหตุเนื่องมาจากลุงประเสริฐได้เข้าไปคุยกับเจ้าหน้าที่ ว่าของถูกดำเนินคดีแทนป้าได้ไหม เนื่องจากป้าต้องมีหน้าที่มาดูแลลูกๆ ทั้ง 3 คนของครอบครัว ซึ่งเจ้าหน้าที่ก็ตอบตกลงให้ลุงประเสริฐติดคดีแทนได้และให้ลุงประเสริฐเซ็นเอกสาร และถูกศาลตัดสินจำคุกฐานบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน เป็นเวลา 1 ปี 8 เดือน ทั้งสองคน ซึ่งทั้งลุงและป้า ก็ไม่สามารถต่อรองอะไรได้แล้วได้แต่ก้มหน้ายอมรับชะตากรรมต่อไป

นางคำมุลุน ศรีคำ มีอายุ 81 ปี ยายเล่าว่าตนเองและสามีได้เข้ามาอยู่อาศัยและทำมาหากินในพื้นที่บ้านจัดระเบียบเมื่อปี พ.ศ. 2519 ซึ่งครอบครัวมีทั้งหมด 4 คน คือ ยาย ตา และลูกสาวอีก 2 คน ยายเล่าต่อไปว่าพื้นที่ที่ใช้ทำมาหากินในปัจจุบันนี้เป็นพื้นที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษจำนวน 15 ไร่ ก็อยู่ทำมาหากินมาตั้งแต่อดีตก็ไม่เคยมีปัญหาอะไร จนกระทั่งเมื่อมีนโยบายทวงคืนผืนป่าพื้นที่ของยายก็อยู่ในพื้นที่ทับซ้อนของป่าสงวน ยายก็ถูกฟ้องร้องในคดีบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนพร้อมกับลูกสาวทั้งสองคน เนื่องจากก่อนหน้านั้นยายได้แบ่งที่ดินให้ลูกสาวทั้งสองคนไป ส่วนตัวยายก็ยังตกใจ เพราะตนเองก็ไม่เคยถูกดำเนินคดีและตอนนี้ยายก็แก่มากแล้ว การเดินทางไปศาลก็ลำบากสุดท้ายในคดีของยายนั้นศาลได้ตัดสินให้รอลงอาญา 2 ปี

นายสมาน อ่ำพล อายุ 66 ปี ลุงสมานเล่าว่าตนเองนั้นเข้ามาอยู่อาศัยและทำมาหากินที่บ้านจัดระเบียบเมื่อปี พ.ศ. 2520 ลุงสมานมีตัวคนเดียวไม่มีครอบครัว โดยลุงมีที่ดินทำกินทั้งสิ้น 23 ไร่ 3 งาน ลุงไม่เคยรับรู้ถึงเรื่องของการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า เนื่องจากลุงก็อยู่ในพื้นที่ของตนเองมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว อยู่มา ทำมาหากินมาตลอดไม่เคยมีปัญหา มาวันหนึ่งลุงถูกเจ้าหน้าที่เอาหมายศาลมาให้ไปรายงานตัวเกี่ยวกับคดี บุกรุกพื้นที่ป่าสงวน ซึ่งจำนวนที่ดินที่ลุงถูกดำเนินคดีคือทั้งหมดของลุงมีคือ 23 ไร่ 3 งาน สุดท้ายศาลตัดสินคดี ให้ลุงต้องเสียค่าปรับจำนวน 20,000 บาท และรองลงอาญา 2 ปี

นางบังอร ศรีละพัน อายุ 60 ปี ป้าบังอรเป็นลูกสาวคนโตของยายคำมลุน ศรีคำ ป้าบังอรเล่าว่าพื้นที่แห่งนี้เป็นที่ที่ป้าได้รับมาจากแม่ ก็ยายคำมลุน เป็นที่ดินจำนวน 10 ไร่ ป้าเข้าไปทำงานอยู่กรุงเทพ ที่ดินที่ได้รับมาจากบรรพบุรุษก็ให้น้องสาวเป็นคนดูแล ป้าไม่เคยรู้เรื่องของนโยบายทวงคืนผืนป่ามาก่อน มารู้ก็คือป้าถูกฟ้องดำเนินคดีในข้อหาบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน ป้าเล่าต่อไปว่า ตอนทราบเรื่องก็รู้สึก งงๆ เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวนั้นป้าได้อยู่อาศัยมาตั้งแต่เด็กจนโต ก็ไม่เคยมีปัญหา จนมาวันนี้ที่ดินดังกล่าวไปทับซ้อนกับพื้นที่ของเขตป่าสงวนป้าก็ไม่เข้าใจเหมือนกัน หลังจากถูกดำเนินคดีป้าต้องเดินทางมาศาลทุกเดือน และป้าก็ต่อสู้คดีมาตลอด จนสุดท้ายป้าบังอรถูกศาลตัดสินคดีให้ยกฟ้อง เนื่องจากป้าไม่ได้เข้ามาอาศัยในพื้นที่ดังกล่าวเป็นเวลาหลายปี มีเพียงน้องสาวเท่านั้นที่ทำมาหากินในพื้นที่ของป้า

นายวีระกุล สิงห์วงศ์ อายุ 55 ปี มีครอบครัวทั้งหมด 6 คน เดิมลุงเป็นคนจังหวัดร้อยเอ็ด ลุงเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านจัดระเบียบเมื่อปี พ.ศ. 2530 โดยที่ดินที่ลุงใช้ทำมาหากินในปัจจุบัน คือได้มาจากการซื้อขายกับเจ้าของเดิม ซึ่งลุงก็ทำมาหากินก่อนการประกาศเขตป่าสงวน ลุงมีที่ดินทั้งหมด 18 ไร่ ที่ใช้ทำมาหากินโดยการทำสวนยางพาราเรื่อยมา จนมาวันหนึ่งมีเจ้าหน้าที่เข้ามาหาและบอกว่าให้ลุงไปรายงานตัวเนื่องจากลุงถูกฟ้องข้อหาบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน ในครอบครัวมีลูกสาวลุงอีกคนที่โดนคดีด้วยกัน เนื่องจากเจ้าหน้าที่บอกให้ชาวบ้านผู้ที่มีดินเยอะแบ่งให้ลูกเพื่อทำเอกสารสิทธิด้วยสาเหตุนี้จึงทำให้ลูกสาวโดนดำเนินคดีด้วยกันอีกคน และไม่สามารถเข้าพื้นที่ของตนเองได้ ถ้าโดนจับอีกครั้งในการเข้าพื้นที่เจ้าหน้าที่จะดำเนินการทันที ไม่มีการรอลงอาญาอีก หลังการต่อสู้คดีมาสุดท้ายลุงถูกศาลตัดสินให้จำคุก 2 ปี แต่รอลงอาญา 2 ปี พร้อมกับลูกสาว

นายชูกัน ไชยราช อายุ 60 ปี ครอบครัวมีทั้งหมด 5 คน ลุงกับป้าเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านจัดระเบียบเมื่อปี พ.ศ. 2550 เดิมลุงเล่าว่าลุงลงไปทำงานรับจ้างอยู่ที่ภาคใต้เพื่อเก็บเงิน โดยไปรับจ้างกรีดยางพารา เมื่อเก็บเงินได้ก้อนหนึ่งลุงจึงนำมาซื้อที่ดินไว้ที่หมู่บ้านจัดระเบียบโดยเจ้าของเดิมย้ายไปทำงานที่อื่นลุงจึงมาซื้อไว้เป็นที่ดินจำนวน 16 ไร่ 2 งาน ไร่ให้ลูกๆใช้ทำมาหากินโดยการปลูกยางพารา หลังจากนั้นลูกก็เดินทางกลับไปทำงานที่ภาคใต้เหมือนเดิม หลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า ปรากฏว่าลุงคืออีกคนที่โดนคดีในข้อหา แผ้วถางและบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน โดยลุง

โดนคดีทั้งหมด 16 ไร่ แต่ในสำนวนของทางป่าไม้คือ 25 ไร่ ลูกก็ไม่ทราบเพิ่มมาได้ยังไง พอโดนดำเนินคดีลูกก็ไม่ได้กลับไปทำงานอีกเลย เพราะต้องอยู่สู้คดี ลูกโดนศาลตัดสินให้เสียค่าปรับ 20,000 บาท รอลงอาญา 2 ปี และถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้ดำเนินการตัดต้นยางพาราในที่ดินของลูก จำนวน 400-500 ต้น

นายทองอินทร์ มาตราช มีที่ดินอยู่ 12 ไร่ ครอบครัวมีกันอยู่ 5 คน ลูกกล่าวว่า ลงเข้ามาอยู่ที่บ้านจัดระเบียบเมื่อปี พ.ศ. 2545 ที่ดินได้มาจากการซื้อขายกับคนที่อยู่ก่อนเนื่องจากเขาจะย้ายไปอยู่ที่อื่น โดยลูกไม่ทราบมาก่อนว่าที่ดินตรงนั้นอยู่ในเขตป่าสงวน มารู้อีกทีก็ตอนที่ มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้เรียกมาประชุมเพื่อจะออกเอกสารสิทธิให้ โดยลูกก็เป็นอีกคนที่ไปยื่นในแปลงของตัวเองเพื่อถ่ายรูปยืนยันว่าตนเข้ามาอยู่อาศัยในที่ดินตรงนี้เพื่อทำประโยชน์ โดยก่อนหน้านี้ได้แบ่งที่ดินให้ลูกชายไปเพราะเจ้าหน้าที่บอกว่าใครมีที่ดินมากให้แบ่งให้ลูกชาย จะได้ทำเอกสารได้ง่าย สุดท้ายลูกก็โดนเจ้าหน้าที่ป่าไม้ฟ้องขอหาบุกรุกแผ้วถางป่าในเขตป่าสงวน กับลูกชาย โดยศาลตัดสินให้ลูกต้องเสียค่าปรับจำนวน 20,000 บาท รอลงอาญา 2 ปี

จากผลกระทบที่เกิดขึ้นจะเห็นได้ว่าสภาวะการกีดกันชาวบ้านด้วยกฎหมายส่งผลโดยตรงทำให้ชาวบ้านต้องออกจากที่ดินของตนเองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งที่บางมาตราหรือคำสั่งตามประกาศในข้อที่ 2.1 ในคำสั่งประกาศที่ 66/2557 ที่กำหนดว่า “การดำเนินการใดต้องไม่ส่งผลกระทบต่อคนจน คนมีรายได้น้อยและผู้ไร้ที่ดินทำกิน ซึ่งได้อาศัยอยู่ในพื้นที่เดิมนั้นก่อนคำสั่งประกาศมีผลบังคับใช้” จากคำสั่งดังกล่าวชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านจัดระเบียบเป็นเพียงชาวบ้านธรรมดา เป็นคนมีรายได้น้อย ที่สำคัญคือชาวบ้านอยู่ในพื้นที่นั้นมาก่อนแล้วและทำประโยชน์ในที่ดินเหล่านั้นมาก่อนการประกาศเขตป่าสงวนด้วยซ้ำ แต่การดำเนินการของเจ้าหน้าที่ก็ไม่ได้มีการตรวจสอบข้อเท็จจริงในพื้นที่ว่าเป็นอย่างไร เจ้าหน้าที่บังคับชาวบ้านและดำเนินการตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดและทันที ที่ส่งผลโดยตรงทำให้ชาวบ้านถูกดำเนินคดีหลายรายซึ่งค่าความเสียหายและค่าตัดสินของศาลทำให้ชาวบ้านต้องเสียรายจ่ายราคาแพงซึ่งเกินที่ชาวบ้านจะรับไหว มีบางรายถูกตัดสินจำคุกทั้งสามีและภรรยาซึ่งเป็นเสาหลักของครอบครัว มีหลายรายต้องเสียค่าปรับและรอลงอาญา ที่สำคัญคือการที่ห้ามไม่ให้ชาวบ้านเข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ของตนเอง

จะเห็นได้ว่าทำไมชาวบ้านบางรายถูกจำคุก บางรายรอลงอาญา นั้นหมายความว่าศาลตัดสินตามจำนวนที่ดินที่ถือครอง คนที่ถูกจำคุกเนื่องจากเป็นคนที่มีที่ดินมาก คือยังไม่ได้แบ่งที่ดินให้ลูกหลาน บางครอบครัวมีที่ดินน้อยเพราะเขาได้แบ่งที่ดินออกไปแล้วให้กับคนในครอบครัว บางคนถูกดำเนินคดีด้วยความไม่เป็นธรรมความเข้าใจผิดของเจ้าหน้าที่ หรืออะไรก็แล้วแต่ เช่น

ป่าคำผาย ทศแก้ว ที่มีที่ดินเพียง 8 ไร่ ที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษแต่เมื่อเจ้าหน้าที่ส่งสำนวนฟ้องศาลปรากฏว่า ป่าถูกฟ้องด้วยจำนวนที่ดิน 35 ไร่ มีหน้าซ้ำ สามีของป่าก็ถูกเจ้าหน้าที่หลอกให้เซ็นชื่อ จนทำให้ทั้งสองคนถูกตัดสินจำคุก เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการกีดกันทาง

กฎหมายมีส่วนทำให้ชาวบ้านเข้าไม่ถึงทรัพยากรที่เขาควรจะเป็นผู้จัดการในการใช้ประโยชน์ และมีชาวบ้านหลายรายกล่าวว่า การจัดการทรัพยากรถ้าจะทำให้มีประโยชน์และประสิทธิภาพมากที่สุด ทางรัฐจำเป็นต้องให้ชาวบ้านหรือท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการ นั่นจึงจะเป็นทางออกที่ดีที่สุด และยั่งยืน ซึ่งก็เป็นคำกล่าวเดียวกันกับ

นายสวาท ที่เป็นนักพัฒนาในพื้นที่ ที่มองว่านโยบายทวงคืนผืนป่าเป็นนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านและก่อให้เกิดความรุนแรงในพื้นที่ เป็นนโยบายที่ทำให้การใช้ชีวิตของชาวบ้านมีความยุ่งยากและลำบากมากในการใช้ชีวิต เนื่องจากว่านโยบายทวงคืนผืนป่านั้น ตามกฎหมายที่ระบุไว้ใน พรบ. พบว่าเป็นการจัดการพัฒนาที่มอบอำนาจรวมศูนย์ไว้ที่ส่วนกลางและเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยข้อกฎหมายนั้นทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรได้เลย อีกทั้งเจ้าหน้าที่ก็บังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด ไม่มีการตรวจสอบหรือหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพื้นที่ก่อนจะดำเนินการใดๆ ซึ่งนั่นเองเป็นสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านได้รับผลกระทบมากที่สุด นักพัฒนาอีกคนคือ

นายเลือน ศรีสุโพธิ์ อายุ 55 ปี พี่เลือนถือว่าเป็นนักพัฒนาอีกคนที่อยู่ในแวดวงของการศึกษาและแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดินมาอย่างยาวนาน นโยบายทวงคืนผืนป่าในมุมมองของพี่เลือน แกมมองว่า นโยบายทวงคืนผืนป่าก็เหมือนๆ กับนโยบายต่างๆ ที่รัฐบาลยุคก่อนหน้าเคยออกมาเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดินและแนวทางการแก้ไขก็ไม่ได้ต่างไปจากเดิม เหมือนๆ โครงการ คจก.ที่เคยออกมาตั้งแต่ก่อนเพียงแค่นั้นมันเปลี่ยนชื่อมาเป็นนโยบายทวงคืนผืนป่าในปัจจุบัน ซึ่งนโยบายทวงคืนผืนป่านี้เป็นนโยบายที่สร้างปัญหาให้กับชาวบ้านมาโดยตลอด คือ บังคับให้ชาวบ้านออกจากพื้นที่มีการใช้อำนาจในการเลือกปฏิบัติและบังคับใช้กับแค่คนบางกลุ่มเท่านั้น อย่างเช่นตามหนังสือต่างๆ พบว่าการดำเนินนโยบายทวงคืนผืนป่านี้มีเพียงชาวบ้านเท่านั้นที่ได้รับผลกระทบ ส่วนนายทุนหรือผู้มีอิทธิพลยังไม่มีใครโดนดำเนินคดีซักคน ทั้งที่รู้ว่าผิด ถ้าหากรัฐบาลยังดำเนินการตามนโยบายนี้ต่อไป ยิ่งจะสร้างความขัดแย้งให้กับเรื่องที่ดินเพิ่มมากขึ้น สร้างความขัดแย้งในสังคมมากยิ่งขึ้น เพราะนโยบายนี้ไม่เห็นหัวประชาชนและมีความผิดพลาดในการดำเนินการมาตั้งแต่แรก การดำเนินนโยบายดังกล่าวก็ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านในพื้นที่ คือการจำกัดสิทธิในการเข้าใช้ที่ดิน เนื่องจากแกมมองว่ากฎหมายเรื่องป่าไม้เป็นกฎหมายที่แปลกมา เพราะเป็นกฎหมายที่มีผลบังคับใช้ย้อนหลังไปหลายปี กฎหมายแต่ละข้อนั้นได้ปิดช่องให้ชาวบ้านเข้าไปมีอำนาจในการจัดการ คือชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในการออกกฎหมาย แล้วกฎหมายก็มาบังคับใช้กับชาวบ้านส่งผลให้ชาวบ้านเดือนร้อน ถูกฟ้องดำเนินคดีไม่มีที่ดินทำกิน ครอบครัวชุมชนแตกแยก ส่งผลกระทบทางด้านร่างกายและจิตใจเป็นอย่างมาก เช่นในพื้นที่ที่มีชาวบ้านที่เสียชีวิตไปเพราะเกิดภาวะเครียด มีบางรายตรอมใจจนเสียชีวิตก็มี

การดำเนินการของเจ้าหน้าที่ก็มักจะใช้ข้อกฎหมายมาอ้างในการสร้างความชอบธรรมให้การดำเนินการใดๆ ก็ตามเกี่ยวกับนโยบายทวงคืนผืนป่า มีการล่อลวงชาวบ้านในเรื่องของ

ผลประโยชน์เพื่อที่จะได้ดำเนินคดีกับชาวบ้าน จึงก่อให้เกิดปัญหาตามมาอย่างไม่หยุด ดังนั้นแนวทางที่จะแก้ปัญหาเรื่องที่ดินในประเทศไทยได้ ตามความเห็นของ นายเลือน ศรีสุโพธิ์ ที่เป็นนักพัฒนาในพื้นที่ ที่มองว่าการที่จะแก้ไขปัญหาเรื่องป่าไม้ ที่ดิน ที่เป็นปัญหาในสังคมมาอย่างยาวนานนั้น สิ่งที่จะต้องแก้ไขเป็นอันดับแรกคือ รัฐบาลต้องแก้ไขโครงสร้างทางกฎหมายก่อน คือ กฎหมายในการจัดการเรื่องป่าไม้ ที่ดิน ในปัจจุบันหรือที่ผ่านมาก็แล้วแต่เป็นการจัดการทรัพยากรอย่างรวมศูนย์ คือ อำนาจการจัดการทั้งหมดอยู่ที่ส่วนกลาง โดยไม่มีการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่น ชุมชน ชาวบ้าน มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง ที่ผ่านมาชาวบ้านเป็นเพียงผู้ทำตามคำสั่งของส่วนกลางปัญหามันก็เลยไม่จบสิ้น เพราะเกิดจากการแก้ไขปัญหาไม่สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นหรือชุมชนนั้นๆ ถ้ารัฐบาลจะแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดิน ป่าไม้จริงๆ รัฐบาลก็จำเป็นต้องปรับโครงสร้างของกฎหมายบางอย่างเพื่อให้ท้องถิ่น ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง ร่วมกัน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและเป็นธรรม

2. สถานะการกีดกันชาวบ้านโดยการใช้กำลัง (Force)

ภายหลังคณะรัฐบาล คสช. ได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้กำหนดแผนแม่บทป่าไม้ และตามมาด้วยนโยบายทวงคืนผืนป่าของรัฐบาล คสช. ที่ได้ออกประกาศสำคัญมาสองฉบับคือ ประกาศคำสั่งที่ 64/2557 เรื่อง กำหนดหน้าที่ให้พนักงานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการปราบปรามและจับกุมผู้บุกรุกครอบครองทำลายป่า ซึ่งหลังประกาศฉบับดังกล่าวก็มีประกาศคำสั่งอีกฉบับตามออกมาคือ ประกาศคำสั่งที่ 66/2557 เรื่อง เพิ่มเติมให้หน่วยงานกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) มีอำนาจในการจัดการป่าซึ่งการดำเนินการใดๆต้องไม่ส่งผลกระทบต่อคนจน คนมีรายได้น้อย จากนโยบายและคำสั่งประกาศดังกล่าวจะเห็นได้ว่ายุทธศาสตร์ที่สำคัญของรัฐบาลคือการกำหนดให้มีเนื้อที่ป่าไม้เพิ่มขึ้นโดยกำหนดให้มีการเพิ่มขึ้นของพื้นที่ป่าเป็น 40% ของพื้นที่ป่าทั่วประเทศ ภายในเวลา 10 ปี หลังจากประกาศดังกล่าวก็กำหนดให้เจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถดำเนินการได้ทันที ซึ่งภายหลังการดำเนินการของเจ้าหน้าที่เรื่องปราบปรามผู้กระทำผิดในการบุกรุกพื้นที่ป่านั้น

ปรากฏว่ามีประชาชนได้รับความเดือดร้อนมากมายทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ หากมองภาพรวมคนที่โดนดำเนินคดี คนเหล่านั้นล้วนเป็นชาวบ้านที่เขาอาศัยทำมาหากินในพื้นที่ดั้งเดิมของบรรพบุรุษเป็นส่วนใหญ่ มีชาวบ้านกว่า 370,000 คนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายทวงคืนผืนป่า ชาวบ้าน 370,000 คน เป็นเนื้อที่ประมาณ 6 ล้านไร่ แยกเป็นผู้บุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ 58,000 ราย เนื้อที่ 1.5 ล้านไร่ บุกรุกอุทยานแห่งชาติ 37,000 ราย เนื้อที่ 6 แสนไร่ และตามมาด้วยการบุกรุกพื้นที่อื่นๆ เช่น ที่ สปก. ที่ราชพัสดุ ที่สาธารณะประโยชน์ เป็นต้น ซึ่งการดำเนินการของเจ้าหน้าที่ นอกเหนือจากการปราบปรามจับกุมตามหลักกฎหมายแล้วนั้น เจ้าหน้าที่ก็มีอีกวิธีการหนึ่งในการ

ดำเนินการคือ การใช้กำลังเจ้าหน้าที่ในการเข้ากดดันชาวบ้านในการเวนคืนที่ดินกับชาวบ้านในพื้นที่ เช่น กำลังของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ อส. เจ้าหน้าที่ตำรวจ เจ้าหน้าที่ทหาร เป็นต้น ที่สำคัญคือเจ้าหน้าที่ทหารเข้ามาในกระบวนการทวงคืนผืนป่าได้อย่างไร

เพราะว่าการทวงคืนผืนป่านั้นมันอยู่นอกเหนืออำนาจหน้าที่ของทหาร การที่มีเจ้าหน้าที่ทหารเข้ามานั้นเนื่องจากมีประกาศคำสั่งที่ 4/2558 เรื่อง กำหนดให้เจ้าสามารถแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทหารเข้ามาช่วยเหลือในงานของการจัดการป่าไม้ได้ ตามคำสั่งของรัฐบาล คสช. ดังนั้นมันจึงไม่แปลกที่เราจะเห็นเจ้าหน้าที่ทหารในการเข้ามากดดันชาวบ้านในพื้นที่ที่มีข้อพิพาทเรื่องที่ดิน ซึ่งการกดดันชาวบ้านในพื้นที่ก็มีหลายรูปแบบ ตั้งแต่การติดป้ายประกาศห้ามเข้าพื้นที่ การข่มขู่คุกคาม จนสุดท้ายถึงขั้นที่ไล่ออกจากที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน เพื่อกดดันชาวบ้านให้ออกจากพื้นที่ตรงนั้น ภายหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่านั้นมีจำนวนชาวบ้านเดือดร้อนเป็นจำนวนมาก ซึ่งเราจะพบเห็นได้สื่อต่างๆ ทั้งสื่อกระแสหลักและสื่อกระแสรอง เหมือนมันเป็นภาพชินตาเมื่อเราเห็นเจ้าหน้าที่ ที่มีอาวุธครบมือในการเข้าไปเจรจากับชาวบ้านในพื้นที่ที่มีข้อพิพาทเรื่องที่ดินที่มีปัญหา เห็นภาพเจ้าหน้าที่บุกทำลายบ้านเรือนของชาวบ้านในเขตป่า เป็นประจำตามสื่อต่างๆ ดังพื้นที่ตัวอย่างดังต่อไปนี้

ในพื้นที่ของชุมชน ห้วยน้ำหิน อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน ในข้อมูลพบว่าในชุมชนดังกล่าวมีการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เป็นเนื้อที่จำนวน 7 แปลง เนื้อที่ประมาณ 7,820 ไร่ และมีชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจำนวน 298 ราย ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ให้การว่าพื้นที่ตรงนั้นเป็นพื้นที่ที่รับตกทอดมาจากมรดกของบรรพบุรุษ ใช้ทำมาหากินก่อนการประกาศเขตป่าสงวน ชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากการดำเนินการของเจ้าหน้าที่มากที่สุดคือ นางบุญมา คำอ้ายล้านและสามี นางบุญมาเล่าว่าในวันที่ 7 กรกฎาคม 2559 ขณะที่ตนและสามีออกไปตัดหญ้าในไร่ ภูเขาได้ยินเสียงเจ้าหน้าที่ตะโกนไล่ให้ออกจากพื้นที่ ด้วยความตกใจนางบุญมาและสามีจึงได้วิ่งหนีไปคนละทิศละทาง และได้ยินเสียงปืนยิงไล่หลังมาหนึ่งนัด พอถึงบ้านนางบุญมามีอาการตัวเกร็ง ปากเบี้ยว แขนขาอ่อนแรง ภายหลังแพทย์ลงความเห็นว่ นางบุญมาเกิดอาการเส้นเลือดในสมองตีบ สาเหตุน่าจะเกิดจากอาการตกใจกลัวอย่างเฉียบพลันและรุนแรง หลังจากนั้นนางบุญมาและสามีก็ไม่สามารถเข้าไปในพื้นที่ของตนได้ (กิตติพงษ์ สนธิสัมพันธ์, 2561: ออนไลน์)

นิตยา ม่วงกลาง วัย 34 ปี หลังจากออกจากงานที่กรุงเทพฯ เนื่องจากโรงงานต้องยุติการผลิต เธอได้กลับมาทำไร่มันสำปะหลังบนที่ดิน 10 ไร่ใน อ.หนองบัวระเหว ที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ในครอบครัวของเธอ อาชีพเกษตรกรรมไร่มันนี่เองที่แหล่งรายได้หลักของครอบครัวที่ประกอบด้วยตัวเธอ สามี แม่ และลูกชายวัย 13 ปี เมื่อสองปีที่แล้ว แม่ของเธอ ทองปั้น ม่วงกลาง ได้เซ็นยินยอมคืนพื้นที่ดังกล่าวให้กับอุทยานแห่งชาติไทรทอง ซึ่งเจ้าหน้าที่บอกว่าครอบครัวทำผิดกฎหมาย บุกรุกพื้นที่ของอุทยาน นิตยาบอกว่าตกใจมากเมื่อแม่บอกว่าเซ็นเอกสารคืนที่ดินให้กับอุทยานแห่งชาติไทรทอง

และเริ่มเป็นกังวลต่ออนาคตของครอบครัวตัวเอง และครอบครัวของน้องอีกสองคนที่มีที่ดินอีกครอบครัวละ 10 ไร่ก็ถูกทวงคืนเช่นกัน

แม่ของนิตยาเล่าว่า เธอถูกเจ้าหน้าที่ซูให้เซ็นเอกสารดังกล่าวแทนลูกทั้ง 3 คน และหากไม่เซ็น จะไม่ให้เก็บเกี่ยวมันสำปะหลังที่ปลูกไว้ และจะต้องถูกจับกุม ซึ่งในปัจจุบันชีวิตของนิตยาก็ถูกดำเนินคดีเกี่ยวกับฐานบุกรุกพื้นที่เขตอุทยาน และถูกศาลตัดสินให้จำคุก เป็นเวลา 4 เดือน ปรับ 40,000 บาท ข้อหาบุกรุกพื้นที่ป่า 1 ไร่ 2 งาน 48 ตารางวา ส่วนแม่ พี่สาว และน้องสาว ก็จะถูกตัดสินคดีตามมา (นันทชนก วงษ์สมุทร์, 2560ก: ออนไลน์).

นางอรนุช ผลภิญโญ กรรมการบริหารเครือข่ายปฏิรูปดินภาคอีสาน กล่าวว่า ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านในภาคอีสาน ได้แก่ การตัดป่าขัปลื้อออกจากพื้นที่ การตัดฟันทำลายผลผลิต และรื้อถอนสิ่งปลูกสร้าง และบังคับให้เซ็นยินยอมออกจากพื้นที่"ข้อมูลที่เครือข่ายมีอยู่พบว่าผู้ที่ถูกดำเนินคดีส่วนใหญ่เป็นคนจน" นางอรนุชกล่าว ส่วนนายไพโรจน์ วังงาน เกษตรกร ต.วังตะเฆ่ อ.หนองบัวระเหว จ.ชัยภูมิ กล่าวว่า ในชุมชนมีการข่มขู่โดยเจ้าหน้าที่อุทยานให้เซ็นยินยอมคืนพื้นที่ให้แก่อุทยานแห่งชาติไทรทอง ซึ่งชาวบ้านก็ต้องยอมเซ็นไปก่อน เนื่องจากกลัว เพราะเจ้าหน้าที่มากันเยอะและประกบตัวต่อตัว รวมถึงมีประชาชนหลายรายที่ทำกินก่อนที่จะมีการประกาศตั้งพื้นที่อุทยานเมื่อปี 2535 แต่ก็ถูกไล่ออกจากพื้นที่ (นันทชนก วงษ์สมุทร์, 2560ก: ออนไลน์).

ในเดือน ธ.ค.ปีที่แล้ว ตำรวจออกหมายเรียกนางหล่า ทวีทรัพย์ และนางสาคร พี่สาว ให้ไปที่ สภ.เมืองบุรีรัมย์เพื่อรับทราบข้อกล่าวหา คดีบุกรุกที่ดินสาธารณะ "...ยายบอกว่ายายเขียนหนังสือไม่ได้ เขาก็จับมือยายไปแตะโป่ง ยายก็งง ก็ทำตามเขาไปโดยไม่รู้.." นางหล่า อายุ 67 ปี กล่าวในวันเดียวกันนั้น ทั้งคู่ถูกส่งตัวไปที่ศาลจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งนางหล่ายอมรับว่าจนและพี่สาวรับสารภาพเนื่องจากไม่ยอมติดคุก "...ตำรวจบอกยายว่า ถ้าอยู่ในศาลยายยอมรับเลยนะ ยายก็รู้เรื่อง ยายก็ยอมรับ ยายก็กลัว คิดว่าถ้าเราติดคุก จะทำยังไง..." ซึ่ง"...ยายไม่รู้จะทำอย่างไร ไม่มีที่จะไป จะให้ยายไปอยู่ไหนเขาก็ไม่ได้พูด รัฐบาลไม่มีมาดูแลเลย..." นางหล่ากล่าวน้ำตาคลอ "...ถ้ามีเงินมีทองจะมีที่ไป แต่คนจนมันหาที่ไปไม่ได้..." (นันทชนก วงษ์สมุทร์, 2560ก: ออนไลน์).

ภายใต้บรรยากาศที่สับสนเสียงของชาวบ้านชุมชนโคกยาว ต.ทุ่งลุยลาย อ.คอนสาร จ.ชัยภูมิ ที่ถูกเจ้าหน้าที่พยายามผลักดันให้ออกจากที่ดินทำกินด้วยสารพัดวิธี มีมาตลอดระยะเวลา โดยเฉพาะหลังจากมีนโยบาย "ทวงคืนผืนป่า" ชาวบ้านจะถูกอำนาจที่หน่วยงานรัฐได้กระทำการข่มขู่คุกคาม มาหลายครั้ง เช่น วันที่ 25 ส.ค.57 เจ้าหน้าที่เข้ามาปิดประกาศคำสั่ง คสช. 64/57 ให้อพยพรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างออกจากพื้นที่ และในวันที่ 6 ก.พ.58 เจ้าหน้าที่กำลังเข้ามาอีกรอบ โดยมีเป้าหมายสำคัญคือต้องออกจากพื้นที่บริเวณนี้ให้ได้ แต่ชาวบ้านยืนยันไม่ยอมออกจากที่ทำกินดั้งเดิมที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ ในปี 2516 ถูกประกาศเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติภูซำผักหนาม ต่อมาในปี พ.ศ.2528 รัฐได้เข้ามาอพยพขัปลื้อชาวบ้านออกจากที่ทำกิน โดยอ้างว่าเพื่อปลูกป่าตามโครงการ

“หมู่บ้านรักษป่า ประชากรักษ์สัตว์” และจะจัดสรรที่ดินรองรับ แต่เจ้าหน้าที่ที่กลับนำต้นยูคาลิปตัส มาปลูกทับที่ทำกินชาวบ้านแทน ส่วนพื้นที่รองรับเป็นที่ดินที่มีเจ้าของอยู่แล้ว ทำให้ไม่สามารถเข้าทำกินได้ และเข้าที่เดิมก็ไม่ได้

ต่อมาในปี พ.ศ. 2554 เครือข่ายประชาชนได้รวมตัวกัน ในนาม “ขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม” (พิมูพ) ได้ชุมนุมติดตามปัญหา กระทั่งมีมติคณะรัฐมนตรีรับทราบแนวทางการแก้ไขปัญหาของขบวนการประชาชนฯ ให้ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์ได้ โดยไม่มีการคุกคาม ช่มชู้หรือดำเนินคดีความใดๆ และเป็นที่มาของการเข้าพื้นที่โคกยาวในเวลาต่อมาแต่ในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่กลับนำกำลังกว่า 200 นาย บุกรุกควบคุมตัวชาวบ้านในช่วงเช้ามีดของวันที่ 1 กรกฎาคม 2554 และแจ้งความดำเนินคดีชาวบ้านจำนวน 10 คน ข้อหาบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติภูซำผักหนาม (ศรายุทธ ฤทธิพิณ, 2561: ออนไลน์)

เปิดกรณีผลกระทบจากนโยบายทวงคืนผืนป่า จากชาวบ้านซั้บหวาย จ.ชัยภูมิ วัย 72 ปี จากมีที่ดินแบ่งให้ลูกคนละ 10 ไร่ กลายเป็น ครอบครัวของยายก่อนกลายเป็นคนไร้ที่ดินทำกิน ลูกทั้ง 3 คน ต้องดิ้นรนเข้ากรุงเทพเพื่อไปหาอาชีพทำ “..พวกมันจับมือบังคับให้เซ็น ฉันทพยายามสะบักให้หลุดจากเงื้อมมือของพวกมัน ถ้าฉันยอมเซ็นคืนพื้นที่ แล้วที่ดินที่พวกฉันทำกินมาหลายสิบปี จะให้ไปทำกินที่ไหน..” ก่อน เหมือนไธสง ชาวบ้านซั้บหวาย ต.วังตะเฒ่า อ.หนองบัวระเหว จ.ชัยภูมิ อายุ 72 ปี เล่าถึงความรู้สึกอัดอั้นใจของเธอ ที่บอกเล่าถึงเหตุการณ์ช่วงต้นเดือนกุมภาพันธ์ ปี 2558 มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้แต่งชุดลายพราง กับแต่งชุดดำทั้งตัว(เข้าใจว่าเป็นทหารพราน) ประมาณกว่า 20 คน เข้ามาหาในไร่มันสำปะหลัง แล้วบอกว่าเป็นพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติไทรทอง ห้ามทำการปลูกผลผลิตทุกชนิด และยายได้บุกรุกพื้นที่อุทยานฯ ต้องเซ็นเอกสารยินยอมขอคืนพื้นที่ ไม่อย่างนั้น จะถูกจับดำเนินคดี ดิดคุก “..ฉันก็ไม่ยอมเซ็น จะมาบอกว่าขอยึดพื้นที่คืนได้อย่างไร จะมาบังคับจับมือ และช่มชู้ว่าหากไม่ออกจะถูกจับดำเนินคดี ฉันก็ไม่ยอมเซ็น เพราะเป็นที่ของฉันๆบุกรุกที่ไหน ทำกินที่ตรงนี้ ตั้งแต่สาวๆ ทำกินมาจนผัวมาตายไปเมื่อปี 2532 โน้น..” เป็นอีกหนึ่งเสียงที่สะท้อนให้เห็นถึงความอดสูของเจ้าหน้าที่ที่เข้ามาใช้วิธีการบังคับ ช่มชู้ ให้ชาวบ้านยินยอมเซ็นเอกสารขอคืนพื้นที่เพื่อขานรับต่อนโยบายทวงคืนผืนป่า (ศรายุทธ ฤทธิพิณ, 2561: ออนไลน์)

สภาวะการกีดกันชาวบ้านในพื้นที่โดยการใช้กำลังของเจ้าหน้าที่

ในพื้นที่ชุมชนบ้านจัดระเบียบ อ.ภูพาน จ.สกลนคร เป็นอีกพื้นที่หนึ่งในภาคอีสานที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายทวงคืนผืนป่าของรัฐบาล คสช. เป็นพื้นที่ทับซ้อนกันระหว่างพื้นที่ทำกินของชาวบ้านและเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ดงชมพูพาน-ดงกระเซอ เมื่อย้อนกลับไปดูปรากฏการณ์เริ่มแรกในการก่อให้เกิดข้อพิพาทเรื่องป่าไม้ในพื้นที่บ้านจัดระเบียบ สาเหตุเกิดมาจากการประกาศเขตพื้นที่ดังกล่าวนั้นเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ ในขณะที่ก่อนการประกาศเขตป่าสงวนมีชาวบ้านเข้า

มาอยู่อาศัยในพื้นที่อยู่ก่อนแล้ว คือมีชาวบ้านเข้ามาอยู่อาศัยทำมาหากินในพื้นที่เมื่อช่วงปี พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา และได้รวมตัวกันก่อตั้งเป็นชุมชนอย่างถูกกฎหมายเมื่อปี พ.ศ. 2522 แต่การประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาตินั้นเพิ่งจะมาประกาศเมื่อปี พ.ศ. 2530 ซึ่งประกาศหลังจากที่มีชาวบ้านเข้ามาอยู่อาศัยแล้วและพื้นที่ทับซ้อนนั้นเป็นที่ดินที่เป็นพื้นที่ทำมาหากินของชาวบ้าน เป็นพื้นที่นา ที่ไร่ ที่สวน เป็นส่วนใหญ่ และปัญหามันเกิดอยู่ตรงนี้คือ ในพื้นที่ดังกล่าวที่ชาวบ้านไม่มีเอกสารสิทธิที่ต้องตามกฎหมาย ชาวบ้านมีเพียงใบเสียบภาษีเป็นเอกสารยืนยันในการเข้าใช้ประโยชน์จากพื้นที่แค่นั้น ใบเสียบภาษีคือ ใบ ภ.บ.ท. 5 (ภาษีบำรุงท้องที่) หรือการเสียบภาษีดอกหญ้าที่ชาวบ้านทั่วไปเข้าใจ ถึงแม้ว่าชาวบ้านจะมีเอกสารใบนี้ยืนยันการเข้าทำประโยชน์ในพื้นที่มายืนยัน เนื่องจากต้องเสียบภาษีให้ท้องถิ่น และมีหลักฐานชัดเจน แต่กระนั้นก็ไม่ได้รับการตรวจสอบจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้แต่อย่างใดทำให้ชาวบ้านก็ยังถูกกล่าวหาว่าเป็นคนทำผิดกฎหมายตลอดมา

ส่วนปัญหาในเรื่องของการใช้อำนาจกีดกันชาวบ้านออกจากพื้นที่โดยการใช้อำนาจนั้นในพื้นที่พบว่ามี ความรุนแรงพอสมควร มีการข่มขู่คุกคามชาวบ้าน มีการกดดันชาวบ้านในหลายๆรูปแบบ เพื่อให้ชาวบ้านออกจากพื้นที่เพื่อที่เจ้าหน้าที่จะได้ทำการเวนคืนพื้นที่ตามเป้าหมายต่อไป ส่วนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่นั้นพบว่าเริ่มแรกนั้นมันเกิดขึ้นจากการที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ละหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนั้นไม่มีความจริงใจกับชาวบ้าน คือหลอกชาวบ้านนั่นเองและนี่ก็เป็นฉนวนเหตุทำให้ชาวบ้านหลายรายไม่เชื่อใจเจ้าหน้าที่อีกต่อไป

เหตุการณ์แรกเริ่มของการใช้อำนาจเจ้าหน้าที่ในการกีดกันชาวบ้านออกจากพื้นที่นั้นเกิดขึ้นเมื่อกลางปี พ.ศ. 2555 จากคำบอกเล่าของชาวบ้านในพื้นที่คือ เริ่มแรกนั้นได้มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาในพื้นที่ชุมชนบ้านจัดระเบียบ และประกาศให้ชาวบ้านคนใดที่มีที่ดินทำกินอยู่ในเขตพื้นที่ดังกล่าวให้มาประชุมร่วมกันที่ศาลากลางหมู่บ้านซึ่งเจ้าหน้าที่จะได้ชี้แจงการดำเนินการและได้ดำเนินการในการออกเอกสารสิทธิในที่ดินทำกินแก่ชาวบ้าน และให้นำเอกสาร (ใบเสียบภาษี) มาด้วยเพื่อยืนยันตัวตนในการเข้าใช้พื้นที่ตรงนั้น เมื่อได้ฟังประกาศชาวบ้านหลายคนมารวมตัวกันที่ศาลากลางหมู่บ้านด้วยความดีใจที่จะได้เอกสารสิทธิในที่ดินทำกินอย่างถูกกฎหมายเสียที ในการดำเนินการครั้งนั้นชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่อย่างดีและจัดการเรื่องการอำนวยความสะดวกให้แก่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ทุกอย่าง พอถึงเวลานัดหมายเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้แจ้งให้กับชาวบ้านทราบว่าใครมีที่ดินมากให้แบ่งที่ดินออกให้คนในครอบครัว เนื่องจากตามข้อกำหนดนั้นในพื้นที่ดังกล่าวมีข้อจำกัดทางกฎหมายว่าแต่ละคนจะมีพื้นที่ทำกินได้ในจำนวนไม่มากนัก

ดังนั้น จึงจำเป็นต้องแบ่งให้คนในครอบครัวซะ หลังจากแจกแจงทุกอย่างเสร็จเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้ให้ชาวบ้านแต่ละคนแยกย้ายไปประจำในที่ดินทำกินของตนเองและเจ้าหน้าที่ป่าไม้จะทยอยเดินทางไปเก็บข้อมูลของชาวบ้านในแต่ละพื้นที่เพื่อที่กลับไปทำเอกสารให้ ในแต่ละพื้นที่เจ้าหน้าที่ป่านั้นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้ให้ชาวบ้านคนที่มีที่ดินตรงนั้นถือกระดาษหนึ่งแผ่นไว้กลางหน้าอก

เพื่อถ่ายรูปยืนยัน ในกระดาษแผ่นนั้นก็มีชื่อเจ้าของที่ อายุ มีที่ดินในครอบครองกี่ไร่ เป็นต้น ในวันดังกล่าวนั้นเจ้าหน้าที่ไม่สามารถไปสำรวจได้ในทุกพื้นที่ เนื่องจากการมาของเจ้าหน้าที่นั้นมีเวลาจำกัด ซึ่งในการดำเนินการของเจ้าหน้าที่ก็ได้ชาวบ้านจัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์ให้แก่เจ้าหน้าที่ใช้ในการดำเนินการ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ต้องการคอมพิวเตอร์ในการกรอกข้อมูลบางอย่างในการดำเนินการนั้น เจ้าหน้าที่ก็ได้ดำเนินการจนทำให้คอมพิวเตอร์ของชาวบ้านเสียหายไปหนึ่งเครื่อง หลังจากนั้นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ก็ได้เดินทางกลับเนื่องจากถึงเวลาเย็นแล้ว ส่วนคนที่เจ้าหน้าที่ไม่ได้เข้าไปสำรวจนั้นทางเจ้าหน้าที่บอกชาวบ้านว่าไม่ต้องกังวลเนื่องจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้จะเข้ามาทำให้อีกรอบในครั้งต่อไป ในวันนั้นเองก็ได้มีการประชุมร่วมกันกับชาวบ้านถึงการนัดหมายครั้งต่อไปในการเข้ามาดำเนินการให้แล้วเสร็จต่อไป

เหตุการณ์ต่อมาเกิดขึ้นเมื่อ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2556 ได้มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้โทรมา นัดหมายกับชาวบ้านในการเข้ามาดำเนินการเรื่องการสำรวจในพื้นที่ให้แล้วเสร็จและจะนำเอกสารที่เก็บข้อมูลไปรอก่อนนั้นมามอบให้ชาวบ้านคนที่สำรวจเสร็จไปก่อนหน้านี้ พอใกล้ถึงเวลานัดหมายก็มีชาวบ้านหลายคนมารอเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่ศาลากลางหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก แต่พอถึงเวลานัดหมายกลับมีเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้ามาแทนเจ้าหน้าที่ป่าไม้ จากการสอบถามเจ้าหน้าที่ตำรวจทำให้ชาวบ้านได้พบความจริงว่า จากการเข้ามาทำเอกสารครั้งก่อนของเจ้าหน้าที่ป่าไม้นั้นเป็นการดำเนินการเกี่ยวกับการมาเก็บข้อมูลของชาวบ้านที่มีที่ดินทำกินในเขตป่าสงวนว่ามีจำนวนเท่าไร และได้กลับไปทำสำนวนสั่งฟ้องชาวบ้านฐานบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน ซึ่งมีรูปถ่ายที่ชาวบ้านถือกระดาษในพื้นที่ของตนเองเป็นหลักฐานในการฟ้องครั้งนี้ ส่วนชาวบ้านที่ไม่มีรูปถ่ายก็มีความผิดเช่นกันเนื่องจากได้มีใบละทะเบียนในการครอบครองที่ดินและชื่ออยู่ในเอกสารดังกล่าว

การเข้ามาครั้งแรกของเจ้าหน้าที่ป่าไม้นั้นไม่ได้เป็นการดำเนินการเรื่องออกเอกสารสิทธิแต่อย่างใด หากแต่เป็นการหาหลักฐานในการฟ้องร้องชาวบ้านก็เท่านั้น เมื่อทราบความจริงดังนั้นก็ทำให้ชาวบ้านหลายคนตกใจ ไม่นึกไม่ฝันว่าเจ้าหน้าที่จะอย่างนี้กับชาวบ้านคนหาเช้ากินค่ำอย่างพวกเขา พอติดต่อไปยังเจ้าหน้าที่ป่าไม้ก็ปรากฏว่าติดต่อไม่ได้ มีแต่เพียงเจ้าหน้าที่ตำรวจบอกว่าเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้ไปดำเนินการในอีกพื้นที่หนึ่ง เจ้าหน้าที่ตำรวจก็ทำตามหน้าที่คือเอาหมายมามอบให้ชาวบ้านแต่ละรายเพื่อให้ไปรายงานตัวที่สถานีตำรวจในเวลาต่อไป จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ชาวบ้านหลายรายเกิดภาวะเครียด บางรายถึงกับเป็นลม เนื่องจากตนเองเป็นเพียงชาวบ้านธรรมดาเกิดมาก็ไม่เคยถูกดำเนินคดีอะไร มาตอนนี้กลับมากถูกดำเนินคดีและหลายคนก็ไม่รู้จะทำอย่างไรต่อไป ได้แต่ก้มหน้ายอมรับในชะตากรรม หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ชาวบ้านก็ไม่พบเจ้าหน้าที่ป่าไม้อีกเลย และไม่มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาให้คำปรึกษาชาวบ้านแต่อย่างใด

ที่มา: สำนักข่าวปฏิรูปที่ดินภาคอีสาน (2559: ออนไลน์).

ภาพประกอบ 3 เจ้าหน้าที่เข้ามาข่มขู่ชาวบ้าน

ต่อมาเมื่อช่วงปี พ.ศ.2557 หลังมีนโยบายทวงคืนผืนป่าและมีประกาศจากรัฐบาล คำสั่งที่ 64/2557 เรื่อง กำหนดหน้าที่ให้พนักงานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการปราบปรามและจับกุมผู้บุกรุกครอบครองทำลายป่า ซึ่งหลังประกาศฉบับดังกล่าวก็มีประกาศคำสั่งอีกฉบับตามออกมา คือ ประกาศคำสั่งที่ 66/2557 เรื่อง เพิ่มเติมให้หน่วยงานกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) มีอำนาจในการจัดการป่าซึ่งการดำเนินการใดๆ ต้องไม่ส่งผลกระทบต่อคนจน คนมีรายได้น้อย ในพื้นที่บ้านจัดระเบียบเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่อยู่ในเป้าหมายของการทวงคืนผืนป่า ตามยุทธศาสตร์แผนแม่บทป่าไม้ หลังจากมีคำสั่งดังกล่าวก็ได้มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจ เจ้าหน้าที่ทหาร และเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงในพื้นที่เข้ามาในชุมชนบ้านจัดระเบียบ โดยการเข้ามาของเจ้าหน้าที่เป็นการเข้ามาในลักษณะของการข่มขู่ คุกคาม เนื่องจากเจ้าหน้าที่ที่เข้ามานั้นได้มีการติดอาวุธมาเกือบทุกนาย คือเรียกง่าย ๆ ว่าอาวุธครบมือ เป็นการข่มขู่ในรูปแบบหนึ่ง เพื่อให้ชาวบ้านออกจากพื้นที่ทำกินของตนเองโดยด่วน เนื่องจากเป็นพื้นที่ของทางราชการ เป้าหมายในการเข้ามามีการเวนคืนพื้นที่จำนวน 841 ไร่ คือมีเจ้าหน้าที่เข้ามาในพื้นที่เกือบทุกวันโดยชาวบ้านเล่าว่า มีเจ้าหน้าที่เข้ามาอย่างน้อย 5 วัน ใน 1 อาทิตย์ และเข้ามาในพื้นที่ทั้งกลางวันและกลางคืน ซึ่งการเข้ามาก็มีเจ้าหน้าที่ได้ยึดอุปกรณ์ในการทำไร่ ทำสวนของชาวบ้านไปด้วย เช่น จอบ เสียม อื่นๆ ที่สำคัญบางรายโดนยึดรถมอเตอร์ไซด์ที่เป็นพาหนะของชาวบ้านด้วย ชาวบ้านยังเล่าต่อไปว่าท่าทีของเจ้าหน้าที่ในการเข้ามาในพื้นที่แต่ละครั้งนั้นมีท่าที

คุกคามอย่างเห็นได้ชัด จากลักษณะการพูดคุย ท่วงทำนองดูไม่เป็นมิตรกับชาวบ้าน และพฤติกรรมหลายอย่างที่เจ้าหน้าที่แสดงออกมา

ที่มา: สำนักข่าวปฏิรูปที่ดินภาคอีสาน (2559: ออนไลน์).

ภาพประกอบ 4 เจ้าหน้าที่เริ่มเข้ามาคุกคามชาวบ้าน

ในช่วงปี พ.ศ. 2558 ก็ได้มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาในพื้นที่อีกครั้ง ซึ่งครั้งนั้นเป็นการเข้ามาเพื่อเวนคืนพื้นที่โดยการเวนคืนพื้นที่โดยตรง มีการตัดต้นยางพาราของชาวบ้านไปด้วย ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 105 ไร่ ในที่ดินที่โดนตัดต้นยางพารานั้นก็เป็นพื้นที่ของชาวบ้านที่โดนดำเนินคดี ตอนที่เจ้าหน้าที่เข้ามาตัดนั้นชาวบ้านเจ้าของพื้นที่ถูกดำเนินคดีอยู่ในเรือนจำอยู่ชาวบ้านเล่า ซึ่งในขณะที่เจ้าหน้าที่ได้ดำเนินการอยู่นั้นก็มีตัวแทนชาวบ้านเข้ามาเจรจากับเจ้าหน้าที่ว่าให้ชะลอการตัดก่อนได้ไหมเนื่องจากเจ้าของที่ดินดังกล่าว นั้นยังอยู่ในเรือนจำ แต่เจ้าหน้าที่ก็ปฏิเสธและยังดำเนินการต่อไป และทางเจ้าหน้าที่ก็ยังข่มขู่ชาวบ้านอีกต่อไปด้วยว่า นี่เป็นการดำเนินการของเจ้าหน้าที่หากมีชาวบ้านคนใดมาขัดขวางการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ก็จะถูกดำเนินคดีด้วย เมื่อได้ฟังดังนั้นชาวบ้านจึงไม่กล้าที่จะเข้าไปเจรจากับเจ้าหน้าที่อีก และในช่วงเวลาเดียวกันนั้นได้มีหนังสือจากส่วนกลางเกี่ยวกับการชะลอการเวนคืนพื้นที่ในพื้นที่บ้านจัดระเบียบไว้ก่อน ซึ่งมีเอกสารมาถึงชาวบ้านหนึ่งฉบับ และอีกฉบับที่ส่งมาจากส่วนกลางที่เป็นหนังสือที่ส่งมาให้เจ้าหน้าที่โดยตรงปรากฏว่ายังค้างอยู่ที่ศูนย์ดำรงธรรมของทางจังหวัด เจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่ได้รับเอกสารนั้น พอชาวบ้านเอาเอกสารให้เจ้าหน้าที่ที่กำลังดำเนินการตัดต้นยางพาราของชาวบ้านดู ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่อ้างว่าไม่ได้รับหนังสือ

และยังดำเนินการต่อ ในขณะที่ชาวบ้านเองก็ไม่ยอมจนสุดท้ายเจ้าหน้าที่ได้บอกชาวบ้านว่า ขอตัดต้นยางพาราแปลงนี้ให้เสร็จก่อนและจะหยุดดำเนินการ เนื่องจากได้มีนายสั่งมาแล้วว่าให้ตัด ถ่ายรูป และเขียนรายงานถ้าไม่ดำเนินการก็จะมีคามผิด ดังนั้นเจ้าหน้าที่จึงขอตัดให้เสร็จก่อนจึงจะหยุดดำเนินการ พอตัดเสร็จเจ้าหน้าที่ก็หยุดดำเนินการและกลับไป ปล่อยให้ชาวบ้านได้รับความสะเทือนใจในคำตอบของเจ้าหน้าที่ไม่น้อยแต่ก็ทำอะไรไม่ได้

ที่มา: สำนักข่าวปฏิรูปที่ดินภาคอีสาน (2559: ออนไลน์).

ภาพประกอบ 5 เจ้าหน้าที่เข้ามาเพื่อดำเนินการตัดยางพาราชาวบ้าน

พหุ ประถมศึกษา ชีวะ

ที่มา: สำนักข่าวปฏิรูปที่ดินภาคอีสาน (2559: ออนไลน์).

ภาพประกอบ 6 ต้นยางพาราของชาวบ้านที่ถูกตัด

ในช่วงปี พ.ศ. 2557–2561 ในพื้นที่บ้านจัดระเบียบก็มีชาวบ้านถูกดำเนินคดีเกี่ยวกับการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนเรื่อยมาตลอด หลังจากถูกฟ้องจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ มีชาวบ้านหลายรายที่ต้องถูกดำเนินคดีและต้องเข้าสู่เรือนจำ มีหลายรายโดนปรับและรอลงอาญา ตามลำดับ จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นพบว่าในการดำเนินการของเจ้าหน้าที่ในการทำตามนโยบายทวงคืนผืนป่านั้นถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่โปร่งใส และไม่มีความจริงใจกับชาวบ้าน ที่สำคัญนอกเหนือจากกระบวนการตามกฎหมายแล้วที่เจ้าหน้าที่นำมาใช้ในการดำเนินการกับชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ก็ใช้กระบวนการในการข่มขู่คุกคามชาวบ้านด้วยเพื่อกดดันชาวบ้านอีกที เพื่อให้การดำเนินงานของเจ้าหน้าที่นั้นลุล่วงตามเป้าหมาย โดยการกระทำนั้นไม่ได้ให้ความสำคัญกับชาวบ้านที่เป็นเจ้าของพื้นที่แต่อย่างใด มีเพียงการทำตามคำสั่งของนายเท่านั้นโดยไม่สนใจชาวบ้าน ไม่มีมนุษยธรรมชาวบ้านกล่าว ลำพังที่ดินตรงนั้นเป็นที่ดินเพียงน้อยนิดที่ชาวบ้านอาศัยมาแต่บรรพบุรุษ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย เป็นแหล่งข้าวแหล่งอาหารของชาวบ้าน เมื่อไม่มีที่ตรงนั้นแล้วชาวบ้านจะอยู่อย่างไร จะย้ายไปอยู่ไหน จะใช้อะไรทำมาหากิน ซึ่งตรงนี้ทางเจ้าหน้าที่ก็ไม่ได้ให้คำตอบแก่ชาวบ้านว่าอย่างไร บอกเพียงว่าต้องออกจากพื้นที่เนื่องจากที่ดินดังกล่าวได้เป็นของราชการแล้วเพียงเท่านั้น

ปฏิบัติการของการกีดกันโดยการใช้กำลังของเจ้าหน้าที่ส่งผลโดยตรงให้ชาวบ้านต้องกลายเป็นคนยากไร้และไร้ที่ดินทำกิน หากดูตั้งแต่เริ่มต้นของการปฏิบัติการจะพบว่า เจ้าหน้าที่ทำโดยการนำผลประโยชน์มาหลอกล่อชาวบ้านให้ชาวบ้านยอมรับว่าตนเองใช้ประโยชน์จากที่ดินตรงนั้น

จริงๆ เพื่อนำไปเป็นหลักฐานในการฟ้องร้องดำเนินคดี ซึ่งรูปแบบการกดดันชาวบ้านและการหาหลักฐานในการฟ้องร้องชาวบ้านในรูปแบบของการหลอกล่อชาวบ้านไปยื่นแปลงเพื่อถ่ายภาพนั้นเริ่มนำเข้ามาใช้ในช่วงของการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า ซึ่งในหลายๆ พื้นที่ชาวบ้านก็โดนคดีจากการกระทำดังกล่าวของเจ้าหน้าที่ โดยการนำผลประโยชน์มาหลอกล่อ อีกกรณีหนึ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านจัดระเบียบคือก่อนการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ สามารถเจรจาตกลงกันได้ในเรื่องของการเข้าใช้ประโยชน์จากที่ดิน ดังจะเห็นได้ว่าข้อพิพาทเรื่องที่ดินของชาวบ้านเริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 แต่ก็ยังไม่มีการดำเนินคดีใดๆ กับชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่เจรจากันได้ผ่อนผันให้ใช้ประโยชน์ พอมีการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าเมื่อปี พ.ศ. 2557 หลังจากนั้นชาวบ้านก็ถูกดำเนินคดีทันที ซึ่งการปฏิบัติการของการกีดกันทางกฎหมายนั้นก็เป็นอย่างหนึ่งปฏิบัติการทางการใช้กำลังของเจ้าหน้าที่ ที่เอื้ออำนวยและหนุนเสริมกัน จนนำไปสู่การกดดันชาวบ้านในรูปแบบของการใช้กำลังเข้าข่มขู่ บังคับ เพื่อสร้างความกลัวและความหวาดระแวงให้แก่ชาวบ้าน หากมีผู้ใดฝ่าฝืนไม่ทำตามคำสั่ง ส่งผลให้ชาวบ้านหลายๆ ครอบครัวต้องลุกขึ้นมาต่อสู้ต่อรอง เพื่อให้ได้ที่ดินของตัวเองคืนมา

3. การกีดกันโดยอำนาจการตลาด (Market)

ที่ดิน เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่สำคัญต่อมนุษย์เนื่องจากที่ดินนั้นเป็นได้ทั้งที่อยู่อาศัย ที่หาอาหารในสังคมบุพกาลที่ดินมีอยู่อย่างมากมาย และไม่มีใครที่เป็นเจ้าของดังนั้นใครจะจับจองที่ดินตรงไหน ทำอะไร ก็สามารถทำได้เลย เนื่องจากที่ดินในยุคก่อนนั้นไม่มีกรรมสิทธิ์แต่อย่างใด เมื่อเวลาผ่านไปโลกเกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไป แต่ที่ดินก็ยังสำคัญกับมนุษย์ทุกคนและทุกภาคส่วน อย่างเช่นในระบบเกษตรกรรมที่ดินก็เป็นปัจจัยหลักในการประกอบกิจการของชาวบ้าน ส่วนในระบบอุตสาหกรรมที่ดินก็มีความสำคัญมากเนื่องจากที่ดินเป็นปัจจัยหลักในการสร้างฐานการผลิตในระบบนั่นเอง ดังนั้นไม่ว่าเวลาผ่านไปนานแค่ไหนที่ดินก็สำคัญอยู่กับมนุษย์มากยิ่งขึ้น และที่ดินมันมีมูลค่าอยู่ในตัวของมันเอง ในปัจจุบันที่ดินส่วนใหญ่ล้วนมีกรรมสิทธิ์ในการครอบครอง เมื่อมีกรรมสิทธิ์ครอบครองที่ดินนั้น ก็จะทำให้ที่ดินมีมูลค่าเพิ่มขึ้นไปด้วย

ในประเทศไทยที่ดินส่วนใหญ่มีเจ้าของกรรมสิทธิ์จับจองที่แห่งนั้นอยู่ เจ้าของที่ดินก็มีหลายจำพวก เช่น ชาวบ้าน นายทุน และรัฐ สถานภาพที่ดินในประเทศไทยนั้นพบว่า คนที่มีกรรมสิทธิ์เหนือที่ดินมากๆ นั้นเป็นเพียงคนกลุ่มเล็กในประเทศ หมายความว่า มีคนแค่ 10% ที่ถือครองโฉนดที่ดินจำนวน 80% ของที่ดินทั่วประเทศ ผู้ถือครองมากที่สุดคือ 1 ราย ถือครองที่ดิน 630,000 ไร่ รองลงมาคือ 200,000 ไร่ และมีคนถึง 80% ที่ถือครองโฉนดที่ดินเพียง 10% ของที่ดินทั้งประเทศ บอกร่างๆ คือ กรรมสิทธิ์ของที่ดินกระจุกตัวอยู่ที่ชนชั้นนำในประเทศเป็นส่วนใหญ่ และที่ดินในประเทศไทยมีความกระจุกตัวของผู้มีกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน

เนื่องจากที่ดินนั้นมีมูลค่าอยู่ในตัวของมันแล้ว มูลค่านั้นก็มีส่วนสำคัญ ในการกำหนดราคาของที่ดิน รวมถึงปัจจัยอื่นๆ ที่เป็นตัวกำหนดมูลค่าของที่ดิน เช่น ที่ตั้งของที่ดิน เป็นต้น เดิมทีนั้น การซื้อขายที่ดินจะวนเวียนอยู่ในชุมชน คือซื้อขาย แลกเปลี่ยนกันเอง ดังนั้น เมื่อผู้ซื้อ ผู้ขาย มีข้อมูลที่ดินใกล้เคียงกัน ก็จะทำให้มูลค่าที่ดินตรงนั้นมีมูลค่าใกล้เคียงกัน คือ เดิมที่ดินตรงนั้นใช้ทำการเกษตรเมื่อมีการซื้อขายเกิดขึ้น ที่ดินตรงนั้นก็จะมีแนวโน้มสูงมากที่จะยังเป็นพื้นที่ทำการเกษตรอยู่ จึงทำให้มูลค่าที่ดินไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงนัก เมื่อเกิดการพัฒนาเทคโนโลยีมากยิ่งขึ้นพร้อมกับระบบคมนาคมที่ทันสมัย ทำให้เกิดการเชื่อมโยงกันของตลาดที่ดินกับสินค้าอื่นๆ เพื่อมากขึ้น มูลค่าที่ดินก็เปลี่ยนไปมากเช่นกัน ซึ่งก็เกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ เช่น

1. ผู้ซื้อมาจากภายนอกมากยิ่งขึ้น คือการซื้อขายที่ดิน มีคนจากภายนอกเข้ามามากยิ่งขึ้นไม่ใช่การซื้อขาย แบบใกล้ชิดเหมือนเดิม
2. ผู้ซื้อ-ผู้ขาย มีข้อมูลไม่เท่ากัน
3. ผู้ซื้อ-ผู้ขาย ใช้ประโยชน์ในที่ดินต่างกัน คือ เดิมที่ดินใช้ในการทำการเกษตรพอขายเสร็จ ที่ตรงนั้นอาจจะไปใช้ทำประโยชน์อย่างอื่นนอกเหนือจากการทำการเกษตร
4. ผู้ซื้อ - ผู้ขาย เห็นคุณค่าและมูลค่าต่างกัน คือ ที่ดินตรงนั้นอาจจะสามารถใช้ทำอย่างอื่นที่มันมูลค่ามากกว่าการทำการเกษตรหรือทำอย่างอื่น
5. ผู้ซื้อภายนอกมีกำลังทรัพย์มากกว่า คือ ผู้ซื้อมีอำนาจในการซื้อขายมากกว่าและสามารถนำที่ดินตรงนั้นพัฒนาไปได้มากกว่าที่เป็นอยู่

ในยุคปัจจุบันนี้ที่ดินที่เคยมีความสำคัญในฐานะปัจจัยการผลิต เริ่มมีบทบาทน้อยลงและมีคุณสมบัติอื่นๆ เริ่มมีบทบาทมากยิ่งขึ้น การเปลี่ยนมือของที่ดินอาจจะมีหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการเปลี่ยนมือของที่ดินนั้นก็จะมีทั้ง ข้อดีและข้อเสีย ตามมา เช่น

ข้อดี

1. เกิดการพัฒนาของที่ดิน คือ มองว่าที่ดินเดิมมันมีลักษณะอย่างไรและปรับเปลี่ยนไปมากแค่ไหน ก็ขึ้นอยู่กับเจ้าของที่ดินที่สามารถใช้ประโยชน์จากที่ดินได้มีประสิทธิภาพมากกว่า และสามารถก่อให้เกิดการใช้ที่ดินได้อย่างคุ้มค่า

ข้อเสีย

1. เกิดความขัดแย้งทางสังคม คือ เมื่อที่ดินมีมูลค่าเพิ่มมากขึ้นคนก็อยากจะเป็นเจ้าของและเริ่มบุกรุกพื้นที่ไปเรื่อยๆ เนื่องจากประโยชน์การใช้ที่ดินมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น
2. เกิดความเสื่อมโทรมทางด้านสิ่งแวดล้อม คือ เมื่อที่ดินสามารถทำประโยชน์ได้หลากหลายมากยิ่งขึ้น รูปแบบการใช้ที่ดินก็มีมาก จึงก่อให้เกิดการเสื่อมโทรมของทรัพยากรต่างๆ
3. เกิดความเหลื่อมล้ำ คือ เมื่อที่ดินมีมูลค่าเพิ่มมากขึ้น คนที่มีอำนาจในการครอบครองที่ดินมากกว่าก็จะสามารถครอบครองที่ดินได้เยอะกว่าคนที่ไม่มีอำนาจในการถือครองที่ดิน

ก่อให้เกิดปัญหาระหว่างคนที่มียี่สิบดินมากและคนที่ไม่มีที่ดิน ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคมตามมา

ดังนั้น นโยบายสาธารณะด้านการจัดการที่ดินที่ผ่านมาพบว่า ในพื้นที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์นั้น ก็จะใช้กลไกตลาดเข้ามาช่วยในการจัดการ และในพื้นที่ของป่าไม้ ก็จะมีรัฐบาลเข้ามาจัดการแทนทั้งหมด ส่วนชาวบ้านและชุมชนก็มีข้อเรียกร้องว่าขอจัดการตนเอง คือขอจัดการทรัพยากรในพื้นที่ของตนเองโดยมีขอบเขตบางอย่างเพื่อให้สอดคล้องกับส่วนกลางในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ เนื่องจากชาวบ้านมองว่าตัวเองสามารถจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ได้ดีกว่ารัฐ แต่การจัดการของชุมชนก็มีขอบเขตบางอย่าง เช่น (มิ่งสรรพ ขาวสะอาด, 2558: ออนไลน์)

1. ขอบเขต
 - 1.1 ขอบเขตที่อยู่ให้ชัดเจน
 - 1.2 ขอบเขตของทรัพยากรที่ชัดเจน
2. กติกาต้องสอดคล้องกับจารีต
 - 2.1 มีกติกาที่สอดคล้องกันระหว่างการใช้ทรัพยากรและการบำรุงรักษาทรัพยากร
 - 2.2 ภาระค่าใช้จ่าย และผลประโยชน์ต้องสอดคล้องกัน
3. มีระบบการตัดสินใจร่วมกันระหว่างคนในชุมชน และชุมชนกับรัฐ
4. มีการตรวจสอบผู้ใช้ทรัพยากร
5. มีการกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ละเมิดกติกาการใช้ทรัพยากรร่วมกัน
6. มีกลไกการจัดการความขัดแย้ง ที่เกิดจากการใช้ทรัพยากร
7. เกิดการยอมรับกติการ่วมกันระหว่าง ท้องถิ่นกับรัฐ

จากที่กล่าวมาเบื้องต้น พบว่าที่ดินนั้นมีมูลค่าที่อยู่ในตัวของมันเอง ส่วนการใช้ประโยชน์จากที่ดินนั้นก็ขึ้นอยู่กับผู้เช่าว่าใครจะสามารถใช้ประโยชน์จากที่ดินได้คุ้มค่ามากกว่า ที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์ก็ใช้ระบบกลไกของตลาดในการเข้ามาควบคุมดูแล ดังนั้นมูลค่าของที่ดินก็จะมีแตกต่างกันออกไป และอะไรคือการกีดกันชาวบ้านในการเข้าถึงที่ดินเมื่อพูดถึงมูลค่าของที่ดินในตลาด สิ่งกีดกันชาวบ้านคือ การเพิ่มมากขึ้นของมูลค่าของที่ดินและอำนาจการเข้าถึงที่ดิน กล่าวคือ คนที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากก็ย่อมมีโอกาสในการเข้าถึงที่ดินมากกว่าคนที่ไม่มี ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจก็จะวัดจากจำนวนรายได้ การต่อรองและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง จึงไม่แปลกที่ในประเทศไทยยังมีคนไม่มีที่ดินทำกินกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ

สภาวะการกีดกันชาวบ้านโดยทางตลาด (Market)

ส่วนในพื้นที่ของชุมชนบ้านจัดระเบียบ ตำบลหลุบเลา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดสกลนคร ในพื้นที่ที่มีข้อพิพาทเรื่องป่าไม้และที่ดินทำกินที่ทับซ้อนอยู่กับป่าสงวนแห่งชาตินั้น พบว่าในพื้นที่นั้น ที่ดินมีมูลค่าไม่มากนัก ก็เนื่องจากหลายสาเหตุ เช่น ที่ดินไม่มีโฉนด ที่ดินที่เข้าถึงยาก อยู่ห่างไกล และการใช้ประโยชน์จากที่ดินมีให้เลือกไม่มากนัก ดังนั้นในพื้นที่ชุมชนบ้านจัดระเบียบก็จะไม่ค่อยมีคนจากภายนอกเข้ามาซื้อ-ขายที่ดิน ส่วนการซื้อขายที่ดินในชุมชนส่วนใหญ่ก็จะเป็นการซื้อขายกันเองภายในชุมชน และคนใกล้ชิด ส่วนการทำประโยชน์จากที่ดินก็จะไม่แตกต่างกันมากนัก คือ เดิมที่ดินตรงนี้เคยทำการเกษตรมาเมื่อเกิดการซื้อขายก็จะเป็นการใช้ประโยชน์จากที่ดินในการทำการเกษตรเหมือนเดิม มูลค่าก็ไม่ได้มากนัก ไม่สามารถตีมูลค่าเหมือนที่ดินข้างนอกได้ คือ เช่นที่ดินข้างนอกจะตีราคาเป็นไร่ เช่น ไร่ละ 1-2 แสนบาท แต่ในชุมชนบ้านจัดระเบียบจะขายรวมๆ คือ 10-20 ไร่ เพียงแค่ 2-3 หมื่นบาท แค่นั้นเอง เนื่องจากที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิ์และไม่มี ความมั่นคงในการเข้าใช้ที่ดิน และที่สำคัญคือคนซื้อ-คนขาย มีสถานะใกล้เคียงกัน ไม่มีอำนาจซื้อเหมือนอย่างคนนอก

ในเรื่องของพื้นที่ที่ดินก็ไม่มีขอบเขตชัดเจน มีเพียงการใช้คูน่า ต้นไม้ หรืออื่นๆ ที่พอหาได้เท่านั้นเป็นการวัดเขตแดนของแต่ละคน ด้วยสาเหตุที่กล่าวมาแล้วนั้นจึงทำให้มูลค่าของที่ดินในพื้นที่บ้านจัดระเบียบไม่ค่อยมีมูลค่ามากนัก ส่วนในเรื่องของการกีดกันชาวบ้านจากระบบของตลาดพบว่า ชาวบ้านบ้านจัดระเบียบไม่ค่อยได้รับผลกระทบมากเท่าไร เนื่องจากในชุมชนไม่มีการเข้ามาซื้อ-ขายที่ดินจากคนนอกเท่าที่ควรและไม่มีนายทุนเข้ามาซื้อที่ดินบริเวณดังกล่าว จะมีก็เพียงแค่การซื้อขายกันภายในชุมชนและแบ่งขายให้กับคนที่มาอยู่อาศัยใหม่ให้มีที่ดินทำกินก็เท่านั้น

4. การสร้างความชอบธรรมในการใช้อำนาจ (Righteousness creation)

ในรัฐศาสตร์ ความชอบธรรมคือ การที่อำนาจโดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายซึ่งใช้บังคับหรือระบอบการปกครองนั้น ได้รับการยอมรับจากประชาชน ในจริยปรัชญา คำว่า “ความชอบธรรม” มักได้รับการตีความอย่างเด็ดขาดว่าเป็นบรรทัดฐานที่ผู้อยู่ใต้ปกครองได้ประทานให้แก่ผู้ปกครองและการกระทำต่างๆ ของผู้ปกครอง โดยเชื่อว่าคณะผู้ปกครองที่ได้รับการจัดตั้งตามกฎหมายจะกระทำการทั้งหลายด้วยอำนาจที่ใช้อย่างเหมาะสม ในทางนิติศาสตร์นั้น “ความชอบธรรม” ต่างจาก “ความชอบด้วยกฎหมาย” เพราะการกระทำของผู้ปกครองอาจชอบด้วยกฎหมายแต่ไม่ชอบธรรมก็ได้ (ลิซิต ซีรเวคิน, 2549: ออนไลน์)

จอห์น ล็อก (John Locke) นักทฤษฎีสังคมชาวอังกฤษ เสนอว่า ความชอบธรรมทางการเมืองย่อมมาจากการที่ประชาชนยินยอมให้ปกครองไม่ว่าโดยแจ้งชัดหรือโดยปริยาย เขาว่า “ขอโต้แย้งศาสตร์นิพนธ์ ว่า รัฐบาลย่อมขาดความชอบธรรม เว้นแต่จะดำเนินการเมื่อได้รับความยินยอมของผู้ใต้ปกครอง” ขณะที่ดอล์ฟ สเติร์นเบอร์เกอร์ (Dolf Sternberger) ปรัชญาเมธีรัฐศาสตร์

เยอรมัน ว่า “ความชอบธรรมเป็นรากฐานของอำนาจในการปกครองที่พึงใช้เมื่อฝ่ายผู้ปกครองตระหนักว่า ตนมีสิทธิจะปกครอง และเมื่อผู้ใต้ปกครองยอมรับสิทธินั้นพอสมควร” ส่วนซีมอร์ มาติน ลิปเซต (Seymour Martin Lipset) ว่า ความชอบธรรมยัง ประกอบด้วย การที่ระบบการเมืองสามารถสร้างและรักษาความเชื่อที่ว่า สถาบันทางการเมืองที่มีอยู่นั้นเป็นสถาบันที่เหมาะสมและถูกต้องที่สุดสำหรับสังคมแล้วด้วย และรอเบิร์ต เอ. ดาห์ล (Robert A. Dahl) ปรัชญาเมธีรัฐศาสตร์ชาวอเมริกัน อธิบายว่า ความชอบธรรมนั้นเป็นดังฝาย ทรายที่สายชลปริ่มอย่างได้ระดับ เสถียรภาพทางเมืองก็ดำรงอยู่ แต่หากน้ำต่ำกว่าระดับที่พึงมี ความชอบธรรมทางการเมืองก็บวกล่อแหลม (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2561: ออนไลน์)

การยอมรับการปกครองของมนุษย์ในสังคมการเมือง หรือความชอบธรรมของรัฐนั้น หลีกเลี่ยงเรื่องของการใช้อำนาจไปไม่ได้อย่างแน่นอน คือการใช้อำนาจแบบดิบๆ เพียงอย่างเดียวก็เป็นสิ่งที่สิ้นเปลือง สำหรับการดำเนินงานของรัฐ ดังนั้นการสร้างเชื่อมั่นในการใช้อำนาจสิ่งที่จะทำให้มนุษย์เชื่อฟังและปฏิบัติตามเป็นหนทางที่มีประสิทธิภาพมากกว่า ในแง่นี้แล้วความชอบธรรมเป็นเรื่องของการใช้อำนาจหรือเป็นอุดมการณ์ หรือเป็นเรื่องของความเชื่อที่ทำให้คนยอมรับสิ่งนั้นๆ ที่เป็นอีกหนึ่งเครื่องมือของรัฐในการปกครอง (ธนศ วงศ์ยานนาวา, 2547)

ความชอบธรรมทางการเมือง (Political Legitimacy) แตกต่างจากความถูกต้องทางกฎหมาย (Legality) นักกฎหมายมักจะเน้นความถูกต้องตามตัวกฎหมายหรือตามลายลักษณ์อักษรโดยไม่เข้าใจว่าในทางการเมืองและทางรัฐศาสตร์นั้นความถูกต้องตามกฎหมายแต่เพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอ จะต้องมีความชอบธรรมทางการเมืองด้วย ซึ่งหมายถึงการยอมรับโดยคนทั่วไปว่าสิ่งที่ถูกต้องตามกฎหมายนั้น นอกจากถูกต้องแล้วยังต้องมีเหตุมีผลเป็นที่ยอมรับได้ มีความพอเหมาะพอดีกาลและเทศะและสถานการณ์ที่จะใช้ (ลิขิต ธีรเวคิน, 2549: ออนไลน์)

จากที่กล่าวมาแล้วเบื้องต้นเกี่ยวกับรูปแบบการใช้อำนาจการกีดกันชาวบ้านทั้ง 3 รูปแบบ ในการเข้าใช้พื้นที่ ที่ได้รับผลกระทบที่เกิดข้อพิพาทเรื่องที่ดินจากนโยบายทวงคืนผืนป่า หลังเกิดการปฏิบัติการของอำนาจทั้ง 3 รูปแบบ อำนาจการกีดกันทางกฎหมาย อำนาจการกีดกันโดยใช้กำลัง และอำนาจการกีดกันทางการตลาด สิ่งที่เขาได้ไม่ได้ที่จะต้องตามมาก็คือการสร้างความชอบธรรมให้การดำเนินการในเรื่องนั้นๆ

กล่าวคือ มันเป็นเรื่องเหมือนเหตุผลมารองรับการกระทำดังกล่าว อย่างในกรณีของข้อพิพาทเรื่องที่ดินการสร้างความชอบธรรมก็ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ทำให้รัฐและเจ้าหน้าที่ใช้ในการดำเนินการกับชาวบ้านที่มีความผิด รูปแบบการสร้างความชอบธรรมของเจ้าหน้าที่ป่าไม้และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็จะมีรูปแบบการสร้างความชอบธรรมในการดำเนินการหลักๆ อยู่ 2 รูปแบบ คือ การสร้างความชอบธรรมด้านกฎหมายและการสร้างความชอบธรรมโดยอาศัยวาทกรรมในการดำเนินการ

4.1 ความชอบธรรมทางด้านกฎหมาย

กฎหมาย คือ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ หรือคำสั่ง ของการควบคุมความประพฤติของมนุษย์ในสังคมนั้นๆ ซึ่งในแต่ละประเทศก็จะมีกฎหมายเป็นของตนเองตามแต่บริบทของประเทศนั้นๆ และกฎหมายก็ออกโดยกลุ่มคนที่เรียกว่าตัวแทนของประชาชน ที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชนทั้งประเทศและได้รับความไว้วางใจในการเข้าไปมีบทบาทในการออกกฎหมายเพื่อบังคับใช้อีกที ซึ่งแน่นอนว่า กฎหมายคือสิ่งที่ทุกคนในสังคมนั้นยอมรับและพร้อมที่จะทำตามโดยไม่มีการละเมิดแต่อย่างใด แต่บางครั้งกฎหมายก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมในการดำเนินการของบุคคล กลุ่มคน หรือแม้กระทั่งรัฐบาลเองก็ใช้กฎหมายในการสร้างความชอบธรรมให้ตนเอง อย่างในกรณีของการการทวงคืนผืนป่าของรัฐบาล มีกฎหมายออกมาหลายฉบับในการดำเนินการเกี่ยวกับจัดการตามแผนแม่บทป่าไม้ เพื่อให้ประเทศไทยมีจำนวนพื้นที่ป่าไม้ที่เพิ่มมากขึ้น กฎหมายที่ออกมาในช่วงนั้น คือ

1. ประกาศคำสั่ง คสช. ที่ 64/2557 เรื่อง การปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้
2. ประกาศคำสั่ง คสช. ที่ 66/2557 เรื่องเพิ่มเติมหน่วยงานสำหรับการปราบปราม หยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้และนโยบายการปฏิบัติงานเป็นการชั่วคราวในสถานการณ์ปัจจุบัน โดยการดำเนินการใดๆต้องไม่ส่งผลกระทบต่อคนจนและคนมีรายได้น้อย
3. ประกาศคำสั่งที่ 4/2558 เรื่อง กำหนดให้เจ้าสามารถแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ทหารเข้ามาช่วยเหลือในงานของการจัดการป่าไม้

กฎหมายถูกนำมาใช้ในการสร้างความชอบธรรมได้อย่างไร ในกรณีข้อพิพาทเรื่องที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ชุมชนบ้านจัดระเบียบ ปรากฏว่าข้อกฎหมายถูกนำมาใช้ในการสร้างความชอบธรรมเป็นอย่างมากในการเวนคืนที่ดินของชาวบ้าน เริ่มตั้งแต่ มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาในชุมชนและบอกชาวบ้านว่าจะออกเอกสารสิทธิในที่ดินทำกินให้ เนื่องจากพื้นที่ทำกินของชาวบ้านนั้นไม่มีเอกสารสิทธิ ชาวบ้านมีเพียงใบเสียบาชีเท่านั้นที่เป็นเอกสารยืนยันการเข้าใช้ประโยชน์ในที่ดินมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จากนั้นได้ให้ชาวบ้านไปยื่นในที่ดินของตนเองและถ่ายรูปไว้เป็นหลักฐานที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้อ้างว่าจะออกเอกสารสิทธิให้ภายหลัง สุดท้ายการดำเนินการดังกล่าวของเจ้าหน้าที่คือการมาหาหลักฐานในการบุกรุกพื้นที่ป่ากับชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ได้สั่งฟ้องชาวบ้านในคดีบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ เมื่อมีชาวบ้านเข้าไปทวงถามถึงความเป็นธรรมในการดำเนินการของเจ้าหน้าที่ ชาวบ้านก็ไม่ได้คำตอบแต่อย่างใด มีแค่บอกว่าให้ชาวบ้านไปรายงานตัวรับทราบข้อกล่าวหาและถูกดำเนินคดีต่อไป เนื่องจากสำนวนคดีถูกส่งไปยังศาลแล้วและไม่สามารถแก้ไขอะไรได้ นี่เป็นเพียงเหตุการณ์เริ่มแรกในการใช้ข้อกฎหมายในการสร้างความชอบธรรมให้กับเจ้าหน้าที่ในการดำเนินการกับชาวบ้าน และก็มีหลายๆ

เหตุการณ์ต่อมาที่เจ้าหน้าที่ก็ยังใช้ข้อกฎหมายมาอ้างเพื่อการดำเนินการกับการเวนคืนที่ดินของชาวบ้านโดยไม่มีการตรวจสอบความถูกต้องและดำเนินการตามหลักการในข้อกฎหมาย

อย่างกรณีของการยึดทรัพย์สินชาวบ้าน เช่น อุปกรณ์ทำการเกษตร รถจักรยานยนต์ รวมถึงการตัดต้นยางพาราของชาวบ้าน เหตุการณ์เหล่านี้เจ้าหน้าที่ก็ให้คำตอบชาวบ้านเพียงอย่างเดียวคือคำว่า “...ผมทำตามกฎหมาย ห้ามชาวบ้านผู้ใดขัดขวาง หากมีใครขัดขวางจะถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย..” และนั่นคือคำตอบที่เจ้าหน้าที่ตอบชาวบ้าน เมื่อมีชาวบ้านทวงถามถึงการกระทำของเจ้าหน้าที่ว่าการดำเนินการนั้นถูกต้องหรือไม่อย่างไร จากที่กล่าวมาเราจะเห็นว่ากฎหมายก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมในการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ในการดำเนินงานบางอย่าง

ที่มา: สำนักข่าวปฏิรูปที่ดินภาคอีสาน (2559: ออนไลน์).

ภาพประกอบ 7 เจ้าหน้าที่ใช้ข้อกฎหมายในการดำเนินการตัดต้นยางพาราของชาวบ้าน

4.2 การสร้างความชอบธรรมโดยใช้วาทกรรม

วาทกรรม คือ ระบบและกระบวนการสร้าง/ผลิตเอกลักษณ์ และความหมายให้กับสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวเราเอง นอกจากนี้วาทกรรมยังทำหน้าที่ตรึงสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับในสังคมวงกว้าง ตัวอย่างเช่นเรื่องของการพัฒนา เรานิยามคำว่า “การพัฒนา” ว่าเป็น “การทำให้ดีขึ้น” แล้วเราก็พยายามจะบอกว่าสภาพที่ดีขึ้นจากการพัฒนาเป็นความจริงเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ทำให้คนคิดว่าการพัฒนาย่อมทำให้ดีขึ้นเสมอ ในขณะที่ในความเป็นจริง การพัฒนาอาจจะทำให้เกิดผลกระทบด้านอื่นๆ ด้วยก็ได้ วาทกรรมเรื่อง

การพัฒนาจึงเป็นการนิยามให้การพัฒนามีความจริงแต่เพียงด้านเดียว (ไซรรัตัน เจริญสินโอสการ, 2554)

ฟูโกต์ได้ให้ความหมายของวาทกรรม (discourse) หมายถึง กระบวนการสร้างความหมายโดยภาษาและสัญลักษณ์ต่างๆที่ดำรงอยู่ในสังคม ประกอบกันเป็นความรู้ ความเข้าใจในเรื่องหนึ่งๆ ซึ่งส่งผลต่อการกำหนดว่าอะไรคือความรู้ ความจริง และอะไรไม่ใช่วาทกรรมเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคมทั้งโดยกลุ่มที่ครองอำนาจและกลุ่มที่ต่อต้านอำนาจ จัดเป็นเทคโนโลยีทางอำนาจที่ถูกใช้ทั้งการเก็บกดปิดกั้นและจัดระเบียบวิถีชีวิตของคนในสังคมแต่ในอีกด้านหนึ่งก็ถูกใช้เพื่อต่อต้านอำนาจ ประเด็นของการวิเคราะห์วาทกรรม ไม่ได้อยู่ที่คำพูดนั้นๆเป็นจริงหรือเท็จ แต่อยู่ที่กฎเกณฑ์ชุดหนึ่งที่เป็นตัวกำกับให้การพูดนั้นๆ เป็นไปได้มากกว่าจะเป็นเรื่องของข้อเท็จจริง วาทกรรมจึงไม่ใช่เป็นเพียงผลลัพธ์ซึ่งเกิดจากการต่อสู้ เพื่อเปลี่ยนแปลงระบบของการครอบงำ แต่วาทกรรมในตัวของมันเองนั้น คือการต่อสู้และการครอบงำ ที่มีต่อรูปแบบและวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม (วิกิตำรา ตำราเสรีเพื่อโลกเสรี, 2555: ออนไลน์)

วาทกรรม ถูกนำมาใช้ในแวดวงการพัฒนาในประเทศไทยเรื่อยมา ในเรื่องนโยบายทวงคืนผืนป่าก็เช่นกัน หลายครั้งที่เรามักจะพบเห็นหรือได้ยินคำว่า คนอยู่กับป่าไม่ได้ ซึ่งแท้จริงแล้วอะไรคือความจริง คนอยู่กับป่าไม่ได้จริงหรือ หรือเพราะมีอะไรแอบแฝงอยู่ในวาทกรรมดังกล่าว สุดท้ายวาทกรรมก็ขึ้นอยู่กับคนที่สร้างมันขึ้นมาและวาทกรรมก็ไปเกี่ยวข้องกับเรื่องของอำนาจ ในการทำให้วาทกรรมนั้นๆคงอยู่และเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมเป็นวงกว้าง อย่างคำว่า “คนรุกป่า” กับคำว่า “ป่ารุกคน” ซึ่งการใช้วาทกรรมดังกล่าวก็จะเห็นได้จากสองฝั่งคือ คำว่า “คนรุกป่า” ก็เป็นวาทกรรมจากฝั่งรัฐที่มองว่าสาเหตุที่ทำให้ป่าไม้เสื่อมโทรม จำนวนป่าไม้ลดลง ปัญหาต่างๆเกี่ยวกับป่าไม้นั้นเกิดจากคนที่เข้าไปบุกรุกและทำลาย ดังนั้นหากไม่มีการจำกัดหรือควบคุมจะทำให้ป่าสูญสิ้นไป ส่วนคำว่า “ป่ารุกคน” เป็นวาทกรรมจากฝั่งของชาวบ้านที่อยู่ในป่า ซึ่งมองว่าป่าต่างหากที่รุกรคน จากนโยบายการอนุรักษ์ของรัฐทำให้เขตป่าสงวน เขตอุทยานทับที่ทำกินของชาวบ้าน ชาวบ้านก็บอกว่าเขาอยู่กับป่ามาแต่บรรพบุรุษเขาอยู่กับป่าเรื่อยมา ดังนั้นเขาดูแลป่าได้และป่าต่างหากที่รุกรคน จากที่กล่าวมาแล้วนั้นทำให้เห็นว่าอะไรคือความจริง ดังนั้นวาทกรรมมักจะถูกสร้างมาจากผู้อำนาจในกำหนดและให้ความหมาย และวาทกรรมก็สามารถเกิดขึ้นมาจากฝ่ายที่ต่อต้านได้เช่นกัน และวาทกรรมก็ยังทำหน้าที่ของมันต่อไปในแต่ละส่วนที่เขาถูกสร้างมาเพื่อให้ความหมายต่อไป

แล้ววาทกรรมก็ถูกนำมาใช้ในการทวงคืนผืนป่าของรัฐบาล คสช. วาทกรรมถูกนำมาใช้ได้อย่างไร ในกรณีของชุมชนบ้านจัดระเบียบเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายทวงคืนผืนป่าของรัฐบาล มีชาวบ้านหลายคนถูกดำเนินคดี ในข้อหาบุกรุกพื้นที่ป่า คนที่ถูกดำเนินคดีส่วนใหญ่เป็นเพียงชาวบ้านธรรมดา หาเช้ากินค่ำ รายได้แต่ละเดือนก็ขึ้นอยู่กับผลผลิตในไร่ ในสวนของตัวเอง มีฐานะค่อนข้างยากจน ถ้ามองภาพรวมกันจริงๆ ไม่มีใครที่เป็นนายทุนที่มาจากที่อื่นอย่างที่เจ้าหน้าที่

ได้กล่าวหาชาวบ้านว่าเป็นนายทุนเข้ามาบุกรุกพื้นที่ดังกล่าว เช่นในวันที่เจ้าหน้าที่ดำเนินการตัดต้นยางพาราของชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ก็ได้ทำการเชิญนักข่าว สื่อต่างๆ ทั้งที่เป็นสื่อหลัก สื่อรอง ในประเทศ ให้เข้ามาทำข่าวในพื้นที่เรื่องการตัดต้นยางพารา ตามนโยบายทวงคืนผืนป่าของรัฐบาล ที่รัฐบาลบอกกับสื่อว่าเป็นการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนของนายทุนต่างถิ่น ในการเข้ามาปลูกยางพารา ทั้งที่ความจริงคือที่ดินตรงนั้นเป็นของชาวบ้านรายหนึ่งที่โดนศาลตัดสินจำคุกข้อหาบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน และเจ้าของพื้นที่เป็นเพียงชาวบ้านธรรมดา ที่ได้รับที่ดินตกทอดมาจากบรรพบุรุษ

และนั่นคือตัวอย่างการสร้างวาทกรรมโดยเจ้าหน้าที่ที่กล่าวหาว่าชาวบ้านคือนายทุน เพื่อสร้างความชอบธรรมในการดำเนินการ ซึ่งจากการสอบถามชาวบ้านที่ถูกดำเนินคดีพบว่าแต่ละคนเข้ามาอยู่ในพื้นที่ตั้งแต่ก่อนการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติแล้วและมีที่ดินทำกินมีการเสียภาษีการเข้าทำประโยชน์ในที่ดินมาก่อนหน้านี้ แล้วทกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องได้อย่างไร ตามคำสั่งประกาศที่ 66/2557 เรื่องเพิ่มเติมหน่วยงานสำหรับการปราบปราม หยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ ตามข้อที่ 2.1 ที่ระบุไว้ว่า “การดำเนินการใดๆ ต้องไม่ส่งผลกระทบต่อประชาชนผู้ยากไร้ ผู้ที่มีรายได้น้อย และผู้ไร้ที่ดินทำกิน ซึ่งได้อาศัยอยู่ในพื้นที่เดิมนั้นๆ ก่อนคำสั่งนี้มีผลบังคับใช้ ยกเว้นผู้ที่บุกรุกใหม่ จะต้องดำเนินการสอบสวน และพิสูจน์ทราบ เพื่อกำหนดวิธีปฏิบัติที่เหมาะสมและดำเนินการตามขั้นตอนต่อไป” จากข้อกำหนดดังกล่าว รัฐบาลไม่ได้กำหนดมาด้วยว่าใครคือ คนยากไร้ คนที่มีรายได้น้อย ดังนั้นการดำเนินการเจ้าหน้าที่ที่ผ่านมาพบว่าชาวบ้านที่ถูกดำเนินคดีเกี่ยวนโยบายทวงคืนผืนป่านั้นแล้วแล้วแต่เป็นคนที่มีรายได้น้อยทั้งสิ้น ดังนั้นวาทกรรมเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่เจ้าหน้าที่นำมาใช้ในการนำการสร้างวาทกรรมให้การดำเนินงานของตนเองและชาวบ้านก็เป็นผู้ถูกกระทำอยู่เสมอ

5. อำนาจกีดกันโดยท้องถิ่น (Local Power)

อำนาจการกีดกันโดยท้องถิ่น เป็นข้อค้นพบในเรื่องการกีดกันชาวบ้านให้ออกจากที่ดินของตนเองในพื้นที่บ้านจัดระเบียบ ซึ่งอยู่นอกเหนือของกรอบแนวคิดสถานะการกีดกันโดยการใช้อำนาจทั้ง 4 แบบ ในการศึกษาการทำวิจัยของผู้วิจัยในครั้งนี้ ซึ่งอำนาจการกีดกันโดยท้องถิ่นที่ค้นพบในพื้นที่บ้านจัดระเบียบนั้นก็มีลักษณะของการใช้อำนาจดังกล่าวผ่านตัวของผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. หรืออื่นๆ ที่เป็นผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ เป็นตัวแสดงถึงการใช้อำนาจกีดกันโดยท้องถิ่นและอำนาจบางอย่าง อย่างเช่น กรณีที่เกิดขึ้นในพื้นที่ใกล้เคียงกับหมู่บ้านจัดระเบียบคือกรณีที่มีนายทุนที่ถือครองที่ดินกว่า 3,000 ไร่ ที่อยู่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติที่อยู่ในเขตรอยต่อของบ้านจัดระเบียบ ซึ่งนายทุนดังกล่าวนั้นเป็นอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สส.เก่า) ในพื้นที่ แต่ไม่ได้มีการฟ้องร้อง หรือดำเนินคดีจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแต่อย่างใด จากกรณีดังกล่าวทำให้เกิดการเปรียบเทียบว่า อำนาจของท้องถิ่นหรือผู้มีอิทธิพลนั้นมีผลในการครอบครองหรือสูญเสีย

ที่ดิน เป็นต้น ในพื้นที่ชุมชนบ้านจัดระเบียบการกีดกันโดยท้องถิ่นนั้นอาจจะมีผลมากน้อยในการกีดกันชาวบ้านจากที่ดินทำกินของตนเอง เนื่องจากตัวผู้ใช้อำนาจก็เป็นคนในชุมชน รู้จักกันพึ่งพาอาศัยกันในบางเรื่อง อาจจะไม่โดดเด่นแต่ก็มีการใช้อำนาจดังกล่าว โดยการใช้อำนาจท้องถิ่นเริ่มมาตั้งแต่การที่ผู้นำชุมชนเรียกชาวบ้านให้มาประชุมกันกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในครั้งที่มีการวัดแปลง ที่เป็นชนวนเหตุแห่งการเกิดข้อพิพาทเรื่องที่ดินในพื้นที่บ้านจัดระเบียบ ตามมาด้วยการที่ผู้นำชุมชนพยายามมาเกลี้ยกล่อมให้ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบในเรื่องของข้อพิพาทเรื่องที่ดินในพื้นที่บ้านจัดระเบียบให้ยอมรับสารภาพ ว่าตนเองบุกรุกพื้นที่ดังกล่าวจริงและไม่ต้องสู้คดี โดยให้เหตุผลว่าสู้ไปก็ไม่มีความชนะ มีแต่เสียกับเสียไม่คุ้มค่าที่จะสู้ โดยให้เหตุผลว่าถ้าหากใคร คนใด คืนที่ดินให้กับเจ้าหน้าที่แล้วจะไม่มี การโดนจับกุมหรือดำเนินคดีใดๆทั้งสิ้น หรือถ้าหากคืนพื้นที่แล้วปรากฏว่าถูกดำเนินคดี โดนจับ ผู้นำชุมชนก็จะเป็นคนไปประกันตัวออกมาเอง ไม่ให้มีการดำเนินคดีใดๆ จากคำพูดดังกล่าวก็มีชาวบ้าน บางรายหลงเชื่อ ยอมคืนพื้นที่และรับสารภาพว่าบุกรุกพื้นที่ป่าจริง ส่งผลให้ชาวบ้านคนนั้นถูกดำเนินคดีทันที และผู้นำชุมชนไม่สามารถช่วยเหลืออะไรได้เลย จากคำพูดดังกล่าวและผลที่เกิดขึ้นทำให้เห็นว่า อำนาจการกีดกันโดยท้องถิ่นก็มีผลต่อข้อพิพาทในเรื่องของที่ดินทำกินของชาวบ้าน แม้จะส่งผลกระทบต่อได้ไม่มากนัก แต่ก็มีผลในทางปฏิบัติในพื้นที่และการสูญเสียที่ดินของชาวบ้านในชุมชนบ้านจัดระเบียบ

4.5 นโยบายทวงคืนผืนป่า ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชุมชนบ้านจัดระเบียบ ในช่วงก่อน และหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าของรัฐบาล

หลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าของรัฐบาล คสช. และการดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์ของรัฐบาลในการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในเรื่องของพื้นที่ป่าในประเทศไทย จากที่ผ่านมาพบว่าพื้นที่ป่าไม้ในประเทศไทยลดลงเป็นอย่างมาก ซึ่งจากเดิมประเทศไทยมีพื้นที่ป่า ในปี พ.ศ. 2504 พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยมี ประมาณ 171 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2552 ลดลงเหลือประมาณ 107 ล้านไร่ และลดเหลือ 102.1 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2556 จากตัวเลขดังกล่าวจะเห็นว่าพื้นที่ป่าลดลงในทุกๆปี ดังนั้นรัฐบาลจึงมีแผนยุทธศาสตร์ในการเพิ่มพื้นที่ป่าให้เพิ่มขึ้นเป็น 40% ของพื้นที่ในเวลา 10 ปี จากนั้นรัฐบาลจึงได้ประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าออกมามีคำสั่งประกาศออกมาเพื่อให้เจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามนโยบายได้ทันที จากคำสั่งประกาศที่ 64/2557 เรื่องการปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ และคำสั่งที่ 66/2557 เรื่องเพิ่มเติมหน่วยงานสำหรับการปราบปราม หยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ จากคำสั่งทั้ง 2 ฉบับเจ้าหน้าที่ก็ได้ดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์ทันที

จากการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ผ่านมาพบว่า มีประชาชนจำนวนมากถูกดำเนินคดีในข้อหาที่เกี่ยวกับการบุกรุกพื้นที่ป่าของรัฐบาล ตามตัวเลขคือ มีชาวบ้านกว่า 370,000 คนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายทวงคืนผืนป่า ชาวบ้าน 370,000 คน เป็นเนื้อที่ประมาณ 6 ล้านไร่ แยกเป็นผู้บุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ 58,000 ราย เนื้อที่ 1.5 ล้านไร่ บุกรุกอุทยานแห่งชาติ 37,000 ราย เนื้อที่ 6 แสนไร่ และตามมาด้วยการบุกรุกพื้นที่อื่นๆ เช่น ที่ สปก. ที่ราชพัสดุ ที่สาธารณะประโยชน์ เป็นต้น จากการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามที่ปรากฏในพื้นที่สื่อต่างๆพบว่า ส่วนใหญ่คนที่ถูกดำเนินคดีนั้นเป็นเพียงชาวบ้านธรรมดา และส่วนใหญ่เป็นผู้มีรายได้น้อย ซึ่งในบางพื้นที่พบว่าพื้นที่ที่ชาวบ้านโดนคดีคือที่ดินที่ชาวบ้านได้รับมอบมาจากบรรพบุรุษ และใช้ที่ดินดังกล่าวในการดำเนินกิจกรรมของครอบครัวเรื่อยมา เพราะที่ดินคือที่อยู่อาศัยที่ทำมาหากิน แหล่งอาหารและที่ดินคือวิถีชีวิตของชาวบ้าน เมื่อมีนโยบายทวงคืนผืนป่าออกมาแน่นอนว่าชาวบ้านที่ถูกดำเนินคดีย่อมได้รับผลกระทบโดยตรงจากนโยบายดังกล่าว จากเหตุผลที่กล่าวมาเบื้องต้น ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดเรื่องของ Well-being คือ กรอบวิเคราะห์คุณภาพชีวิต ในครั้งนี้ ผู้วิจัยนำมา 4 รูปแบบที่จะใช้ในการวิเคราะห์ระดับคุณภาพชีวิต คือ

1. ความสุขทางด้านอาชีพการงาน (Career well-being)
2. การมีสังคมที่ดี (Social well-being)
3. มีสถานภาพทางการเงินที่ดี (Financial well-being)
4. การมีสุขภาพที่ดี แข็งแรง สมบูรณ์ (Physical well-being)

ซึ่งจากกรอบวิเคราะห์คุณภาพชีวิตทั้ง 4 รูปแบบข้างต้น ผู้วิจัยจะนำข้อมูลมาเปรียบเทียบกับระหว่าง คุณภาพชีวิตของชาวบ้านช่วงก่อนการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าในพื้นที่กับคุณภาพชีวิตของชาวบ้านหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าในพื้นที่ ว่ามีความแตกต่างกันมากน้อยแค่ไหน และทำให้คุณภาพชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง

1. ความหมายของคำว่าคุณภาพชีวิตและกรอบแนวคิดเรื่องของการอยู่ดีมีสุข (Well-being)

คุณภาพชีวิตเป็นผลที่เกิดจากสวัสดิการทางสังคม นโยบาย การเมืองการปกครอง การศึกษา ศาสนา ฯลฯ เป็นความสุขและความอยู่ดีมีสุข ด้านต่างๆ เช่น ด้านร่างกาย ด้านสังคม ฯลฯ และส่งผลให้คนมีความพอใจในชีวิต ชีวิตมั่นคง พอเพียง และยั่งยืน (วัลภา เขยบัวแก้ว, 2560: ออนไลน์)

คุณภาพชีวิต หมายถึง ความสมบูรณ์ทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และจะต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี มีครอบครัวและสังคมที่ดี เพื่อฝึกอบรมตนเอง ช่วยตนเอง และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคมด้วย

คุณภาพชีวิต หรือ ย่อในภาษาอังกฤษว่า QOL/ควิโอล โดยทั่วไป หมายถึง ภาวะความเป็นอยู่ที่ดี (Well being) ทั้งของตนเอง (ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ) และของสังคม ทั้งนี้ครอบคลุมไปถึง ความปลอดภัย สิทธิ และเสรีภาพ (พวงทอง ไกรพิบูลย์, 2557: ออนไลน์)

คุณภาพชีวิต (Quality of Life) คุณภาพชีวิตเป็นลักษณะที่ดีเด่นของบุคคลในความเป็นอยู่ ครอบคลุมลักษณะที่เป็นความต้องการทางวัตถุ และทางจิตใจของบุคคล สามารถดำรงชีวิตได้ในระดับที่เหมาะสม ให้สามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน และไม่เบียดเบียนธรรมชาติ อีกทั้งยังควรรักษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของสังคมตลอดจนมีความเป็นไปได้ที่จะบรรลุถึงความปรารถนาในชีวิต

องค์การอนามัยโลกได้ แบ่งองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ

1. ด้านร่างกาย (Physical Domain) คือ การรับรู้สภาพทางด้านร่างกายของบุคคล ซึ่งมีผลต่อชีวิตประจำวัน
2. ด้านจิตใจ (Psychological Domain) คือ การรับรู้สภาพทางจิตใจของตนเอง
3. ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationships) คือ การรับรู้เรื่องความสัมพันธ์ของตนกับบุคคลอื่น
4. ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) คือ การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต

คุณภาพชีวิต คือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคน ทั้งภายนอกและภายใน ได้แก่ ด้านจิตใจ คือความสามารถ อารมณ์ ความรู้สึก ด้านร่างกายคือ การมีสุขภาพที่ดี สภาพความเป็นอยู่และสภาพของสังคมที่ดี คุณภาพชีวิตจึงเป็นสิ่งที่คนทุกคน สามารถดำเนินชีวิตได้ตามปกติสุขภายใต้สังคมเข้ากับสภาพแวดล้อมและบริบทของสังคมได้ตามความเหมาะสม (สุกัญญา มาลาอี, 2547: 19)

คุณภาพชีวิต คือ ความพึงพอใจของบุคคลที่ดำเนินชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมของสังคมอย่างสร้างสรรค์ และได้รับการตอบสนองของความต้องการของตนเองในด้านต่างๆอย่างเหมาะสมและครบถ้วน หรือพอดีที่ไม่ทำให้ตนเองลำบาก และกลายเป็นภาระของคนอื่นและของสังคม (ชาญชัย อินทรประวัตติ, 2547: 17)

จากที่กล่าวมาคุณภาพชีวิต คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้นมีความสำคัญกับการดำเนินชีวิตของบุคคล ซึ่งการมีคุณภาพชีวิตที่ดีก็จะทำบุคคลนั้นสามารถพัฒนาศักยภาพในด้านต่างๆของตนเองออกมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของแต่ละคนนั้นก็แตกต่างกันไป เนื่องจากสถานะทางสังคมของแต่ละคนนั้นก็แตกต่างกันคุณภาพชีวิตของแต่ละคนจึงไม่เท่ากัน และการพัฒนาคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานที่ทุกๆ คนควรได้รับจากรัฐบาลนั้นทุกๆคนต้องมีเท่ากัน เช่น การศึกษา การสาธารณสุข สาธารณูปโภคต่างๆ ทุกๆ คนต้องเข้าถึง

กรอบวิเคราะห์คุณภาพชีวิตในเรื่องของการอยู่ดีมีสุข ในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำกรอบการวิเคราะห์เรื่องของคุณภาพชีวิตมาใช้ในการวิเคราะห์ทั้งหมด 4 รูปแบบที่จะใช้ในการวิเคราะห์ระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้านชุมชนบ้านจัดระเบียบ หลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า ดังนี้

1. ความสุขทางด้านอาชีพการงาน (Career well-being)
2. การมีสังคมที่ดี (Social well-being)
3. มีสถานภาพทางการเงินที่ดี (Financial well-being)
4. การมีสุขภาพที่ดี แข็งแรง สมบูรณ์ (Physical well-being)

กรอบการวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้ง 4 รูปแบบนี้จะชี้ให้เห็นถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าของรัฐบาลที่ส่งผลต่อชาวบ้านในพื้นที่อย่างไรบ้าง ซึ่งผู้วิจัยได้แยกย่อยไว้เป็นหัวดังต่อไปนี้

2. ความสุขทางด้านอาชีพการงาน (Career well-being)

ความสุข (Happy) หมายถึงการประเมินของแต่ละคนว่า ชื่นชอบชีวิตโดยรวมของตนเองมากแค่ไหน การที่เราบอกว่าเรามีความสุข จึงหมายถึงเรารู้สึกชอบหรือพึงพอใจกับชีวิตเรานั้นเอง คนที่มีความสุข นั้น เป็นคนที่แทบจะไม่รู้สึกวิตกกังวลกับชีวิตตนเอง ชอบสนุกสนานอยู่กับเพื่อนฝูง และชอบประสบการณ์ใหม่ๆ มีอารมณ์มั่นคงไม่เปลี่ยนแปลงขึ้นลงง่าย และมักจะหวังว่าตนจะพบเจอสิ่งดีๆ ในอนาคต

การสร้างความสุขในที่ทำงาน (Happy Workplace) หรือการสร้างองค์กรแห่งความสุขนั้นต้อง อาศัยหลักการ 3 ประการ คือ (ขจรศักดิ์ เพ็ชรรัตน์, 2554: ออนไลน์).

1. คนทำงานมีความสุข คือการให้ความสำคัญกับคนในองค์กร ซึ่งจะทำให้คนในองค์กร เกิดความเสียสละและจงรักภักดีกับองค์กร
2. ที่ทำงานน่าอยู่ คือการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีในที่ทำงาน ทำให้เกิดความสุขกายสุขใจ ในที่ทำงาน
3. ชุมชนสมานฉันท์ คือการสร้างความรักและความสามัคคีภายในองค์กร

จากที่กล่าวมาแล้วพบว่าสิ่งที่สำคัญที่สุดในชีวิตมนุษย์อย่างหนึ่งก็คือความสุขในการทำงาน เมื่อเรามีความสุขในการทำงานย่อมที่จะส่งผลลัพธ์ที่ดี เนื่องจากการที่เราทำอะไรแล้วแต่ถ้าเรามีความสุขสิ่งที่ตามมามันย่อมส่งผลดีต่อชีวิตเราแน่นอน ไม่ว่าเราจะทำงานอะไรก็แล้วแต่ แม้แต่การทำงานเป็นเกษตรกรก็เช่นกัน ในพื้นที่ชุมชนบ้านจัดระเบียบชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำเกษตรกรรม เช่น สวนยางพารา ไร่มันสำปะหลัง อื่นๆ ถือได้ว่าอาชีพเหล่านี้คืออาชีพหลักของคนในชุมชน คือวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ทำมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ที่ทำสืบต่อกันมาจนถึงรุ่นปัจจุบัน

นโยบายทวงคืนผืนป่าที่ส่งผลกระทบต่อการใช้ความสุขในการทำงานของชาวบ้าน

การทำงานเกษตรของชาวบ้านก็เป็นความสุขอย่างหนึ่งในชีวิตเนื่องจากอาชีพนั้นเป็นอาชีพที่สุจริต เป็นแหล่งอาหารเป็นที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน การทำงานเกษตรมีความสุขอย่างไร ทั้งที่คนภายนอกดูว่าการทำเกษตรนั้นเป็นงานที่หนัก ลำบาก จากคำบอกเล่าของชาวบ้าน ความสุขมันอยู่ที่ใจ คือเรามีที่ดินเป็นของเรา เราสามารถออกไปทำอะไรก็ได้ที่เราจะทำอะไร จะทำแบบไหน และไม่มีใครมาเป็นนายเราในการทำงาน คือการเป็นนายของตัวเอง ที่สำคัญที่สุดคือ การมีที่ทำ การเกษตรที่มั่นคงเนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวนี้มีปัญหาเรื่องข้อพิพาทเรื่องที่ดินทำกินกับเจ้าหน้าที่รัฐ การประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่านั้นทำให้ชาวบ้านหลายคนเริ่มไม่มีความมั่นคงในการทำงาน เนื่องจากกลัวว่าที่ดินของตัวเองจะถูกยึดคืน กลัวไม่มีที่ดินทำกินและที่สำคัญกลัวว่าลูกหลานจะไม่มีที่ดินอยู่อาศัยในภายภาคหน้า ดังที่ชาวบ้านหลายคนที่ได้รับผลกระทบในการประกาศนโยบายทวงคืน ผืนป่า ที่เขามีความกังวลว่าที่ดินที่เคยทำมาหากินจะสูญหายไป

นายชัย ทองดินอก ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายทวงคืนผืนป่าเล่าว่า ช่วงก่อนการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า ตนเองมีอาชีพเป็นเกษตรกร ทำสวนยางพาราในที่ดินของตนเองที่มีที่ดินเพียง 18 ไร่ ที่เป็นของครอบครัวที่มีกันอยู่สามคน ใช้ในการทำมาหากิน ถือว่าที่ดินตรงนี้เป็นแหล่งรายได้หลักของครอบครัว ส่วนเรื่องของการทำงานก็มีความสุขดีตามแบบฉบับของเกษตรกรทั่วไป คือเข้าถึงเย็นก็อยู่ในไร่สวนของตัวเอง ทำหากินเพื่อเลี้ยงชีพและครอบครัว พอมีกินมีใช้ อยากเข้าไปในที่ดินของตนเองตอนไหนก็เข้าได้ ไม่มีใครห้าม ชีวิตก็มีความสุขดี แต่พอมีการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า ที่ดินของลุงก็เป็นอีกพื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องที่ดินทับซ้อนกับเขตป่าสงวนแห่งชาติ และนั่นเองคือจุดเปลี่ยนที่ทำให้การทำงานของลุงมีความเสี่ยง เนื่องจากที่ดินดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่รัฐบอกว่าเป็นของราชการในเขตป่าสงวน ห้ามมีผู้ใดลูก้าเด็ดขาด หากฝ่าฝืนจะมีโทษตามกฎหมาย จากนั้นมาลุงก็ไม่สามารถเข้าพื้นที่ของตัวเองได้อีกเลย ลุงมีความหวาดระแวงทุกครั้งทีเข้าไป เนื่องจากกลัวว่าเจ้าหน้าที่จะมาจับกุมและถูกดำเนินคดี สุดท้ายลุงก็ถูกฟ้องขอหาบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน ลุงซัยกล่าว

นาย สมาน อ่ำพล ลุงสมานเล่าว่าตัวเองมีอายุ 66 ปี ไม่มีครอบครัวใช้ชีวิตตัวคนเดียวมาตลอดหลังจากย้ายเข้ามาอยู่ที่บ้านจัดระเบียบก็ได้จับจองที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง ลุงสมานมีที่ดินทั้งหมด 23 ไร่ การทำงานก็มีความสุขดีใช้ชีวิตเป็นเกษตรกร มีที่สวนที่ทำยางพาราในที่ดินของตนเอง ส่วนการทำงานก็ไม่มีอะไรซับซ้อนเนื่องจากลุงตัวคนเดียวทำมาหากินเอาแต่พอกินพอใช้ในที่ดินของลุงเอง วันไหนอยากทำก็ทำ วันไหนไม่อยากทำก็ไม่ทำ ใช้ชีวิตเป็นนายตัวเอง ไม่มีความหวาดระแวงในการทำงานของตัวเอง หลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า วิถีชีวิตลุงก็เปลี่ยนไป เนื่องจากที่ดินของลุงถูกเจ้าหน้าที่กล่าวว่าเป็นที่ดินที่บุกรุกเขตป่าสงวน เจ้าของที่ดินมีความผิดฐานบุกรุก

รุกพื้นที่ของราชการ หลังจากนั้นลุงก็ไม่เคยมีความสุขเลย เนื่องจากลุงหวาดระแวงทุกครั้งทีเข้าไปทำสวนในที่ดินของตนเอง กลัวว่าจะโดนจับกลัวหลายๆอย่างที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง ลุงกล่าว

นางบังอร ศรีละพัน ป้าบังอรมีอายุ 60 ปี ทำงานอยู่ที่กรุงเทพแต่ป้ามีที่ดินที่อยู่ ในชุมชนบ้านจัดระเบียบ ที่ได้รับมาจากบรรพบุรุษอีกทีหนึ่ง ป้ากล่าวว่าที่ดินของป้า นั้นป้าได้มอบหมายให้น้องสาวเป็นคนทำแทน ก็ไม่ได้กังวลอะไร ป้าทำงานที่กรุงเทพก็มีความสุขดี เวลากลับบ้านก็แวะเข้าไปดูที่ดินของตนเองบ้าง ที่ได้ให้น้องสาวใช้ทำมาหากิน หลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าป้าก็มีความกังวลเนื่องจากที่ดินของป้า นั้นก็อยู่ในเขตป่าสงวนเหมือนกัน ป้าก็ถูกให้เจ้าหน้าที่บอกมาให้ย้ายออกจากที่ดินดังกล่าว ป้าไม่มีความสุขเลยแม้ว่าป้าจะทำงานอยู่กรุงเทพ ป้าก็เป็นห่วงคนทางบ้านกลัวว่าจะถูกดำเนินคดี กลัวต่างๆนาๆ พอมีคดีป้าก็ต้องเดินทางกลับมาที่จังหวัดสกลนครบ่อยๆ การงานที่กรุงเทพที่ป้าทำอยู่ก็เกรงใจเจ้านาย เนื่องจากป้าก็ลากลับมาเคลียร์เรื่องคดีบ่อยๆ ป้าไม่มีความสุขเลย ป้ากล่าว

นางคำมลุน ศรีคำ ยายมีอายุ 81 ปี ย้ายเข้ามาที่บ้านจัดระเบียบเมื่อปี พ.ศ. 2519 ยายมีครอบครัวอยู่ 4 คน มีลูกสาวสองคน ยายมีที่ดินอยู่ 15 ไร่ ใช้ทำมาหากินกับสามีตั้งแต่เข้ามาอยู่ในชุมชนบ้านจัดระเบียบ ซึ่งภายหลังยายได้ยกที่ดินแบ่งให้ลูกสาวทั้งสองคน โดยที่ดินนั้นเป็นชื่อของยาย แต่ก่อนยายก็เคยเข้าไปทำมาหากินในที่ดินของตนเองยายเล่าว่ายายมีความสุขมากตามวิถีชีวิตของคนชนบททั่วไป อยากทำอะไรในที่ดินตนเองก็ทำ ไม่เคยไปเดือนร้อนใคร หาเช่ากินค่าในที่ดินของตนเอง ภายหลังยายเริ่มแก่ตัวลงก็ได้แบ่งที่ดินให้ลูกสาวใช้ทำมาหากินสืบทอดกันมา แม้ว่ายายจะไม่ค่อยได้เข้าไปในที่ดินของตนเองเท่าไรนักในช่วงหลังเนื่องด้วยความแก่ชราและความเป็นห่วงของลูกหลาน ภายหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่ายายเป็นอีกคนหนึ่งที่ได้โดยคดีบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน เนื่องจากที่ดินดังกล่าวบางส่วนเป็นชื่อยาย ยายก็ไม่เคยมีความสุขอีกเลย เพราะยายคิดอยู่อย่างเดียวว่าจะทำอะไร เราแค่คนจนไม่มีอะไรไปสู้ยายได้แต่ภาวนาให้ไม่ต้องถูกดำเนินคดี แต่สุดท้ายยายก็ถูกดำเนินคดี ยายเล่าทั้งน้ำตา

นายวีระกุล สิงห์วงศ์ ลุงมีอายุ 55 ปี ลุงเข้ามาอยู่ในพื้นที่บ้านจัดระเบียบเมื่อปี พ.ศ. 2530 ลุงมีที่ดินอยู่ 18 ไร่ ได้มาจากการซื้อขายกับชาวบ้านที่เขามาอยู่ก่อนที่แบ่งขายให้ ลุงเล่าต่อไปว่า แต่ก่อนการทำงานของลุงก็มีความสุขดี ได้อยู่กับครอบครัวมีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง ไม่ได้เป็นลูกจ้างใคร ในที่ดินของลุงก็มีการทำไร่ ทำสวนยางพารา เป็นแหล่งรายได้เป็นที่อยู่อาศัยด้วย แต่ก่อนก็ไม่เคยกลัวอะไรในการเข้ามาในที่ดินของตนเอง อยากมาตอนไหนก็มา ภายหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า ที่ดินของลุงเป็นอีกแปลงที่ได้รับผลกระทบในข้อหาบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน จากนั้นมาลุงก็ไม่เคยมีความสุขเลยเนื่องจากการที่ลุงจะเข้าไปในที่ดินของตนเองลุงมีความหวาดกลัวหวาดระแวงว่าตัวเองจะโดนจับตอนไหน ไม่รู้ว่าจะมาแล้วจะได้กลับไปหาลูกเมียหรือไม่ แล้วชีวิตลุงก็เปลี่ยนไปเมื่อโดนเจ้าหน้าที่ฟ้องข้อหาบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน ลุงกล่าว

นางคำผาย ทศแก้ว ป่ามีอายุ 54 ปี มีที่ดินจำนวน 15 ไร่ เป็นที่ดินที่ป่าได้มาจากบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมา จนมาถึงรุ่นของป่า ที่ดินดังกล่าวป่าใช้ในการทำสวนยางพารา ที่เป็นรายได้หลักของครอบครัว ป่ามีครอบครัวอยู่ 5 คน ที่ดินดังกล่าวเป็นที่ดินที่หล่อเลี้ยงทุกชีวิตในครอบครัว มีเงินส่งลูกเรียนหนังสือ มีเงินจุนเจือครอบครัว อื่นๆ ป่ามีความสุขมากแต่ก่อนในการทำการเกษตรของป่า เนื่องจากที่ดินดังกล่าวนี้เป็นพื้นที่ที่ครอบครัวใช้เวลาร่วมกัน การเข้าใช้ที่ดินตรงนั้นก็ไม่ได้หวาดระแวงอะไร ไม่เคยกลัวอะไร เนื่องจากเป็นที่ดินที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ ภายหลังจากประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า ที่ดินของป่าก็โดนด้วย เจ้าหน้าที่บอกว่าที่ของป่าเป็นพื้นที่ทับซ้อนกับป่าสงวน ป่าไม่มีสิทธิเข้าไปใช้ที่ดินดังกล่าว ป่าฟังแล้วก็อดร้องไห้ไม่ได้ เนื่องจากที่ดินดังกล่าวเป็นเหมือนจิตวิญญาณของครอบครัว เป็นแหล่งรวมความสุขของครอบครัว สุดท้ายป่าก็บงกชที่เป็นสามีภรรยา ก็โดนฟ้องในข้อหาบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนและถูกศาลตัดสินให้จำคุกเป็นเวลา 1 ปี 8 เดือน ป่ากล่าวทั้งน้ำตา

นายชูกัน ไชยราช อายุ 60 ปี มีที่ดินทั้งหมด 16 ไร่ เป็นที่ดินที่ลุงซื้อเข้ามาด้วยน้ำพักน้ำแรงในการลงไปทำงานที่ภาคใต้ ก่อนที่จะเก็บเงินแล้วมาซื้อที่ดินตรงนี้เพื่อให้ลูกๆ ทำสวนยางพารา ก่อนการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่านั้น ลุงก็ใช้ชีวิตแบบเกษตรกรทั่วไปคือ ลุงไปทำงานที่ภาคใต้ต่อส่วนที่ดินที่ซื้อไว้ก็ให้ลูกๆ ทำ การทำงานก็มีความสุขแบบทั่วไปพออยู่ พอกิน ไม่ได้ลำบากขัดสนอะไร พอหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าและลุงได้รับผลกระทบ เนื่องจากที่ดินของลุงถูกเจ้าหน้าที่บอกว่าอยู่ในเขตป่าสงวน ลุงก็ได้ออกจากงานที่ภาคใต้เนื่องจากต้องมาสู้คดีที่บ้าน หลังจากนั้นลุงก็ไม่มีความสุขอีกเลย ทุกเวลาคิดอยู่อย่างเดียวว่าจะทำอย่างไรเพื่อที่จะไม่ถูกดำเนินคดี และลุงถูกเจ้าหน้าที่กล่าวหาว่าเป็นนายทุนเข้ามาซื้อที่ดินชาวบ้าน ทั้งที่ลุงก็เป็นเพียงชาวบ้านทั่วไปที่ทำมาหากินอย่างสุจริต งานที่ทำก็ไม่มั่นคงลุงๆต้องแยกย้ายไปทำงานที่อื่น ซึ่งแต่ก่อนเคยอยู่ด้วยกันช่วยกันทำสวน ทำไร่ ลุงกล่าว

นายทองอินทร์ มาตราช ลุงมีอายุ 65 ปี อาชีพหลักของลุงคือการทำสวนยางพารา ซึ่งเป็นอาชีพหลักของครอบครัวที่มีกันอยู่ 5 คน ทุกคนช่วยกันทำงานแบ่งกันทำตามหน้าที่ของตน ก่อนการประกาศเขตป่าสงวนลุงกับครอบครัวก็ใช้ชีวิตแบบเกษตรกรทั่วไป การทำงานในที่ดินของตนเองก็มีความสุขดีได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากับคนในครอบครัว ภายหลังจากประกาศเขตป่าสงวนที่ดินของลุงที่ใช้ทำสวนยางพาราที่ๆ เปรียบเสมือนลมหายใจของทุกคนในครอบครัวโดนเวนคืน ลุงก็ไม่ว่าจะทำอย่างไร ภายหลังจากเจ้าหน้าที่สั่งห้ามชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบเข้าไปทำประโยชน์ในที่ดิน ลุงก็ไม่เคยมีความสุขอีกเลย มีบางครั้งก็แอบเข้าไปในที่ดินของตนเองเพราะเป็นห่วงทรัพย์สิน เข้าไปก็หวาดระแวงว่าจะมีเจ้าหน้าที่ป่าไม้มาจับ ความสุขในครอบครัวก็หายไปลุงกล่าว

จากคำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านในแต่ละครอบครัวพบว่า ก่อนการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่านั้นการทำงานของชาวบ้านคือการทำนา ทำไร่ ทำสวน ชาวบ้านมีอาชีพเป็น

เกษตรกร ซึ่งความสุขของเกษตรกรคือการทำงานในที่ดินของตนเองแม้ว่างานที่ทำนั้นจะมีความลำบากแต่ชาวบ้านก็มีความสุข ซึ่งเหตุมาจากการได้ทำงานใกล้บ้าน การมีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง และคนในครอบครัวได้อยู่กันพร้อมหน้า พร้อมตา แคนั้นก็มีความสุขมากพอแล้วชาวบ้านกล่าวภายหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า เมื่อที่ดินที่เคยเป็นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัย ที่ทำงานของชาวบ้านถูกเวนคืน ชาวบ้านไม่มีที่ดินทำกินความสุขในการทำงานก็หายไป ซึ่งการที่ที่ดินหายไปนั้นส่งผลกระทบต่อมากมาย ความสุขที่เคยมีก็หายไป ครอบครัวเคยอยู่พร้อมหน้า พร้อมตากันก็ต้องแยกย้ายไปทำงานที่อื่นๆบ้าง ส่งผลตามมามากมาย มีความมั่นคงทางชีวิตลดลง ความสุขในการทำงานหายไป

3. การมีสังคมที่ดี (Social well-being)

สังคม คือ วิถีชีวิตของมนุษย์หรือลักษณะตามธรรมชาติของมนุษย์ ก็คือการอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม และจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยบุคคลอื่นๆ ดังนั้น คำว่า “สังคม” หมายถึง กลุ่มคนตั้งแต่สองคนขึ้นไป อาศัยอยู่รวมกันเป็นระยะเวลายาวนานอย่างต่อเนื่อง ในบริเวณหรือพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่งมีอาณาเขตที่ชัดเจน และมีการปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างมีระเบียบและแบบแผน ภายใต้วิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมที่สอดคล้องกัน ตลอดจนสามารถเลี้ยงตนเองได้ตามสมควรแก่สภาพ (พิชัย ผกาทอง, 2547)

สังคม หรือ สังคมมนุษย์ คือการอยู่รวมกันของมนุษย์โดยมีลักษณะความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันหลายรูปแบบ เช่น อาชีพ อายุ เพศ ศาสนา ฐานะ ที่อยู่อาศัย ฯลฯ สังคมของมนุษย์เกิดจากกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจร่วมกันไม่ว่าจะในด้านใด เช่น ประเทศ จังหวัด และอื่น ๆ และมักจะมีวัฒนธรรมหรือประเพณีรวมถึงภาษา การที่มนุษย์รวมกันเป็นสังคมนั้น ช่วยให้มนุษย์สามารถสร้างและพัฒนาสิ่งต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จได้ ซึ่งอาจเป็นไปได้ถ้าต้องทำสิ่งนั้นโดยลำพัง (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2561: ออนไลน์)

องค์ประกอบของสังคมมี ดังนี้

1. การอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มนุษย์มีลักษณะเป็นสัตว์สังคมที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม
2. มีอาณาบริเวณหรือดินแดน มีอาณาบริเวณที่เป็นขอบเขตให้รู้กันว่าดินแดนหรืออาณาบริเวณของตนมีขอบเขตแค่ไหน
3. รู้ว่าใครเป็นพวกของตน หรือไม่ใช่พวกของตน เช่น ในสังคมชนบทที่เป็นสังคมนขนาดเล็ก สมาชิกในชุมชนรู้จักกันดี
4. ความสัมพันธ์และการกระทำต่อกัน หมายถึง การอยู่รวมกันจะต้องมีสัมพันธ์และการกระทำต่อกัน มีการทำความเข้าใจและเคารพกฎระเบียบของสังคมนั้นร่วมกัน

5. การแบ่งหน้าที่และร่วมมือกัน สังคมจะต้องมีการจัดแบ่งหน้าที่และมีความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

6. มีระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยมพื้นฐาน คล้ายคลึงกัน

จะเห็นได้ว่าการดำรงชีวิตของมนุษย์นั้นไม่สามารถปฏิเสธการอยู่ร่วมกันกับคนอื่นได้ มนุษย์ตั้งพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อมนุษย์หลายๆ คนเข้ามาอยู่ร่วมกันมันจึงจำเป็นที่จะต้องมีการสร้างกติกาการอยู่ร่วมกัน และหาแนวทางการอยู่ร่วมกันเพื่อให้มีการดำเนินชีวิตที่มีความสุข เกิดเป็นสังคมที่เข้มแข็งในอนาคต

ในหัวข้อการมีสังคมที่ดีนี้ ผู้วิจัยจะขอนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาไปให้เห็นภาพรวม เนื่องจากชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบนั้นได้ให้สัมภาษณ์ไปในทิศทางเดียวกันในเองของการมีสังคมที่ดีในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ ผู้วิจัยจะชี้ให้เห็นว่า ก่อนการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า นั้น ชาวบ้านที่ชุมชนบ้านจัดระเบียบเขาอาศัยอยู่กันอย่างไร แล้วนำมาเปรียบเทียบกับช่วงหลังการประกาศนโยบายทวงคืนป่า ชาวบ้านที่ชุมชนบ้านจัดระเบียบเขาอาศัยอยู่กันอย่างไร เปลี่ยนแปลงไปหรือไม่

นโยบายทวงคืนผืนป่าที่ส่งผลกระทบต่อเรื่องของสังคมของชาวบ้าน

ในช่วงก่อนการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าพบว่า พื้นที่ชุมชนบ้านจัดระเบียบก็จัดว่าเป็นสังคมหนึ่งอาจจะเป็นหน่วยเล็กๆ คือสังคมของคนในชุมชนเรียกได้ว่าเป็นสังคมเล็กๆ ที่เป็นองค์ประกอบของสังคมใหญ่อีกที ซึ่งในการทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะนำสังคมเล็กคือสังคมภายในครอบครัวมาอธิบายด้วย เพื่อเชื่อมโยงไปสู่สังคมที่เป็นแบบชุมชน สังคมเล็กที่ว่าเป็นสังคมภายในครอบครัวของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายทวงคืนผืนป่า การประกาศนโยบายดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสังคมในครอบครัวของชาวบ้านในทุกๆ ด้าน คือเมื่อที่ดินที่เคยเป็นเสมือนลมหายใจของครอบครัวถูกพรากไป ครอบครัวก็เกิดความไม่มั่นคงสิ่งที่ตามมาอันดับแรกเลยการแยกย้ายกันของคนในครอบครัว จากแต่ก่อนเคยทำงานที่เดียวกัน คือในไร่ของตัวเอง เคยอยู่อาศัย กินข้าวพร้อมหน้าพร้อมตาทุกคนในครัวเรือน เมื่อไม่มีที่ดินคนในครอบครัวก็จำเป็นที่จะต้องแยกย้ายกันไปทำงานที่อื่น เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว อันนี้คือผลกระทบเบื้องต้น แต่ผลกระทบที่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านมากคือเมื่อคนในครอบครัวถูกดำเนินคดี ถูกศาลตัดสินจำคุก เมื่อนั้นครอบครัวเริ่มแตกแยกลูกต้องพลัดพรากกับพ่อแม่ ภรรยาต้องพลัดพรากจากสามี

ผลกระทบที่เกิดคือครอบครัวไม่สมบูรณ์ บางครอบครัวมีลูกเล็กเด็กแดงต้องอยู่กันเพียงลำพังเพราะผู้นำครอบครัวไม่อยู่ เพราะว่าถูกดำเนินคดีต้องอยู่ในเรือนจำ บางครอบครัวมีสมาชิกในครอบครัวเปลี่ยนไป คือเกิดจากผลกระทบดังกล่าวทำให้ชาวบ้านหลายคนเกิดภาวะเครียดจนเสียสติ เป็นอย่างอื่นไป เมื่อกลับมามองดูผลกระทบที่เกิดขึ้นกับหน่วยที่เล็กที่สุดในสังคมคือสังคม

ครอบครัวนั้นพบว่า นโยบายทวงคืนผืนป่าส่งผลกระทบต่อครอบครัวของชาวบ้านทั้งทางตรงและทางอ้อม ส่วนในเรื่องชิงสังคมที่เป็นหน่วยของชุมชนบ้านจัดระเบียบนั้นก็ได้มีการสร้างกฎ กติกา การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมไว้เหมือนกัน คือ กฎของหมู่บ้านเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ภายในชุมชนมีโครงสร้างชัดเจน คือ มีผู้นำชุมชน มีองค์ประกอบอื่นๆ ที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งอยู่อย่างครบถ้วน การอยู่ในสังคมของชาวบ้านบ้านจัดระเบียบนั้นก็อยู่กันแบบพึ่งพาอาศัย อยู่กันด้วยความรักใคร่สามัคคี มีอะไรช่วยเหลือกัน รู้จักแบ่งปัน ไปมาหาสู่กันแบบสังคมชนบททั่วไป แม้ว่าคนในชุมชนจะมีอาชีพแตกต่างกัน มาจากหลายๆที่มารวมกันและสร้างชุมชนขึ้นมา ชาวบ้านก็ยังอยู่อาศัยแบบนั้นเรื่อยมา

ภายหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า ซึ่งชุมชนบ้านจัดระเบียบเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบ แต่ชาวบ้านในชุมชนบ้านจัดระเบียบนั้นมีเพียงบางครอบครัวเท่านั้นที่ถูกดำเนินคดีเกี่ยวกับการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน พื้นที่ส่วนใหญ่ที่ถูกดำเนินคดีคือพื้นที่ที่ใช้ทำมาหากิน คือ ที่ดินที่นา ที่สวน ที่ไร่ซึ่งส่วนใหญ่ที่โดนข้อหา ดังนั้นก็จะมีชาวบ้านบางส่วนที่ได้รับผลกระทบ และมีชาวบ้านบางส่วนที่ไม่ได้รับผลกระทบจากนโยบายทวงคืนผืนป่า แล้วนโยบายทวงคืนผืนป่าส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตของชาวบ้านที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมในรูปแบบไหน ก็คือนโยบายทวงคืนผืนป่าส่งผลกระทบให้ชาวบ้านเกิดการแบ่งฝักแบ่งฝ่าย เบื้องต้นคือแบ่งออกเป็นฝ่ายที่ได้รับผลกระทบและไม่ได้รับผลกระทบ และสิ่งที่มันเลวร้ายตามมาคือ ทำให้ชาวบ้านเกิดความเคลือบแคลงใจกันและกัน คือฝ่ายที่ไม่ได้รับผลกระทบก็ยังคงใช้ชีวิตต่อไปเช่นเดิม สำคัญที่ฝ่ายที่ได้รับผลกระทบนั้น คือ เปรียบเสมือนเป็นคนน้อยที่อยู่ในสังคมตรงนั้นทำให้ชาวบ้านกลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบนั้นก็อยู่กันเป็นอีกสังคมหนึ่ง ที่จะคอยให้กำลังใจกัน เคยสนับสนุนซึ่งกันและกัน เนื่องจาก ชาวบ้านเล่าว่าเมื่อเกิดปัญหาขึ้นก็เกิดการพูดคุยกันบ้างกับฝ่ายที่ไม่ได้รับผลกระทบ แต่ก็พูดคุยในเรื่องทั่วไป

ส่วนเรื่องที่มีปัญหาที่ไม่ถูกพูดถึงและไม่ได้รับการช่วยเหลือจากใคร เว้นแต่กลุ่มที่ได้รับผลกระทบเหมือนกันเท่านั้นคอยช่วยเหลือกัน ที่สำคัญคือ กลุ่มผู้นำชุมชนไม่ได้ให้ความช่วยเหลืออะไรเลย และยังมาคอยพูดว่า สู้ไปก็ไม่ชนะ จะสู้ทำไม ในเมื่อเขาไล่ออกจากพื้นที่ก็ออกมาจะจะได้ จบบๆ นี่คือคำพูดของกลุ่มผู้นำบางคนที่ชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบรับไม่ได้และเกิดการไม่ไว้ใจซึ่งกันและกัน อีกอย่างคือในชุมชนบ้านจัดระเบียบนั้นชาวบ้านผู้ที่ได้รับผลกระทบไม่ได้รับการยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือจากชาวบ้านในชุมชนด้วยตัวเอง ส่งผลทำให้สังคมของชุมชนบ้านจัดระเบียบเกิดการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายเกิดขึ้น ในการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายของชาวบ้านครั้งนี้ไม่ได้แบ่งออกจากกันถึงขนาดไม่สามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้ หากแต่การแบ่งครั้งนี้เป็นการแบ่งในบางเรื่องเท่านั้น ส่วนในเรื่องของชุมชนที่สำคัญเช่น วัฒนธรรม ประเพณี หรืออื่นๆ ชาวบ้านก็ยังสามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้เสมอ ชาวบ้านกล่าว

ดังที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่าการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่านั้นทำให้สังคมที่อยู่อาศัยของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป ในหลายๆ เรื่อง ตั้งแต่สังคมในครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไปคือ

มีบางครอบครัวต้องแยกย้ายกันไปตามทางของตนเองเมื่ออยู่ในที่ดินตัวเองไม่ได้ แยกย้ายกันไปทำงานที่อื่น มีบางรายสามีกับภรรยา ต้องเลิกกัน ที่สาเหตุส่วนหนึ่งเกิดจากการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าที่ทำให้ครอบครัวต้องแยกย้ายกันไปทำงานต่างที่ จากที่เคยทำงานในที่ดินของตนเอง จนถึงสังคมส่วนรวมที่เป็นในหน่วยของชุมชนบ้านจัดระเบียบก็มีความแตกแยกในชุมชนอย่างเห็นได้ชัด

4. มีสถานภาพทางการเงินที่ดี (Financial well-being)

เงินจะเป็นอะไรก็ได้ที่ทุกคนในสังคมขณะนั้น ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน เป็นเครื่องใช้ วัดมูลค่าของสินค้าและบริการ และใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ในสมัยโบราณใช้การแลกเปลี่ยนของต่อของโดยตรง ต่อมาก็ใช้สิ่งของที่มีค่าเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนและพัฒนามาเป็นโลหะและกระดาษ จนเป็นเงินในปัจจุบัน คำว่า “เงิน” (Money) นั้นนักเศรษฐศาสตร์ใช้ใน ความหมายที่แตกต่างจากบุคคลทั่วไป ในปัจจุบันเมื่อเอ่ยคำว่า “เงิน” นั้นให้ความหมายในลักษณะเป็น รายได้หรือความมั่งคั่ง เงินเป็นสิ่งสำคัญมากต่อเศรษฐกิจและสังคมของ มนุษย์ ไม่ว่าจะอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบใดก็ตาม เพราะ เงินทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน จึงช่วยอำนวยความสะดวกทั้งในด้านการซื้อขายแลกเปลี่ยน สินค้า การชำระหนี้ การสะสมทรัพย์สิน

ความสำคัญในสังคม คือ ผู้ใดปรารถนาจะได้มาซึ่งทรัพย์สิน ความมั่นคง ความบันเทิง จะมีฐานะดีหรือแม้แต่จะแสวงหาอำนาจก็ตาม ก็ต้องอาศัยเงินเป็นประการสำคัญเพราะเงินสามารถซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการได้ทุกชนิด เงินตราจะเป็นหลักประกันที่มั่นคงในระบบการแลกเปลี่ยน แต่ละคนจึงเลือกทำงานแต่เฉพาะที่ตนเองมีความชำนาญ เพื่อให้ได้มาซึ่งเงินตราไปใช้จ่าย การแบ่งงานกันทำ เช่นนี้เป็นลักษณะของสังคมยุคปัจจุบันซึ่งก่อให้เกิดการผลิต การค้า และความเป็นอยู่ของสังคมที่ดีขึ้น (อัจฉรา หล่อตระกูล, 2558)

“เงิน” คือ สิ่งที่คนในสังคมได้สมมติขึ้น เพื่อใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน ความสำคัญของเงิน คือไม่ว่ามนุษย์จะอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบใด ย่อมต้องอาศัยเงินเป็นประการสำคัญ เพราะเงินช่วยอำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยน การผลิต และการจัดสรรทรัพยากรได้อย่างเหมาะสม

ส่วนความสำคัญของเงินในสังคม คือ ผู้ใดที่ปรารถนาจะได้มาซึ่งทรัพย์สิน ความมั่นคง ความบันเทิง จะมีฐานะดีหรือแม้แต่จะแสวงหาอำนาจก็ตาม ก็ต้องอาศัยเงินเป็นประการสำคัญ เพราะเงินสามารถซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการได้ทุกชนิด เงินตราจะเป็นหลักประกันที่มั่นคงในระบบการแลกเปลี่ยน แต่ละคนจึงเลือกงานแต่เฉพาะที่ตนเองมีความชำนาญ เพื่อให้ได้มาซึ่งเงินตราไปใช้จ่าย การแบ่งงานกันทำ เช่นนี้เป็นลักษณะของสังคมยุคปัจจุบัน ซึ่งก่อให้เกิดการผลิต การค้า และความเป็นอยู่ของสังคมที่ดีขึ้น (NUENGZA, 2554: ออนไลน์)

ดังนั้น เงินจึงเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่สำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เนื่องจากเงินนั้นมันมีมูลค่าในตัวของตัวเองและสามารถสร้างมูลค่าให้กับเจ้าของเงินนั้น แน่แน่นอนว่าคนทุกคนในสังคมล้วนต้องการเงินเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เพื่อปัจจัยอีกหลายๆอย่างที่ต้องใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้อยู่รอดในสังคม ส่วนการที่คนจะได้เงินมานั้นแต่ละคนก็ต้องมีวิธีการหาเงินที่ต่างกันไปตามความสามารถและความถนัดของบุคคล ดังนั้นการอยู่รอดในสังคมคนทุกคนจึงขาดเงินไม่ได้

ในภาคของการเกษตร เงินก็มีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากในการขับเคลื่อนระบบต่างๆ ตั้งแต่เริ่มต้นในกระบวนการผลิตก็จำเป็นต้องใช้เงิน สุดท้ายก็นำผลผลิตที่ได้มาไปแลกเงินเช่นเดิม แต่การทำเช่นนี้ก็เป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับเงินและสินค้าทางการเกษตรของชาวเกษตรกร การที่เกษตรกรมีสถานภาพทางการเงินที่ดีนั้นก็ส่งผลให้เกิดการผลิตที่ดีและมีคุณภาพ ส่งผลให้เกษตรกรสามารถเลี้ยงชีพได้ จุนเจือครอบครัวได้ และมีเก็บออมเพื่อสำรองจ่ายในกิจกรรมของครอบครัว ในทางกลับกัน เมื่อใดที่เกษตรกรมีสถานภาพทางการเงินที่ไม่ดี ก็ส่งผลให้การทำเกษตรกรรมนั้นไม่เต็มที่ มีคุณภาพลดลง และสร้างมูลค่าได้น้อย ส่วนตัวของเกษตรกรก็ไม่มีสภาพคล่องทางการเงินก็จะมีปัญหาอื่นๆตามมา และสถานภาพทางการเงินสามารถเป็นตัวชี้วัดเรื่องคุณภาพชีวิตของคนได้ คือหากชาวบ้านคนใดมีสถานภาพทางการเงินที่ดีคุณภาพชีวิตย่อมดีตามไปด้วย และคนใดมีสถานภาพทางการเงินที่แย่ ก็ส่งผลให้คุณภาพชีวิตแย่ตามมา เพราะเงินมีส่วนสำคัญในการดำรงชีวิตเนื่องจากคนไม่สามารถผลิตสิ่งของที่จำเป็นในการดำรงชีวิตได้เองทั้งหมด จึงต้องมีการซื้อขาย แลกเปลี่ยนและเงินก็เป็นปัจจัยสำคัญในการแลกเปลี่ยนเพื่อให้ได้สิ่งที่คนๆนั้นต้องการ

ในวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยได้นำเอาเรื่องของสถานภาพทางการเงินที่ดีมาช่วยในการเปรียบเทียบระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนบ้านจัดระเบียบ ว่าก่อนการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่านี้ชาวบ้านมีสถานภาพทางการเงินเป็นอย่างไร คุณภาพชีวิตของชาวบ้านที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมนั้นเป็นอย่างไร และหลังจากที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายทวงคืนผืนป่า สถานภาพทางการเงินของชาวบ้านเป็นอย่างไร และส่งผลกระทบต่อรูปแบบไหนแก่ชาวบ้านในพื้นที่บ้านจัดระเบียบ

นโยบายทวงคืนผืนป่าที่ส่งผลกระทบต่อสถานภาพทางการเงินของชาวบ้าน

นายชัย ทองดินนอก หรือลุงชัย แก่แล้วว่าเดิมลุงมีที่ดินทั้งหมด 18 ไร่ ก็ใช้ในการทำการเกษตรทั้งหมด ซึ่งอาชีพหลักของลุงชัยการทำสวนยางพารา รายได้ส่วนใหญ่ที่นำมาใช้ในการจุนเจือครอบครัวนั้นก็ได้มาจากการทำสวนยางพาราทั้งสิ้น เพราะในครอบครัวที่ดินเพียงผืนเดียวที่ใช้ทำมาหากินในครอบครัว ภายหลังก็ได้แบ่งที่ดินให้ลูกเพื่อไปใช้ทำการเกษตรเหมือนกัน รายได้ส่วนใหญ่ก็มีจากที่นา ที่สวน ก่อนการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าลุงแล้วว่าแกมีรายได้จากการขายยางพาราที่แกกรี๊ดได้นั้น ประมาณ 10,000-20,000 บาท ต่อเดือน ก็แล้วแต่ราคาขายพาราในตลาด

ตอนนั้นว่ามีราคาดีหรือไม่ หากราคาขายพาราดีในช่วงนั้นรายได้ของลุงก็จะเพิ่มขึ้นเกือบเป็นเท่าตัว สถานภาพทางการเงินของลุงถือว่ามีสภาพคล่อง พอมี พอใช้ มีเก็บบ้าง ส่งลูกเรียนบ้าง ไม่เดือดร้อน

ภายหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่านั้น ลุงก็ได้รับผลกระทบเนื่องจากเจ้าหน้าที่บอกว่าที่ดินของลุงนั้นก็อยู่ในเขตป่าสงวนและลุงก็ถูกดำเนินคดี และห้ามเข้าไปใช้ที่ดินทำกินตรงนั้นจนกว่าคดีจะแล้วเสร็จ ที่ดินตรงนั้นคือที่สวนยางพาราของลุงที่ลุงมีเพียงที่เดียวถือว่าเป็นแหล่งรายได้หลักของลุง เมื่อลุงไม่สามารถเข้าไปใช้พื้นที่ตรงนั้นได้ ไม่สามารถกรีดยางพาราได้ เนื่องจากที่ดินตรงนั้นยังพิสูจน์สิทธิไม่ได้ก็ห้ามใช้ รายได้ของลุงที่เคยได้ก็หายไป ไม่มีรายได้เข้ามาเลย เมื่อไม่สามารถทำการเกษตรได้ ลุงจึงหันมาทำงานรับจ้างทั่วไปแต่ก็ไม่ดีนักเนื่องจากไม่มีคนจ้างลุงก็ไม่มียานทำ เงินที่เก็บไว้ก็เริ่มหมดไปกับการสู้อุตุนิยมที่ถูกล่าวทา จนสุดท้ายลุงได้ไปกู้หนี้ ยืมสินมาจากหลายทาง ส่งผลให้ชีวิตตอนนี้ติดลบ บางวันไม่มีเงินซักรบาท สถานภาพทางการเงินย่ำแย่มาก ลุงกล่าว

ที่มา: สำนักข่าวปฏิรูปที่ดินภาคอีสาน (2559: ออนไลน์).

ภาพประกอบ 8 เจ้าหน้าที่ทำการยึดรถมอเตอร์ไซด์ของชาวบ้าน

นายสมาน อ่ำพล ลุงสมานมีที่ดินทั้งหมด 23 ไร่เศษ ใช้ในการทำสวนยางพารา ลุงเล่าว่าที่ดินตรงนี้เป็นแหล่งรายได้หลักของครอบครัว เนื่องจากลุงทำสวนยางพาราซึ่งรายได้ของลุงในแต่ละเดือนก็เฉลี่ยอยู่ที่ 10,000–25,000 บาท ต่อเดือนถือว่าเป็นรายได้มากพอสมควร ลุงสมานไม่มีครอบครัว ใช้ชีวิตตัวคนเดียว ดังนั้นทำให้รายได้ตรงนี้ก็เหลือเพื่อที่จะทำให้คุณภาพชีวิตของดีมากๆ แต่ลุงก็มีอาชีพเสริมอยู่บ้าง คือทำน้ำส้มขายเวลาวางจากการทำสวน มีรายได้จุนเจือ มีเงินเก็บ มีของ

อำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิตค่อนข้างดี ภายหลังจากประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า ที่ดินของลุงที่ใช้ทำสวนยางพาราก็เป็นที่ดินที่มีปัญหา เนื่องจากเจ้าหน้าที่ได้ฟ้องลุงในข้อหาบุกรุกแผ้วถางป่าสงวนแห่งชาติ และห้ามลุงเข้าใช้ที่ดินดังกล่าว ตั้งแต่นั้นมาลุงก็ไม่สามารถเข้าใช้ที่ดินตรงนั้นได้เลย ส่วนรายได้ที่เคยได้มาจากการทำสวนยางพาราก็หายไปเนื่องจากไม่สามารถเข้าไปงานได้ ลุงเหลือเพียงแค่การทำน้ำส้มขายเท่านั้นที่เป็นรายในช่วงของการสู้คดี เมื่อรายได้หลักหายไป เงินที่มีเก็บก็หมดไปกับการสู้คดี ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของลุงเริ่มแย่ลง เป็นหนี้ ในการกู้เงินมาสู้คดี สถานภาพทางการเงินค่อนข้างขัดสน ทำให้คุณภาพชีวิตของลุงแย่ลงมากกว่าเดิม ลุงกล่าว

นางบังอร ศรีละพัน ป่ามีที่ดินทั้งหมด 10 ไร่ ที่ได้มาจากการแบ่งให้ของบรรพบุรุษหรือเรียกว่าที่ดินมรดก ที่ดินดังกล่าวนั้นป่าได้ให้น้องสาวเป็นคนทำประโยชน์ ส่วนป่าก็ทำงานอยู่ที่กรุงเทพ ก่อนการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า ป่าก็ไม่ได้เดือนร้อนอะไรเรื่องเงิน เพราะป่าทำงานอยู่กรุงเทพ พอมีกินมีใช้และส่งให้ทางบ้าน ให้น้องสาวในการทำสวน มีเก็บออมบ้าง จากการทำงานที่ในกรุงเทพ พอหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่านั้นที่ดินที่เป็นชื่อของป่าก็ถูกเจ้าหน้าที่ฟ้องว่าเป็นที่ดินที่บุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ ทำให้ป่าถูกดำเนินคดีเกี่ยวกับการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน หลังจากนั้นป่าก็ต้องเดินทางมาสู้คดีบ่อยครั้ง ส่งผลให้เงินที่เคยมีจากการทำงานเริ่มหมดไป ส่วนงานที่ทำประจำที่โรงงานก็มีรายได้ลดลง เนื่องจากป่าต้องลางานบ่อยๆเพื่อเดินทางมาศาล ทำให้รายได้ลดลง จนสุดท้ายป่าก็ต้องเป็นหนี้ กู้เงินมาสู้คดีเนื่องจากการสู้คดีกินเวลานานพอสมควร ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของแย่ลง

นางคำมลุน ศรีคำ ยายอายุ 81 ปี มีที่ดินทั้งหมด 15 ไร่ ตอนนี้ได้แบ่งให้ลูกๆ ใช้ทำมาหากินไปบ้างแล้ว ยายเล่าว่าแต่ก่อนช่วงที่ยังไม่ประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า ครอบครัวยายก็ไม่ได้ขัดสนอะไร มีเงินมีทอง พอมีกินมีใช้ ที่ดินดังกล่าวเป็นรายได้หลักของครอบครัว รายรับของครอบครัวมาจากที่ดินตรงนั้น เมื่อไม่สามารถไปใช้ที่ดินตรงนั้นได้ รายได้หลักของครอบครัวก็หายไป และแต่ละคนในครอบครัวก็มีคติติดตัว รวมถึงตัวยายเอง เมื่อรายได้ไม่มีมีแต่รายจ่าย ซึ่งรายจ่ายส่วนใหญ่ก็จ่ายไปกับการสู้คดี ทำให้ตอนนี้คุณภาพชีวิตของคนในครอบครัวแย่ลง เป็นหนี้ เงินไม่มีใช้ สถานภาพทางการเงินก็ไม่ได้

นายวีระกุล สิงห์วงศ์ ลุงเล่าว่าช่วงก่อนการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่านั้นครอบครัวลุงมีอาชีพทำการเกษตร คือทำสวนยางพารา ลุงมีที่ดิน 18 ไร่ ใช้ทำสวนทั้งหมด รายได้ที่ได้มาจากการทำสวนยางพาราเป็นรายได้หลักของครอบครัว ส่วนช่วงไหนที่ว่างเว้นจากการทำสวนก็จะไปรับจ้างทั่วไป รายได้ต่อเดือนของลุงจากการทำสวนยางพาราอยู่ที่ประมาณ 10,000–20,000 บาทต่อเดือน คุณภาพชีวิตตอนนั้นถือว่าดีมาก มีรายได้ไว้จุนเจือครอบครัว มีเงินเก็บ ไม่ขัดสน หลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า ที่ดินของลุงก็เป็นอีกที่หนึ่งที่ได้รับผลกระทบ ลุงไม่สามารถเข้าใช้ที่ดินดังกล่าวได้ ทำให้รายได้หลักที่ได้มาจากการทำสวนยางพาราของครอบครัวสูญหายไป ลูกๆที่เคยอยู่

พร้อมหน้าพร้อมตา ก็ต้องแยกย้ายกันไปทำงานที่อื่นเพื่อหารายได้เลี้ยงปากท้องตนเอง ส่วนเงินที่เคยมีเก็บก็หมดไปกับการสู้อุต จนนอนนี้ลุงต้องไปยืมเงินมาเพื่อสู้อุต ทำให้ครอบครัวมีหนี้สินเพิ่มขึ้น เกิดความลำบากในการใช้ชีวิต รถที่เคยซื้อมาตอนนี้ก็โดนยึดคืนไปหมดเนื่องจากไม่มีเงินส่งงวดต่อ ชีวิตหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าแย่มาก เปรียบเสมือนนโยบายที่รับออกมาฆ่าคน ทำให้คนจนจนลงกว่าเดิม ลุงกล่าว

นางคำผาย ทศแก้ว ป่ามีที่ดินอยู่ 15 ไร่ เป็นที่ดินที่ได้รับการตกทอดมาจากบรรพบุรุษ ที่ดินของป่าส่วนใหญ่ใช้ทำ นาข้าว ฝ้าย มัน รายได้ตอนนั้นก็พออยู่ได้ มีเงินไว้ใช้จ่ายในครัวเรือน เลี้ยงลูกเลี้ยงหลานได้ ไม่ขัดสนอะไร ครอบครัวอยู่กับพร้อมหน้าพร้อมตา มีเงินส่งลูกสาวเรียนหนังสือได้ หลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่านั้น ชีวิตป่าหักเหมาก เมื่อป่ากับลุงต้องเดินเข้าเรือนจำจากข้อหาบุกรุกที่ป่าสงวน หลังศาลตัดสิน รายได้ที่เคยมีก็หายไปจากการสู้อุตมาเรื่อยๆ เงินไม่พอต้องไปยืมเพื่อนบ้านมา เพื่อมาสู้อุต คุณภาพชีวิตตอนนั้นแย่มาก หลังจากเข้าสู่เรือนจำป่าก็ไม่รู้อีกเลยว่าลูกๆอยู่กันอย่างไร รู้เพียงว่าลูกๆต้องแยกย้ายกันไปทำงานที่อื่นเพื่อเลี้ยงปากท้องของตนเอง ป่ากล่าวทั้งน้ำตา

นายชูกัน ไชยราช ลุงมีที่ดิน 16 ไร่ ได้มาจากการซื้อขายกับชาวบ้านเจ้าของเดิม เดิมทีลุงมีอาชีพรับจ้างกรีดยางพาราอยู่ในแถบภาคใต้ของไทย เมื่อเก็บเงินได้ก้อนหนึ่งจึงตัดสินใจมาซื้อที่ดินตรงนี้เพื่อทำสวนยางพารา และได้ให้ลูกๆทำ ส่วนลุงก็ยังคงกลับไปทำงานที่ภาคใต้เหมือนเดิม ก่อนนั้นลุงเล่าว่าสถานะทางการเงินในครอบครัวนั้นไม่เคยลำบาก มีกินมีใช้ตลอด เหลือเก็บ มีรถ มีบ้าน ซึ่งรายได้ก็มาจากหลายทางทั้งทางที่ลุงไปรับจ้างเขาและในที่ดินของลุงก็เพิ่งเปิดหน้ายางใหม่ก็มีรายได้เข้ามาบ้าง รายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ที่ 15,000–30,000 บาท หลังจากมีนโยบายทวงคืนผืนป่าที่ดินของลุงก็เป็นอีกที่ที่ได้รับผลกระทบ และลุงถูกดำเนินคดี รายได้ที่เคยมีก็หายไป เนื่องจากลุงไม่สามารถเดินทางลงไปทำงานที่ภาคใต้ได้แล้ว เพราะต้องอยู่ต่อสู้อุต และรายได้เสริมที่มาจากที่ดินที่ทำสวนยางพาราก็ไม่ได้อีกเนื่องจากเจ้าหน้าที่ห้ามเข้าพื้นที่ ส่งผลให้สถานะภาพทางการเงินในครอบครัวต้องแย่ง เป็นหนี้ เป็นสิน จากการกู้ยืมมาใช้ในการสู้อุต ชีวิตแย่อย่างมาก

นายทองอินทร์ มาตราช ก่อนการประกาศนโยบายลุงมีที่ดินทำกินทั้งหมด 16 ไร่ ใช้ในการทำสวนยางพารา รายหลักของครอบครัวมาจากตรงนั้นที่ใช้ในการดำเนินชีวิต และหล่อเลี้ยงทุกๆชีวิตในครอบครัว ส่วนเงินก็พอมี พอใช้ ไม่ได้ร่ำรวยอะไร พอมีเงินเก็บบ้าง ลุงเล่าว่าก่อนการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่านั้น ลุงได้กู้เงินมา 200,000 บาทจากธนาคารเพื่อการเกษตร (ธกส.) เพื่อมาลงทุนในการทำสวนยางพารา แต่ก็ยังไม่ได้จะทำไรก็มีนโยบายทวงคืนผืนป่ามาและที่ดินของลุงก็เป็นที่ดินที่อยู่ในเขตป่าสงวนที่เจ้าหน้าที่ส่งฟ้อง ทำให้เงินที่ลุงลงทุนไปเสียเปล่าไม่ได้กลับคืนมาซักบาท มีหน้าซ้ำเงินที่พอมีเก็บก็ต้องนำมาใช้ในการสู้อุต เพราะครอบครัวลุงถูกดำเนินคดีสองคนคือ ลุง

กับลูกชาย ตอนนี้ครอบครัวขาดสนเรื่องเงินมาก ทั้งเงินกู้จากธนาคารและเงินที่ยืมเพื่อนบ้านมา ลุงไม่รู้จะทำอย่างไรดีในตอนี้ ลุงกล่าว

จากที่กล่าวมาแล้วพบว่า ก่อนการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในเรื่องของสถานภาพทางการเงินพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีสถานภาพทางการเงินค่อนข้างดีไม่ขาดสน พอมีพอใช้ เหลือเก็บบ้าง ชาวบ้านมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิตค่อนข้างมากเช่น รถยนต์ รถจักรยานยนต์ อุปกรณ์ต่างๆ ที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต ครอบครัวอยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตา เนื่องจากทุกคนในครอบครัวมีหน้าที่ต้องทำในที่ดินของตนเอง มีความมั่นคงในชีวิตเมื่อสถานภาพทางการเงินภายในครอบครัวมีความมั่นคง ย่อมส่งผลทำให้สถาบันครอบครัวของชาวบ้านมีความเข้มแข็งและมั่นคงมากยิ่งขึ้น

ภายหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าพบว่า คุณภาพชีวิตของชาวบ้านในเรื่องของสถานภาพทางการเงินนั้นค่อนข้างที่มีความเสี่ยงพอสมควร เนื่องจากที่ดินที่เคยเป็นแหล่งรายได้หลักของครอบครัวถูกเวนคืนและอยู่ในขั้นตอนของการสู้คดีในชั้นศาลของชาวบ้านที่ถูกดำเนินคดีเกี่ยวกับการบุกรุกแผ้วถางป่าสงวนแห่งชาติ คือห้ามชาวบ้านเข้าทำประโยชน์ในที่ดินดังกล่าวจนกว่าการสอบสวนหรือคดีจะสิ้นสุด แน่แน่นอนว่าในที่ดินดังกล่าวนั้นชาวบ้านได้ทำการผลิตไว้แล้วและรอผลผลิตทางการเกษตรที่จะออกมาเพื่อนำไปขายเพื่อให้ได้เงินคืนมา เช่น ยางพารา มีชาวบ้านบางรายพึ่งไปกู้เงินมาเพื่อลงทุนในการทำสวนยางพาราในที่ดินของตนเอง ซึ่งยางพารากว่าจะกรี๊ดได้ กว่าจะให้ผลผลิตที่คุ้มค่าแก่เกษตรกรก็ใช้เวลาหลายปี และในช่วงการรอผลผลิตชาวบ้านก็ทำอย่างอื่นแทนเพื่อทดแทนรายได้ในช่วงรอการกรี๊ดยางในที่ดินของตนเอง คือมีชาวบ้านบางรายพึ่งลงทุนไปยางพารายังไม่ทันได้กรี๊ดที่ดินก็โดนเวนคืนและห้ามทำประโยชน์

คำถามคือแล้วเงินที่ไปกู้มาเพื่อลงทุนทำมันก็เสียเปล่า และส่งผลให้ชาวบ้านเป็นหนี้สิน หนี้สินไม่ได้หายไปตามที่ดินที่หายไป แต่ที่ดินหายไปหนี้สินก็ยังคงอยู่ชาวบ้านก็จำเป็นที่จะต้องผ่อนส่งให้หมด ทั้งที่แหล่งรายได้หลักที่เป็นที่ดินของเขาในการสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้สูญหายไป ดังนั้น เมื่อแหล่งรายได้หลักไม่สามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านย่อมส่งผลให้แต่ละครอบครัวไม่มีรายได้เข้ามาจุนเจือ และต้องนำเงินที่เก็บออมไว้ออกมาใช้ และค่าใช้จ่ายที่เสียไปมากคือค่าใช้จ่ายในการสู้คดีของชาวบ้าน เช่น ค่าทนาย ค่าเดินทาง ค่าอาหาร อื่นๆ ค่าใช้จ่ายตรงนี้ชาวบ้านเสียไปมากเมื่อรายรับ รายจ่ายไม่สมดุลกัน คือรายจ่ายมากกว่ารายรับ ทำให้ชาวบ้านขาดเสถียรภาพทางการเงินมีการกู้ยืมจากในระบบและนอกระบบ ชาวบ้านแทบทุกรายต้องเป็นหนี้สิน ชายบ้าน ขयरรถเพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในการดำเนินชีวิต ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่านั้นคุณภาพชีวิตของชาวบ้านที่เกี่ยวกับสถานภาพทางการเงินนั้นแยลงมากกว่าเดิม

5. การมีสุขภาพที่ดี แข็งแรง สมบูรณ์ (Physical well-being)

สุขภาพที่ดี หมายความว่า องค์การอนามัยโลกแห่งสหประชาชาติ (WHO) ได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับสุขภาพไว้ว่า สุขภาพดีคือการมีสุขภาพกาย สุขภาพจิตและสวัสดิภาพทางสังคม อยู่ในสภาพดี (องค์การอนามัยโลก (WHO), 2558: ออนไลน์)

คำว่า สุขภาพ หมายถึง สุขภาพกายเป็นหลัก ต่อมาจึงได้รวมสุขภาพจิตเข้าไปด้วย เพราะเห็นว่าคนที่มีสุขภาพกายสมบูรณ์แข็งแรง แต่สุขภาพจิตเสื่อมโทรมหรือเป็นโรคจิตก็ไม่สามารถดำเนินชีวิตเป็นปกติสุขได้ ซ้ำร้ายอาจจะทำร้ายผู้อื่นได้อีกด้วย ปัจจุบัน คำว่า สุขภาพ มีได้หมายความว่า เฉพาะสุขภาพกายและสุขภาพจิตเท่านั้น แต่ยังได้รวมถึงสุขภาพสังคม และสุขภาพจิตวิญญาณอีกด้วย จึงสามารถสรุปได้ว่าในความหมายของ “สุขภาพ” ในปัจจุบัน มีองค์ประกอบ 4 ส่วน ด้วยกัน คือ

1. สุขภาพกาย (Physical Health) หมายถึง สภาพที่ดีของร่างกาย กล่าวคือ อวัยวะต่างๆอยู่ในสภาพที่ดี มีความแข็งแรงสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ร่างกายสามารถทำงานได้ตามปกติ และมีความสัมพันธ์กับทุกส่วนเป็นอย่างดี และก่อให้เกิดประสิทธิภาพที่ดีในการทำงาน

2. สุขภาพจิต (Mental Health) หมายถึง สภาพของจิตใจที่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ มีจิตใจเบิกบานแจ่มใส มิให้เกิดความคับข้องใจหรือขัดแย้งในจิตใจ สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีความสุข สามารถควบคุมอารมณ์ได้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งผู้มีสุขภาพจิตดี ย่อมมีผลมาจากสุขภาพกายดีด้วย ดังที่ John Lock ได้กล่าวไว้ว่า “A Sound mind is in a sound body” คือ “จิตใจที่แจ่มใส ย่อมอยู่ในร่างกายที่สมบูรณ์”

3. สุขภาพสังคม (Social Health) หมายถึง บุคคลที่มีสภาวะทางกายและจิตใจที่ สุขสมบูรณ์ มีสภาพของความเป็นอยู่หรือการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ไม่ทำให้ผู้อื่นหรือสังคมเดือดร้อน สามารถปฏิสัมพันธ์และปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดีและมีความสุข

4. สุขภาพจิตวิญญาณ (Spiritual Health) หมายถึง สภาวะที่ดีของปัญญาที่มีความรู้ทั่ว รู้เท่าทันและความเข้าใจอย่างแยกได้ในเหตุผลแห่งความดีความชั่ว ความมีประโยชน์และความมีโทษ ซึ่งนำไปสู่ความมีจิตอันดีงามและเอื้อเพื่อผู้อื่น (กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2557: ออนไลน์)

นโยบายทางคืนผืนป่าที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของชาวบ้าน

การมีสุขภาพร่างกาย สุขภาพจิตที่ดีนั้นย่อมส่งผลให้บุคคลนั้นๆ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข การมีสุขภาพส่งผลให้การทำงานหรือการทํากิจกรรมของคนนั้นมีประสิทธิภาพและออกมาดี การมีสุขภาพดีย่อมจะส่งผลต่อการใช้ชีวิตในทุกๆ ด้าน แต่เมื่อใดที่สุขภาพย่ำแย่ย่อมจะส่งผลให้คนๆ นั้นไม่สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข ส่งผลให้การทำงานด้อยประสิทธิภาพลงและคุณภาพชีวิตดูแย่ลงแทบทุกด้าน ในวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยได้นำเอาคุณภาพชีวิตในด้าน

การมีสุขภาพแข็งแรง สุขภาพดี มาใช้ในการอธิบายว่า นโยบายทวงคืนผืนป่านั้นส่งผลกระทบต่อสุขภาพร่างกายของชาวบ้านในแง่ใดบ้าง ทั้งก่อนและหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า

นายชัย ทองดินนอก ลุงชัยกับภรรยาเป็นอีกครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายทวงคืนผืนป่า ก่อนการประกาศนโยบายลุงชัยเล่าว่าเรื่องของสุขภาพเป็นอีกเรื่องที่ได้รับผลกระทบโดยตรง เรื่องสุขภาพไม่ได้รับผลกระทบมากเท่าไร แต่สุขภาพทางจิตใจนั้นได้รับผลกระทบโดยตรง เนื่องจากตั้งแต่เกิดมาตัวเองและภรรยาก็ไม่เคยถูกดำเนินคดีอะไร พอมาโดนคดีบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนและโดนส่งฟ้องศาลทำให้สุขภาพจิตของทั้งสองคนย่ำแย่มาก กินไม่ได้นอนไม่หลับ ทำอะไรก็ไม่มีความสุขเพราะว่ามัวคิดแต่เรื่องเดียวว่าจะสู้คดีอย่างไร จะเอาอะไรไปสู้ เนื่องจากตัวเองก็เป็นเพียงชาวบ้านธรรมดาคนหนึ่ง พอคิดมากๆ ส่งผลให้ภรรยาของลุงนั้นป่วยเป็นโลกทางจิต ต้องไปหาหมอและรับยามากิน จากโรงพยาบาล ง่ายๆ ภาษาชาวบ้านคือเกือบเป็นบ้า แต่ปัจจุบันก็เริ่มดีขึ้นมาเล็กน้อยแต่ภรรยาก็ยังต้องไปพบจิตแพทย์อยู่และรับยามากินอย่างต่อเนื่อง นี่เป็นผลจากนโยบายทวงคืนผืนป่า

นายสมาน อ่ำพล ลุงสมานเป็นอีกคนที่ได้รับผลกระทบทางด้านจิตใจ ลุงเล่าว่าแต่ก่อนไม่เคยถูกดำเนินคดี พอมาโดนดำเนินคดีนั้นส่งผลให้ตัวเองเกิดโรคเครียด นอนไม่หลับ ไม่สามารถทำอะไรได้ เนื่องจากจะทำอะไรก็คิดอยู่เรื่องเดียว แม้ว่าลุงจะมีตัวคนเดียวไม่มีครอบครัวลุงก็ไม่ได้นั่งนอนใจ กลัวว่าถ้าไม่มีที่ดินตรงนี้ลุงจะไปไหน ไปทำอะไร ลุงเครียดมากจนต้องใช้ยานอนหลับเป็นตัวช่วยเวลานอน

นางบังอร ศรีละพัน ป้าบอกว่าเมื่อโดนคดีตัวเองก็เป็นทุกข์ใจ เกิดโรคเครียด นอนไม่หลับ คิดแต่เรื่องเดียวว่าจะทำอย่างไรให้ตัวเองหลุดพ้นจากการถูกดำเนินคดี เพราะตั้งแต่เกิดมานี้ถือว่าเป็นคดีแรกที่โดนและเป็นคดีที่รุนแรงมาก ส่งผลกระทบต่อจิตใจเป็นอย่างมาก เมื่อใจเราป่วยกายก็ป่วยตาม ป้าเล่าว่าช่วงที่ถูกดำเนินคดีใหม่ๆ ป้าป่วยต้องเข้าโรงพยาบาลบ่อยมากเพราะเกิดจากภาวะเครียด ป้ากล่าว

นางคำมลุน ศรีคำ ยายเล่าว่าตัวเองกับสามีใช้ที่ดินตรงนี้ทำมาหากินตั้งแต่นาน ไม่เคยถูกดำเนินคดีอะไร เพราะที่ดินได้มาจากบรรพบุรุษ พอมีคดีเนครอบครัวมียายที่โดนคดีและลูกสาว ส่วนตัวยายก็มีสุขภาพไม่แข็งแรงเท่าไรหรอก เพราะยายอายุ 81ปีแล้ว พอสามีคดีติดตัวยายกินไม่ได้ นอนไม่หลับ ยิ่งมารู้ทีหลังว่าเป็นคดีร้ายแรงยิ่งทุกข์ใจหนัก คุยกับสามีว่าเราจะทำอย่างไร จะมีเงินจากไหนมาสู้คดี คิดมากจนตาล้มป่วยและเสียชีวิต ยายเล่าทั้งน้ำตาตลอดว่า ตาตรอมใจตายเพราะคิดมากเรื่องที่ยายโดนฟ้อง ยายกล่าว

นายวีระกุล สิงห์วงศ์ จากการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่านั้น ส่งผลกระทบโดยตรงต่อสภาพจิตใจคนทั้งครอบครัว ครอบครัวต้องมาทุกข์ยาก ตัวลุงและภรรยานั้นได้รับผลกระทบทางจิตใจมาก ในช่วงนั้น ทำอะไรก็ไม่ประสบผลสำเร็จเพราะมัวแต่คิดเรื่องการสู้คดี ใจป่วย

แล้วก็ทำให้กายป่วยตาม ในช่วงนั้นภรรยาของลุงเข้าออกโรงพยาบาลบ่อยมากเนื่องจากมีภาวะเครียด แต่ลุงเองก็ได้รับผลกระทบแต่ลุงไม่สามารถอ่อนแอต่อหน้าคนในครอบครัวได้ ลุงต้องสู้ ลุงกล่าว

นาย ชูกัน ไชยราช จากนโยบายทวงคืนผืนป่าส่งผลกระทบต่อครอบครัวลุงเรื่อง สุขภาพเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเรื่องผลกระทบทางจิตใจ ลุงเล่าว่าตั้งแต่เกิดมาก็ไม่เคยมีคดีอะไร ใหญ่โตที่ต้องขึ้นศาลขนาดนี้ พอเกิดเรื่องลุงก็กินไม่ได้ นอนไม่หลับ ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของลุงย่ำแย่ ลง ในครอบครัวเกิดความเครียดว่า จะหาทางออกอย่างไร จะมีเงินทองมาสู้คดีจากไหน เมื่อคิดมากๆ ส่งผลให้ภรรยาของลุงนั้นมีอาการทางจิต ลุงเล่าต่อไปว่ายายเครียดมาก เนื่องจากยายเป็นผู้หญิงมี จิตใจที่อ่อนโยนกว่าผู้ชาย ยายทำใจไม่ได้ที่ครอบครัวต้องมาถูกดำเนินคดี จนทำให้ยายมีอาการทาง ประสาทต้องไปพบแพทย์ (จิตแพทย์) และรับยามากินจากทางโรงพยาบาล จนในปัจจุบันยายก็ยังมี อาการอยู่ ลุงกล่าว

นายทองอินทร์ มาตราช จากนโยบายทวงคืนผืนป่านั้นครอบครัวลุงได้รับ ผลกระทบโดยตรงในเรื่องของจิตใจ เพราะลุงไม่เคยถูกดำเนินคดี ครอบครัวตอนนั้นต้องแยกย้ายกัน ไปทำงานที่อื่นเนื่องจากต้องช่วยกันไปทำงานหาเงินเพื่อมาสู้คดี เพราะครอบครัวลุงโดนคดีสองคน สภาพจิตใจของคนในครอบครัวตอนนั้นย่ำแย่มาก ทุกคนคิดมาก บางวันนั่งกินข้าวด้วยกันแทบไม่ได้ คุยกันเพราะว่าต่างคนต่างพูดไม่ออก คิดอยู่อย่างเดียวว่าจะสู้คดีอย่างไร จะทำอย่างไร ลุงกล่าว

นางคำผาย ทศแก้ว ครอบครัวป่าก็เป็นอีกครอบครัวหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจาก นโยบายทวงคืนผืนป่า ทางครอบครัวถูกดำเนินคดีเพียง 1 คนในตอนแรกคือตัวป่า ต่อมาลุงที่เป็นสามี ป่านั้นได้ไปต่อรองกับเจ้าหน้าที่ของติดคุกแทนภรรยาได้ไหม เจ้าหน้าที่ก็บอกว่าได้ และให้ลุงเซ็น เอกสารบางอย่าง สุดท้ายเมื่อศาลตัดสินปรากฏว่าทั้งลุงและป่าถูกดำเนินคดี ต้องเข้าไปอยู่ในเรือนจำ ป่าได้รับผลกระทบเป็นอย่างมากทางจิตใจ เนื่องจากทั้งครอบครัวทั้งลุงและป่าต้องเข้ามาอยู่ใน เรือนจำแล้วๆ จะอยู่อย่างไร ป่าเล่าต่อว่าขณะอยู่ในเรือนจำป่าก็คิดมาก นอนไม่ได้คิดอยู่อย่างเดียวว่า ลูกๆ จะอยู่อย่างไร เมื่อไหร่จะได้ออกไปจากที่นี่ เผื่อวันที่จะออกมาเจอครอบครัว พอป่าอยู่ใน เรือนจำครบกำหนด พอออกมาป่าก็ต้องตกใจและเสียใจมากเมื่อมารู้ว่าลูกชาย ที่เป็นกำลังหลัก ของครอบครัวนั้นกลายเป็นคนวิกลจริตไปแล้ว เนื่องจากคิดมาก จนทำให้สติแตก เหมือนชีวิตโดนทำ ร้ายซ้ำแล้วซ้ำเล่า ป่ากล่าวทั้งน้ำตา

การมีสุขภาพที่ดีเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนนั้นปรารถนา เพราะการมีสุขภาพที่ดีจะ ส่งผลให้การทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันของเราคนเรามีความสุขและมีประสิทธิภาพ แต่เมื่อใดที่ ร่างกายเราเกิดภาวะการมีสุขภาพที่ไม่ดี สาเหตุมาจากการใช้ชีวิตของเราเองหรือเกิดจากตัวเรานั้น เป็นสิ่งที่เรารับได้ หากแต่เมื่อใดที่ร่างกายเราหรือสุขภาพเราไม่ดีที่เกิดมาจากการกระทำของคนอื่น ๆ นั้น เป็นสิ่งที่เรารับไม่ได้อย่างยิ่งที่สุด ในชุมชนบ้านจัดระเบียบหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า พบว่า นโยบายดังกล่าวส่งผลกระทบต่อเรื่องสุขภาพของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ทั้งทางตรงและ

ทางอ้อม ทางตรงคือสุขภาพร่างกาย ส่งผลกระทบคือเมื่อใดที่ร่างกายไม่ปกติเราก็ต้องไปพบแพทย์ ซึ่งการไปโรงพยาบาลแต่ละครั้งของชาวบ้านต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก และนโยบายทวงคืนผืนป่าส่งผลให้การเงินของชาวบ้านหายไป เนื่องจากที่ดินที่เคยเป็นแหล่งรายได้หลักของชาวบ้านหายไปรายได้ที่เคยได้ก็หายไป ดังนั้นผลกระทบทางร่างกายของชาวบ้านก็ไม่ได้เกิดโดยตรงอย่างเช่นการปะทะกับเจ้าหน้าที่ หรือการยิงหนี แต่เป็นกระทบจากสถานะของการขาดเงินในการรักษาตัวเองเป็นผลกระทบทางอ้อมอีกที ส่วนผลกระทบทางอ้อมคือผลกระทบต่อสภาพจิตใจ นโยบายทวงคืนผืนป่าส่งผลต่อสภาพจิตใจของชาวบ้านเป็นอย่างมาก เนื่องจากชาวบ้านทุกครอบครัวไม่เคยถูกดำเนินคดี มาวันนี้มีคดีติดตัวซึ่งเป็นข้อหาร้ายแรงพอสมควร ส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านได้รับผลกระทบมากที่สุดคือเรื่องของ ความคับข้องใจถึงความไม่ยุติธรรมที่ชาวบ้านกำลังได้รับอยู่ เขารู้สึกว่าการถูกดำเนินคดีของตัวเองเขาเองนั้นไม่ได้รับความเป็นธรรม ทั้งที่ข้อเท็จจริงในพื้นที่ก็มี แต่เขาก็ไม่ได้รับการเยียวยาหรือตอบสนองต่อความต้องการแต่อย่างใด จากผลกระทบที่เกิดขึ้น และมีสาเหตุมาจากหลายๆ ปัจจัย อันแทรกมาด้วย เช่น การไม่มีเงิน ไม่มีที่ดิน เข้าไปใช้ประโยชน์ไม่ได้ ทั้งที่เคยทำมาตั้งแต่บรรพบุรุษ นี้เป็นความคับข้องใจของชาวบ้านต่อการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า มีบางครอบครัวที่ พ่อแม่ ถูกดำเนินคดีต้องเข้ารับโทษในเรือนจำ จนเป็นสาเหตุให้ลูกชายสติไม่ดี เนื่องจากเกิดจากภาวะเครียด และมีชาวบ้านหลายรายที่มีอาการทางสมองเนื่องจากเครียดในเรื่องที่เกิดขึ้นจนไม่รู้จะอย่างไร ที่เลวร้ายที่สุดคือ มีชาวบ้านล้มป่วยและเสียชีวิตจากคำพูดของชาวบ้านคือคนที่เสียชีวิตนั้นแกมีภาวะเครียดพร้อมกับความชราทำให้คิดมากจนนำไปสู่การเสียชีวิตที่ชาวบ้านบอกว่า คือ การตรอมใจตาย

บทที่ 5

สรุปผล การอภิปราย และข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาเรื่อง อำนาจการกีดกันและผลกระทบที่มีต่อคนจนจากนโยบายทวงคืนผืนป่า กรณีศึกษา บ้านจัดระเบียบ ตำบลหุบเขา อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร โดยได้ศึกษาผ่านชาวบ้านที่อาศัยชุมชนบ้านจัดระเบียบ ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายทวงคืนผืนป่า ที่มีความมุ่งหมายในการวิจัยครั้งนี้คือศึกษาผ่านการใช้อำนาจทั้ง 4 แบบ คือ อำนาจในทางกฎหมาย อำนาจการใช้กำลัง อำนาจในทางตลาด และอำนาจในการสร้างความชอบธรรม ว่ารัฐได้ใช้อำนาจทั้ง 4 รูปแบบนี้มีผลอย่างไรในการกีดกันชาวบ้านออกจากที่ดินทำกินของตนเอง อีกความมุ่งหมายคือศึกษาว่านโยบายทวงคืนผืนป่า ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของชาวบ้านอย่างไร ผ่านกรอบการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตทั้ง 4 แบบ คือ ความสุขในการทำงาน การมีสังคมที่ดี การมีสถานภาพทางการเงินที่ดี และการมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ดี ผ่านเอกสารงานวิจัย หนังสือ บทความ สื่อสังคมออนไลน์ต่าง การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ซึ่งผลการศึกษาพบว่า อำนาจการกีดกันทั้ง 4 รูปแบบล้วนส่งผลทำให้ชาวบ้านเกิดความยากลำบากในการใช้ชีวิตและประกอบอาชีพ ซึ่งอำนาจแต่ละแบบก็จะมี การปฏิบัติการณ์ในตัวเองเพื่อส่งผลไปสู่การบีบบังคับชาวบ้านออกจากที่ดินของเขาเอง รวมไปถึงการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่านั้นส่งผลโดยตรงทำให้คุณภาพชีวิตของชาวบ้านแยลงทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอตามประเด็นดังต่อไปนี้

- 5.1 สรุปผล
- 5.2 อภิปราย
- 5.3 ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผล

หากมองประวัติศาสตร์ข้อพิพาทเรื่องที่ดินที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่า ปัญหาที่ดินได้ก่อกำเนิดขึ้นมาอย่างยาวนาน มีหลายรัฐบาลที่พยายามที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง แต่ทำไมเมื่อรัฐพยายามแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดินมากเท่าไร ก็เหมือนจะทำให้ปัญหาเรื่องที่ดินนั้นซับซ้อนมากขึ้นและแนวทางการแก้ไขปัญหานั้นก็ยากขึ้นตามมา อย่างไรก็ตามที่รัฐบาลที่คสช. ประกาศแผนแม่บทป่าไม้และตามมาด้วยนโยบายทวงคืนผืนป่า ที่ตามแผนยุทธศาสตร์ของทางรัฐบาลนั้นเพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าให้มากขึ้น เพราะรัฐมองว่าปัจจุบันพื้นที่ป่าในประเทศไทยนั้นลดลงเป็น

อย่างมาก ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาลจะต้องรีบเร่งแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน และสะสมให้คลี่คลายในที่สุด ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงบทบาทและการทำงานของเจ้าหน้าที่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนั้นมีการดำเนินงานเกี่ยวกับการทวงคืนผืนป่าอย่างไร ผ่านการใช้อำนาจทั้ง 4 รูปแบบในการดำเนินการ ว่าอำนาจทั้ง 4 รูปแบบที่ว่ามีส่งผลอย่างไรกับชาวบ้านในพื้นที่ และคุณภาพชีวิตของชาวบ้านเป็นอย่างไรในช่วงก่อน และหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า ซึ่งผลการศึกษาผู้วิจัยจะนำเสนอต่อไปนี้

1. อำนาจการกีดกันทางกฎหมาย

ในการดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์ ตามแผนแม่บทป่าไม้และนโยบายทวงคืนผืนป่า รัฐบาลจึงได้ออกคำสั่งประกาศที่ 64/2557 เรื่อง การปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ ตามมาด้วยคำสั่งประกาศที่ 66/2557 เรื่อง เพิ่มเติมหน่วยงานสำหรับการปราบปรามหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้และนโยบายการปฏิบัติงานเป็นการชั่วคราวในสภาวะการณ์ปัจจุบัน คำประกาศสำคัญ 2 ฉบับดังกล่าวนี้เองที่มีผลโดยตรงในการบังคับใช้กฎหมายกับผู้กระทำผิดในฐานบุกรุกเขตพื้นที่ป่าสงวน อุทยาน และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

จากการดำเนินงานที่ผ่านมาของเจ้าหน้าที่ป่าไม้และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนั้นพบว่า คนที่ถูกดำเนินคดีเกี่ยวกับการบุกรุกพื้นที่ป่าส่วนใหญ่เป็นเพียงชาวบ้านธรรมดา ในหลายพื้นที่พบว่า คนที่ถูกดำเนินคดีเป็นคนที่มีที่ดินทำกินมาตั้งแต่บรรพบุรุษ อย่างไรก็ตามในพื้นที่ชุมชนบ้านจัดระเบียบก็เช่นกัน พบว่าชาวบ้านที่ถูกดำเนินคดีส่วนใหญ่เป็นเพียงชาวบ้านธรรมดา ที่อาศัยและทำกินอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ที่สำคัญคือ คำสั่งประกาศที่ 66/2557 ที่ระบุไว้ว่า การดำเนินการใดๆ ต้องไม่ส่งผลต่อคนจน คนที่มีรายได้น้อย และคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นๆ ก่อนการประกาศคำสั่ง ซึ่งจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่พบว่า คนส่วนใหญ่ล้วนอาศัยอยู่ในพื้นที่ตรงนั้นมาก่อนการประกาศเขตอุทยานด้วยซ้ำ และมีเอกสารการเสียภาษีการเข้าใช้ประโยชน์ในพื้นที่ตั้งแต่อดีต แต่ก็ยังถูกดำเนินคดีในฐานบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งหากมองภาพรวมของข้อบังคับที่ออกมาโดยรัฐบาล จะพบว่า การแก้ไขปัญหาป่าไม้ของรัฐบาลในเรื่องของการออกกฎหมายพบว่า กฎหมายในแต่ละฉบับไม่มีการระบุไว้ถึงการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการทรัพยากร ในพื้นที่ของตนเอง เป็นการรวมศูนย์อำนาจการจัดการทรัพยากรไว้ที่ส่วนกลางทั้งหมด ซึ่งการดำเนินการของเจ้าหน้าที่ในเรื่องการเวนคืนพื้นที่และการปราบปรามก็ทำอย่างเคร่งครัด ไม่สนใจเสียงของชาวบ้าน แม้ว่าในพื้นที่มีหลักฐานและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการเข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ของชาวบ้านก็ตามที จากการดำเนินการดังกล่าวนี้แน่นอนว่าจะเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ทำให้ปัญหาเรื่องข้อพิพาทเรื่องที่ดินไม่สามารถแก้ไขได้มาอย่างยาวนาน เพราะขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชนอย่างจริงจัง

2. อำนาจการกีดกันโดยใช้กำลัง

ในการดำเนินการโดยใช้รูปแบบการกีดกันโดยการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ในการดำเนินการตามนโยบายทางคั้นผืนป่าของเจ้าหน้าที่ป่าไม้และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่บ้านจัดระเบียบนั้นพบว่า การดำเนินการของเจ้าหน้าที่มีการใช้กำลังเข้ากดดันชาวบ้าน มีการข่มขู่คุกคามชาวบ้านในหลายๆ รูปแบบ เริ่มตั้งแต่การเข้ามาของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในการเรียกประชุมชาวบ้านที่อาศัยทำกินอยู่ในเขตป่าสงวนโดยอ้างว่าจะออกเอกสารสิทธิให้ชาวบ้านที่อาศัยทำกินมาก่อนการประกาศนโยบาย โดยการให้ชาวบ้านไปยื่นถ้อยคำในที่ดินของตนเองเพื่อยืนยันการขอประโยชน์ แต่สุดท้ายเจ้าหน้าที่ป่าไม้ก็ส่งสำนวนฟ้องชาวบ้านในข้อหาแผ้วถาง บุกรุกพื้นที่ป่าสงวน ส่วนในเรื่องของการดำเนินคดีกับชาวบ้านก็เป็นรูปแบบของการกีดกันชาวบ้านในทางกฎหมายที่คาบเกี่ยวกับการใช้กำลังเหมือนกัน และในการดำเนินการเวนคืนพื้นที่นั้นก็มีเจ้าหน้าที่หลายๆฝ่ายเข้ามาเพื่อกดดันชาวบ้าน เช่น เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่ปกครอง ตำรวจ ทหาร อื่นๆ โดยการเข้ามาในชุมชนอาทิตย์หนึ่งไม่ต่ำกว่า 4 วัน และมาทั้งกลางวันและกลางคืน ซึ่งการมาแต่ละครั้งของเจ้าหน้าที่ก็มาพร้อมอาวุธครบมือ มีการข่มขู่ชาวบ้านที่เข้าไปทักท้วงการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่อยู่ตลอดเวลา มีการยึดทรัพย์สินของชาวบ้านไป เช่น รถมอเตอร์ไซด์ อุปกรณ์ทำการเกษตร อื่นๆ ข่มขู่และคุกคามชาวบ้านในทุกรูปแบบเพื่อกดดันให้ชาวบ้านออกจากที่ดินทำกินของตนเองเพื่อที่จะได้ที่ดินคืนตามนโยบายทางคั้นผืนป่าของรัฐบาล

3. การกีดกันชาวบ้านในทางตลาด

การกีดกันชาวบ้านในรูปแบบของการอาศัยตลาดในการวิจัยครั้งนี้คือตลาดที่ดิน ว่ามีการซื้อขายกันเป็นอย่างไร มีการเก็งกำไร หรือการเพิ่มมูลค่าของที่ดินมากขึ้นเพื่อกีดกันชาวบ้านในพื้นที่บ้านจัดระเบียบมีมากน้อยแค่ไหน จากที่ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลพบว่า การกีดกันชาวบ้านในเรื่องของการตลาดในพื้นที่นั้นไม่มีการเก็งกำไรหรือการกีดกันชาวบ้านเท่าที่ควร สาเหตุเนื่องมาจากที่ดินในบริเวณนั้นไม่มีเอกสารสิทธิ และอยู่ในที่ไม่เหมาะแก่การทำอะไรนอกเหนือจากการทำการเกษตร จึงทำให้ที่ดินตรงนั้นจึงไม่ค่อยมีมูลค่ามากเท่าที่ควร การซื้อขายที่ดินในชุมชนพบว่า จะมีเพียงการซื้อขายที่ดินให้แก่คนในชุมชนเท่านั้น ให้ญาติ ให้คนรู้จัก เป็นเพียงการซื้อขายที่ดินปากเปล่า และมีเพียงการโอนสิทธิในการเสียภาษีบำรุงท้องที่เท่านั้นในการเข้าใช้ประโยชน์ในที่ดิน พบว่าเมื่อขายไปแล้วที่ดินตรงนั้นก็ยังทำการเกษตรเหมือนเดิมอย่างที่เคยเป็นมาก่อน ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในการใช้ประโยชน์จากที่ดินไปเป็นอย่างอื่นนอกเหนือจากการทำการเกษตร ไม่มีนายทุนเข้ามาซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร ที่ดินตรงนั้นยังเป็นที่ดินที่ชาวบ้านยังสามารถเข้าถึงได้

4. การสร้างความชอบธรรมในการดำเนินการของเจ้าหน้าที่

ในการสร้างความชอบธรรมในการดำเนินการของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายทางคืนผืนป่าในเขตพื้นที่ชุมชนบ้านจัตระเปียบนั้น ส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่จะอ้างข้อกฎหมายที่มอบอำนาจให้กับเจ้าหน้าที่ได้อย่างเต็มที่ในการดำเนินการในเรื่องเกี่ยวกับการปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน เนื่องจากการเข้ามาดำเนินการเกี่ยวกับการเวนคืนที่ดินของเจ้าหน้าที่ก็มาจากอำนาจในทางกฎหมายในการดำเนินการ ดังนั้นจึงไม่แปลกที่เจ้าหน้าที่จะใช้อำนาจทางกฎหมายมาอ้างในการสร้างความชอบธรรมให้กับการดำเนินงานของตนเอง การบ้ายเบี่ยงก็เป็นอีกรูปแบบที่เจ้าหน้าที่นำมาใช้ในการดำเนินการเวนคืนพื้นที่จากชาวบ้าน เมื่อมีชาวบ้านทักท้วงเรื่องการดำเนินการหลายๆอย่างของเจ้าหน้าที่ เช่น การตัดต้นยางพาราของชาวบ้าน การยึดรถ และอื่นๆ เมื่อชาวบ้านทักท้วงเจ้าหน้าที่ก็มักจะตอบว่า นายสั่งมา ผมต้องทำตาม ห้ามใครขวางเด็ดขาด นี่คือคำพูดของเจ้าหน้าที่ที่ชาวบ้านได้ยินบ่อยมากในการดำเนินการเวนคืนที่ดินในชุมชน

และอีกอย่างหนึ่งที่เจ้าหน้าที่นำมาใช้ในการสร้างความชอบธรรมให้กับการดำเนินงานของตนเองคือ วาทกรรม วาทกรรมทำหน้าที่ในการสร้างความชอบธรรมให้กับการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ในเรื่องของการอ้างว่า คนไม่สามารถอยู่กับป่าได้ ดังนั้นการที่ทรัพยากรจะกลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้งนั้นคนจึงจำเป็นต้องออกจากป่า ซึ่งเป็นวาทกรรมที่เราจะพบเห็นได้บ่อยมากในพื้นที่ที่มีข้อพิพาทเรื่องที่ดินทับซ้อนกันของชาวบ้านและรัฐ ส่วนในพื้นที่ที่มีการใช้วาทกรรมที่กล่าวหาว่าชาวบ้านเป็นนายทุนมาจากที่อื่น มาซื้อที่ดินตรงนี้เพื่อทำการเกษตรและเก็งกำไร ซึ่งข้อเท็จจริงคือ ชาวบ้านกลุ่มนี้คือชาวบ้านบางคนไปรับจ้างที่อื่น พอเก็บเงินได้ชักก้อนก็กลับมาหาที่ดินไว้ทำกินและสร้างรายได้เพื่อจุนเจือครอบครัวเพียงเท่านั้น บางคนเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียงที่เข้ามาซื้อที่ดินกับชาวบ้านคนที่อยู่ก่อนแล้วในการทำการเกษตร และจำนวนที่ดินที่ชาวบ้านครอบครองก็เป็นที่ดินจำนวนไม่กี่ไร่เท่านั้น หากจะกล่าวหาว่าชาวบ้านเป็นนายทุนมันไม่สมเหตุสมผลเลย และนี่ก็เป็นวาทกรรมชุดหนึ่งที่เจ้าหน้าที่ใช้กับชาวบ้านและเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการดำเนินการของตนเอง

5. อำนาจการกีดกันโดยท้องถิ่น

อำนาจการกีดกันโดยท้องถิ่นเป็นอำนาจรูปแบบหนึ่งที่ได้ค้นพบจากการลงพื้นที่ในการทำวิจัยของผู้วิจัย ที่ไม่ได้อยู่ในกรอบแนวคิดอำนาจการกีดกันที่ระบุไว้ในวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ อำนาจการกีดกันโดยท้องถิ่นที่พบในชุมชนบ้านจัตระเปียบเป็นอำนาจที่นำมาใช้ผ่านตัวของผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. ซึ่งอำนาจดังกล่าวอาจจะไม่ได้ส่งผลกระทบมากมายนักในพื้นที่ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีการใช้อำนาจดังกล่าวอยู่ในพื้นที่จริง ในพื้นที่ที่มีการใช้อำนาจกีดกันโดยท้องถิ่นในรูปแบบของการเกลี้ยกล่อมให้ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบยอมคืนพื้นที่ให้กับทางรัฐ โดยอาศัยการ

รับประกันหรือใช้ความน่าเชื่อถือในการซื้อใจชาวบ้าน ว่าหากคืนที่ดินแล้วจะไม่ถูกดำเนินคดี และถ้าหากถูกดำเนินคดีผู้นำเหล่านี้ก็สามารถใช้ตำแหน่งในการประกันตัวออกมาได้ แต่ในทางปฏิบัติเมื่อมีชาวบ้านบางรายหลงเชื่อและยอมคืนพื้นที่โดยคำแนะนำของผู้นำ ปรากฏว่าชาวบ้านถูกดำเนินคดีเหมือนเดิมและไม่สามารถประกันตัวได้ นั่นคือรูปแบบการกีดกันชาวบ้านโดยอำนาจท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนบ้านจัดระเบียบ

5.2 คุณภาพชีวิตของชาวบ้านในช่วงก่อน และหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าเป็นอย่างไร

การศึกษาการทำวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเอากรอบแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตในกรอบของ Well-being มาใช้ในการวิเคราะห์และอธิบายว่า นโยบายทวงคืนผืนป่านั้นส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่อย่างไร ในช่วงก่อนและหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าคุณภาพชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไปมากน้อยแค่ไหน ผ่านการศึกษาจากองค์ประกอบทั้ง 4 องค์ประกอบในการวัดระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งผลการศึกษาผู้วิจัยจะนำเสนอต่อไปนี้

1. ความสุขในการทำงาน

ก่อนการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า พบว่าการทำงานของชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายนั้นประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือชาวบ้านเป็นกรรมกรนั่นเอง จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านก็พบว่า การทำงานของชาวบ้านก็มีความสุขดี คือการได้เข้าไปงานในที่ดินของตนเอง การมีอิสระในการทำงาน แม้ว่างานที่ทำมันจะเหนื่อยแต่มันก็มีความสุข ซึ่งการทำงานไร้กี้ไม่ได้มีแค่การก้มหน้า ก้มตาทำอย่างเดียว มีการพบปะเพื่อนฝูง ที่ทำไร่อยู่ใกล้ๆ กัน มีที่ดินไว้ให้ลูกหลานใช้ทำมาหากิน ไม่ต้องเดินทางไปทำงานไกลๆ ได้ทำงานกับครอบครัวตัวเองอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา นี่ก็คือความสุขในการทำงานของชาวบ้านแล้ว ภายหลังจากการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าที่ดินที่เคยใช้ทำมาหากินก็หายไป เมื่อเจ้าหน้าที่สั่งห้ามไม่ให้ชาวบ้านเข้าใช้พื้นที่ดังกล่าว ส่งผลให้ความสุขในการทำงานของชาวบ้านหายไป เพราะการแอบเข้าไปเก็บผลผลิตในไร่ของตนเองก็เต็มไปด้วยความระแวงว่าจะมีเจ้าหน้าที่มาพบ มาจับไหม้ การเข้าไปในไร่ที่เปรียบเสมือนที่ทำงานของตนเองที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษกลายเป็นสิ่งต้องห้ามความสุขในการทำงานก็หายไป

2. การมีสังคมที่ดี

สังคมในการศึกษาในการทำวิจัยในครั้งนี้คือชุมชนบ้านจัดระเบียบ ก่อนการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า พบว่าชุมชนบ้านจัดระเบียบก็เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายๆ กับชุมชนทั่วไปในภาคอีสาน ที่คนส่วนใหญ่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ไปมาหาสู่ มีความสามัคคีกัน ซึ่ง

เป็นลักษณะของคนอีสานที่มักจะอ่อนน้อมถ่อมตนอยู่เสมอและชอบช่วยเหลือผู้อื่น ทั้งในระดับครอบครัวก็มีความสัมพันธ์กันค่อนข้างใกล้ชิดกันพอสมควร ส่วนในเรื่องของประเพณี วัฒนธรรม ชาวบ้านก็มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ช่วยๆ กันในการพัฒนาชุมชนของตนเองอยู่เสมอ ซึ่งภายหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าในปีนั้นพบว่า ในชุมชนเกิดความขัดแย้งขึ้น คือชาวบ้านแบ่งออกเป็นหลายฝ่าย ทั้งฝ่ายที่ได้รับผลกระทบจากนโยบาย ฝ่ายผู้นำชุมชน และชาวบ้านด้วยตนเอง ชุมชนเกิดการแตกแยก เพราะนโยบายทวงคืนผืนป่าได้ทำการแยกคนส่วนน้อยออกจากคนส่วนมาก คนส่วนน้อยคือคนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบาย ซึ่งความขัดแย้งเริ่มมาจากฝั่งผู้นำชุมชนที่เป็นคนของรัฐนั้นบอกให้ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบให้ยอมย้ายออกจากพื้นที่เพราะว่าการสู้กับอำนาจรัฐเป็นสิ่งที่ใหญ่เกินตัว สู้ไปก็ไม่ชนะ ย้ายออกไปดีกว่า ส่วนฝ่ายที่ได้รับผลกระทบก็มองว่าหากย้ายออกจะให้ไปอยู่ที่ไหน ไปทำกินอะไร ชาวบ้านก็ไม่ยอมย้าย ความขัดแย้งเริ่มมาจากตรงนี้ และได้รุกรามไปทั่วชุมชน จนในที่สุดชาวบ้านเกิดความขัดแย้งกันเอง แม้แต่สังคมขนาดเล็กอย่างสังคมนาครังก็ได้รับผลกระทบ เช่น เมื่อครอบครัวถูกดำเนินคดีครอบครัวก็เริ่มแตกแยก บางรายสามีภรรยาหย่าร้างกัน จากสาเหตุการถูกดำเนินคดีในข้อหาบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน

3. การมีสถานภาพทางการเงินที่ดี

เรื่องของการมีสถานภาพทางการเงินที่ดีของชาวบ้านนั้นพบว่าก่อนการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าสถานภาพทางการเงินของชาวบ้านถือว่าอยู่ในระดับค่อนข้างดี พอมีกินมีใช้ มีเก็บออมบ้าง รายได้ส่วนใหญ่ก็มาจากที่ดินดังกล่าว เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวนยางพารา รายได้หลักที่นำมาใช้จ่ายในครัวเรือนล้วนมาจากตรงนี้ทั้งนั้น ทำให้ชาวบ้านพอลืมตาอ้าปากได้ หลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า ที่ดินที่เคยเป็นแหล่งรายได้หลักที่ชาวบ้านใช้หล่อเลี้ยงครอบครัวโดนเวนคืนและห้ามชาวบ้านเข้าไปทำประโยชน์จากที่ดินตรงนั้น ทำให้เกิดการสูญเสียรายได้ไปอย่างมากเพราะบางครัวเรือนมีอาชีพเดียวคือทำสวนยางพารา หลังจากเข้าใช้ประโยชน์ในที่ดินไม่ได้ชาวบ้านบางรายก็หันมาทำงานรับจ้างทั่วไปในชุมชน แต่การจ้างงานในชุมชนก็ไม่มีมูลค่าสูงอะไร ชาวบ้านขาดรายได้ไปอย่างมาก อีกทั้งยังต้องถูกดำเนินคดี เงินที่พอมีเก็บในช่วงก่อนการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าของชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้ไปกับการต่อสู้คดีของตนเอง เงินเก็บเริ่มหมดทรัพย์สินบางอย่างต้องขายเพื่อมาใช้จ่ายในครัวเรือน เรียกได้ว่าชีวิตหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าในเรื่องของสถานภาพทางการเงินของชาวบ้านถือว่าแย่อย่างมาก

4. การมีสุขภาพแข็งแรง สมบูรณ์ดี

ก่อนการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าในเรื่องของสุขภาพชาวบ้านถือว่ามีความสมบูรณ์ดีทั้ง สุขภาพกายและสุขภาพใจ ก็คือชาวบ้านก็ไม่ได้มีความวิตกกังวลอะไรในการใช้ชีวิต วิธี

ชีวิตก็ดำเนินไปตามแบบฉบับของแต่ละครอบครัวแต่ละบุคคล ภายหลังจากการประกาศนโยบายพบว่าสุขภาพชาวบ้านแย่มากรวด้านร่างกายและจิตใจ ที่สำคัญคือสุขภาพทางจิตใจของชาวบ้านได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก เนื่องจากชาวบ้านเป็นเพียงชาวบ้านธรรมดาที่หาเช้ากินค่ำ ชีวิตไม่เคยถูกดำเนินคดีอะไรมาก่อน พอหลังจากการถูกดำเนินคดีชาวบ้านหลายคนเกิดภาวะเครียด เนื่องจากไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรในการสู้คดี เพราะทั้งชีวิตไม่เคยถูกดำเนินคดีมาก่อน บางรายคิดมากจนเสียสติ กลายเป็นคนไม่สมประกอบ ต้องไปพบแพทย์ทางจิตเวชและรับยามากินอย่างต่อเนื่องเพื่อรักษา บางรายถูกจำคุกไม่มีโอกาสได้รู้เลยว่าทางบ้านเป็นอย่างไร แม้แต่ญาติ พี่น้องเสียชีวิตก็ไม่สามารถมาได้ ที่หนักสุดบางคนถึงกับคิดมากหาทางออกไม่ได้ตรอมใจจนเสียชีวิตก็มี จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่านโยบายทวงคืนผืนป่าส่งผลกระทบต่อชาวบ้านทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจเป็นอย่างมาก

5.3 การอภิปรายผล

หลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า และผลการดำเนินการเกี่ยวกับนโยบายทวงคืนผืนป่าที่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินการให้เป็นไปตามแผนยุทธศาสตร์ในการเพิ่มพื้นที่ป่าทั่วประเทศ จากการทำการศึกษาวิจัยในครั้งนี้พบว่าการดำเนินการของเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการบังคับใช้อำนาจในการกีดกันชาวบ้านออกจากที่ดินของตนเองทั้ง 4 รูปแบบนั้นปรากฏว่าอำนาจการกีดกันทั้ง 4 แบบ แล้วแล้วแต่ส่งผลให้เกิดการผลักดันชาวบ้านออกจากที่ดินทำกินของตนเอวทั้งสิ้น ซึ่งลักษณะการปฏิบัติการของอำนาจทั้ง 4 แบบ จะเป็นการใช้อำนาจที่หนุนเสริมซึ่งกันและกันเพื่อนำไปสู่การเวนคืนที่ดินได้อย่างสมบูรณ์ โดยที่เจ้าหน้าที่รัฐได้อาศัยการใช้อำนาจดังกล่าวเข้ามาจัดการทรัพยากรในพื้นที่อย่างเบ็ดเสร็จ โดยชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรใดๆ เนื่องจากอำนาจทั้งหมดไม่ได้ให้อำนาจแก่ชาวบ้านในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ ซึ่งในการจัดการทรัพยากรป่าไม้นั้นมีความจำเป็นอย่างมากที่จะให้ชาวบ้านในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการด้วยเพื่อผลการจัดการทรัพยากรในพื้นที่เพื่อความยั่งยืนและถาวร ที่สอดคล้องกับงานของ ยศ สันตสมบัติ (2536: 41) ที่มองว่าการพัฒนาประเทศนั้นควรมีทิศทางในการพัฒนาไปในแบบสมดุลระหว่างเมืองกับชนบท ซึ่งถ้ารัฐบาลมีการวางแผนการจัดการทรัพยากรแบบรวมศูนย์ ไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและไม่เปิดโอกาสในการกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง ก็อาจจะส่งผลให้การแก้ไขหรือการพัฒนากลายเป็นการเบียดขับคนจากพื้นที่ ซึ่งถ้าหากเมื่อใดที่รัฐบาลมีการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการทรัพยากรและเปิดโอกาสให้คนกำหนดวิถีชีวิตตนเองได้ ก็จะเป็นการส่งเสริมให้ท้องถิ่นพัฒนาศักยภาพในด้านจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ซึ่งการกระทำดังกล่าวจะทำให้ภาคเกษตรและชุมชนอยู่รอดซึ่งยังส่งผลต่อไปในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับประเทศให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนได้

ในประเด็นต่อมาในการศึกษาการทำวิจัยในครั้งนี้ ในเรื่องของคุณภาพชีวิตของชาวบ้านหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า หลังการประกาศนโยบายดังกล่าวนั้นพบว่าระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ลดลงเป็นอย่างมาก ซึ่งชาวบ้านได้รับผลกระทบเป็นอย่างมากในการประกาศนโยบายดังกล่าวของรัฐบาล คุณภาพชีวิตที่ชาวบ้านได้รับผลกระทบมากที่สุดเป็นเรื่องของรายได้และเรื่องของสุขภาพ ทั้งสุขภาพและสุขภาพจิต ในเรื่องของรายได้เมื่อชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปใช้ที่ดินของตัวเองได้ละไม่สามารถเก็บผลผลิตของตัวเองในที่ดินได้เพราะถูกสั่งห้ามเข้าพื้นที่ ส่งผลกระทบท่อรายได้ชาวบ้านเป็นอย่างมากเพราะที่ดินดังกล่าวถือว่าเป็นแหล่งรายได้หลักของครอบครัว เมื่อเข้าไปใช้ที่ดินไม่ได้รายได้หลักของชาวบ้านก็สูญเสียไป อีกเรื่องคือผลกระทบทางสุขภาพ ที่สำคัญคือสุขภาพจิตใจของชาวบ้านยำแย่มากสาเหตุก็เนื่องมาจากการถูกดำเนินคดี หลายครอบครัวต้องแยกย้ายกันไปทำมาหากินที่อื่น บางครอบครัวมีคนเสียชีวิต เนื่องจากเกิดภาวะเครียด ดังนั้น กล่าวได้ว่านโยบายทวงคืนผืนป่าส่งผลกระทบท่อคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในแทบจะทุกมิติของการใช้ชีวิต

5.4 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาอำนาจการกีดกันและผลกระทบที่มีต่อคนจนจากนโยบายทวงคืนผืนป่า กรณีศึกษา บ้านจัดระเบียบ ตำบลหลุบเลา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดสกลนคร มีข้อเสนอแนะทั่วไปและข้อเสนอแนะในการศึกษาการทำวิจัยในอนาคตดังต่อไปนี้

1. ข้อจำกัดในการศึกษาการทำวิจัยครั้งนี้

จากการศึกษาอำนาจการกีดกันและผลกระทบที่มีต่อคนจนจากนโยบายทวงคืนผืนป่า กรณีศึกษา บ้านจัดระเบียบ ตำบลหลุบเลา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดสกลนคร การศึกษาครั้งนี้ถือได้ว่ามีข้อจำกัดในการศึกษาการทำวิจัยดังนี้

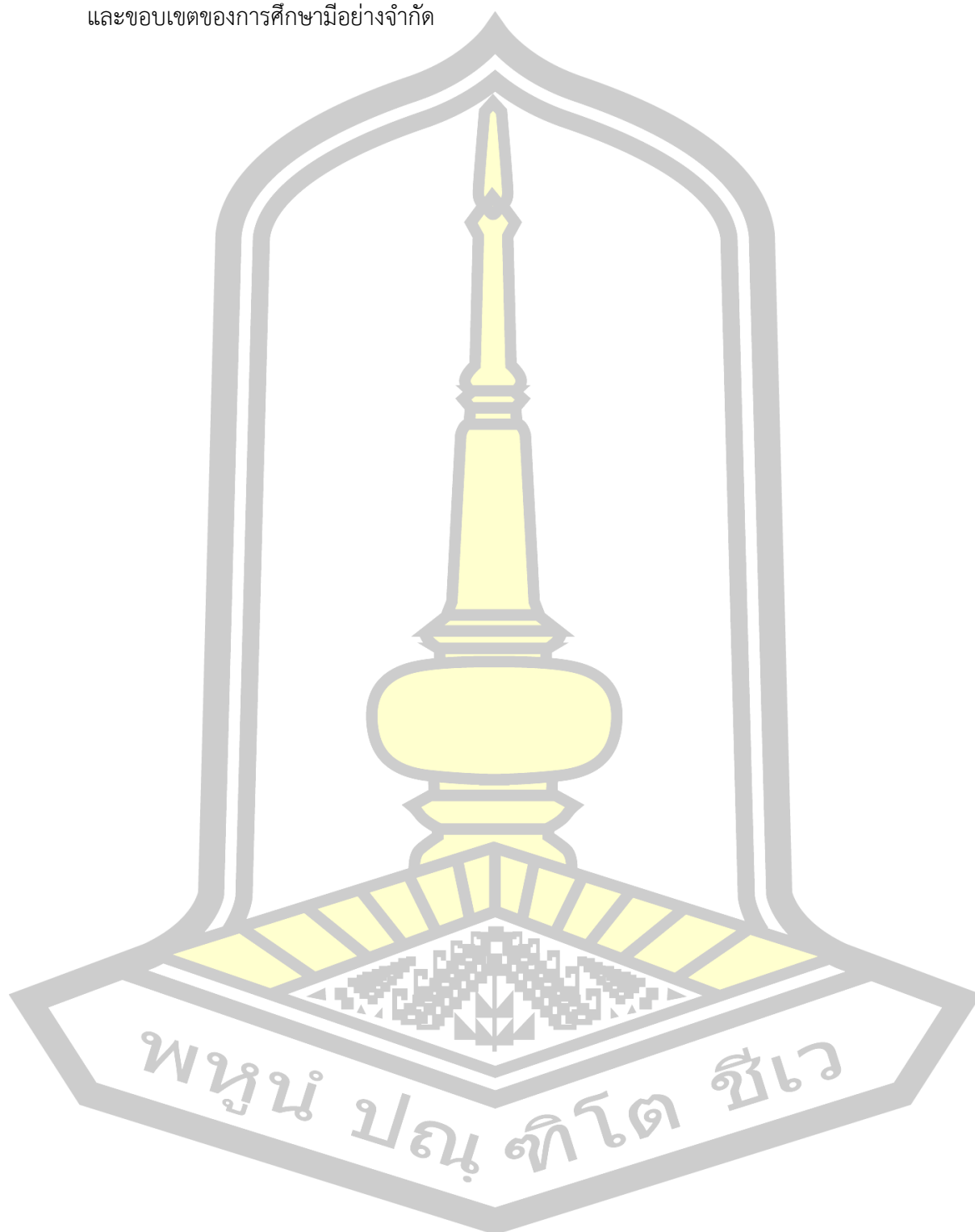
1.1 การศึกษาการทำวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยไม่ได้เข้าไปสังเกตการณ์ในวันที่ชาวบ้านต้องเดินทางไปศาล เพื่อต่อสู้คดีและมีหลายๆเหตุการณ์สำคัญที่ผู้วิจัยไม่สามารถเดินทางไปสังเกตการณ์ได้

1.2 มีข้อจำกัดในการศึกษาถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อไว้ใช้เป็นแนวทางในการต่อสู้ให้ได้มาซึ่งสิทธิในที่ดินทำกินของชาวบ้าน

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาการทำวิจัยครั้งต่อไปนั้นผู้วิจัยเห็นว่าสมควรที่จะนำประเด็นอื่นๆ ที่สอดคล้องกันมาประกอบการศึกษาเพื่อให้ครอบคลุมในเนื้อหามากกว่านี้ในการทำวิจัยครั้งต่อไป ซึ่งใน

การศึกษาการทำวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษาไม่สามารถทำการศึกษาได้ครอบคลุมทุกประเด็น เนื่องจากกรอบและขอบเขตของการศึกษามีอย่างจำกัด

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2532). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน.
- กลุ่มศึกษาปัญหาที่ดินป่าไม้. (2557). *แผนแม่บทแก้ปัญหาการทำลายป่าฯ หรือจะเป็นยุทธการรื้อบ้าน ไส่คน อีกครั้ง!*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://prachatai.com> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 8 มิถุนายน 2561].
- กิตติพงศ์ สนธิสัมพันธ์. (2561). *นโยบาย 'ทวงคืนผืนป่า' กับภาพสะท้อน 'อำนาจนิยม'*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://themomentum.co.th> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 8 มิถุนายน 2561].
- เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม. (2521). *ที่ดินกับชาวนา ปฏิรูปหรือปฏิวัติ*. กรุงเทพฯ: ดวงกมล.
- เกษม จันทรแก้ว. (2542). *วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ขจรศักดิ์ เพ็ชรรัตน์. (2554). *การสร้างความสุขในที่ทำงาน (Happy Workplace)*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <http://www2.tsu.ac.th> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 19 มีนาคม 2560].
- คณะทำงานวาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2556). *ความเป็นธรรมทางสังคม*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <http://social-agenda.org> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 8 มิถุนายน 2561].
- คำมาย ทศแก้ว. (8 พฤษภาคม 2561). *สัมภาษณ์*. ราชบุรี. ที่บ้านจัดระเบียบ หมู่ที่ 6 ตำบลหุบเขา อำเภอกุพพาน จังหวัดสกลนคร.
- คำมลุน ศรีคำ. (8 พฤษภาคม 2561). *สัมภาษณ์*. ราชบุรี. ที่บ้านจัดระเบียบ หมู่ที่ 6 ตำบลหุบเขา อำเภอกุพพาน จังหวัดสกลนคร.
- คำสั่งคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 64/2557 เรื่อง การปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้. (2557, 20 มิถุนายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 131 ตอนที่ พิเศษ 115 ง. หน้า 3.
- คำสั่งคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 66/2557 เรื่อง เพิ่มเติมหน่วยงานสำหรับการปราบปรามหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้. (2557, 27 มิถุนายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 131 ตอนที่ พิเศษ 120 ง. หน้า 1.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2535). *วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า*. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

- ชยันต์ วรรณระภูติ. (2557). ป่ากับคน: ปัญหาในสังคมไทย. ใน เล่าฟัง บัณฑิตเทอดสกุล (บรรณาธิการ). *แม่่อมกิ: ชีวิตแห่งฝันป่ากับมายาคติในกระบวนการยุติธรรม*. กรุงเทพฯ: สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน.
- ชัย ทองดินนอก. (9 พฤษภาคม 2561). *สัมภาษณ์*. ราชภัฏ. ที่บ้านจัดระเบียบ หมู่ที่ 6 ตำบลหลุบเลา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดสกลนคร.
- ชาญชัย อินทรประวัติ. (2547). *การพัฒนาคุณภาพชีวิต*. นครราชสีมา: เอเชียสาส์น.
- ชูกัน ไชยราช. (7 พฤษภาคม 2561). *สัมภาษณ์*. ราชภัฏ. ที่บ้านจัดระเบียบ หมู่ที่ 6 ตำบลหลุบเลา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดสกลนคร.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2554). *วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกสิทธิ์และความเป็นอื่น*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ณัฐกานต์ อัครพงศ์พิศักดิ์. (2559). วาระเขียว-คาร์บอนต่ำ และมโนทัศน์ใหม่สำหรับศึกษาการเมือง เรื่องที่ดินในภาคเกษตร. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, 12(2), 163-186.
- ทองอินทร์ มาตราช. (6 พฤษภาคม 2561). *สัมภาษณ์*. ราชภัฏ. ที่บ้านจัดระเบียบ หมู่ที่ 6 ตำบลหลุบเลา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดสกลนคร.
- ทิพย์วัลย์ เรืองขจร. (2554). *วิทยาศาสตร์เพื่อคุณภาพชีวิต*. สงขลา: โปรแกรมวิชาวิทยาศาสตร์ สุขภาพ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2547). *แนวความคิดเรื่องความชอบธรรม*. นนทบุรี: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.).
- ธีระ สนิทธารักษ์. (2559). ความเป็นธรรมทางสังคม: ความพยายามชี้วัดและวิเคราะห์ในเชิงตัวเลข. *วารสารธรรมศาสตร์*, 35(1), 164-191.
- นันท์ชนก วงษ์สมุทร. (2560ก). *ชาวบ้านอีสาน ร้องผลกระทบนโยบายทวงคืนป่า*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://www.bbc.com> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 8 มิถุนายน 2561].
- นันท์ชนก วงษ์สมุทร. (2560ข). *เพิ่มเติม-หนีเสือปะจระเข้? อนาคตชาวบ้านบุรีรัมย์หลังถูกรัฐไล่ที่อยู่มาร้อยปี*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://www.bbc.com> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 8 มิถุนายน 2561].
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2536). สิทธิชุมชน การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร: สิทธิตามจารีตประเพณีไทยของชุมชนท้องถิ่นเหนือทรัพยากร. ใน *สิทธิชุมชน: การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร*. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บั้งอร ศรีละพัน. (8 พฤษภาคม 2561). *สัมภาษณ์*. ราชภัฏ. ที่บ้านจัดระเบียบ หมู่ที่ 6 ตำบลหลุบเลา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดสกลนคร.

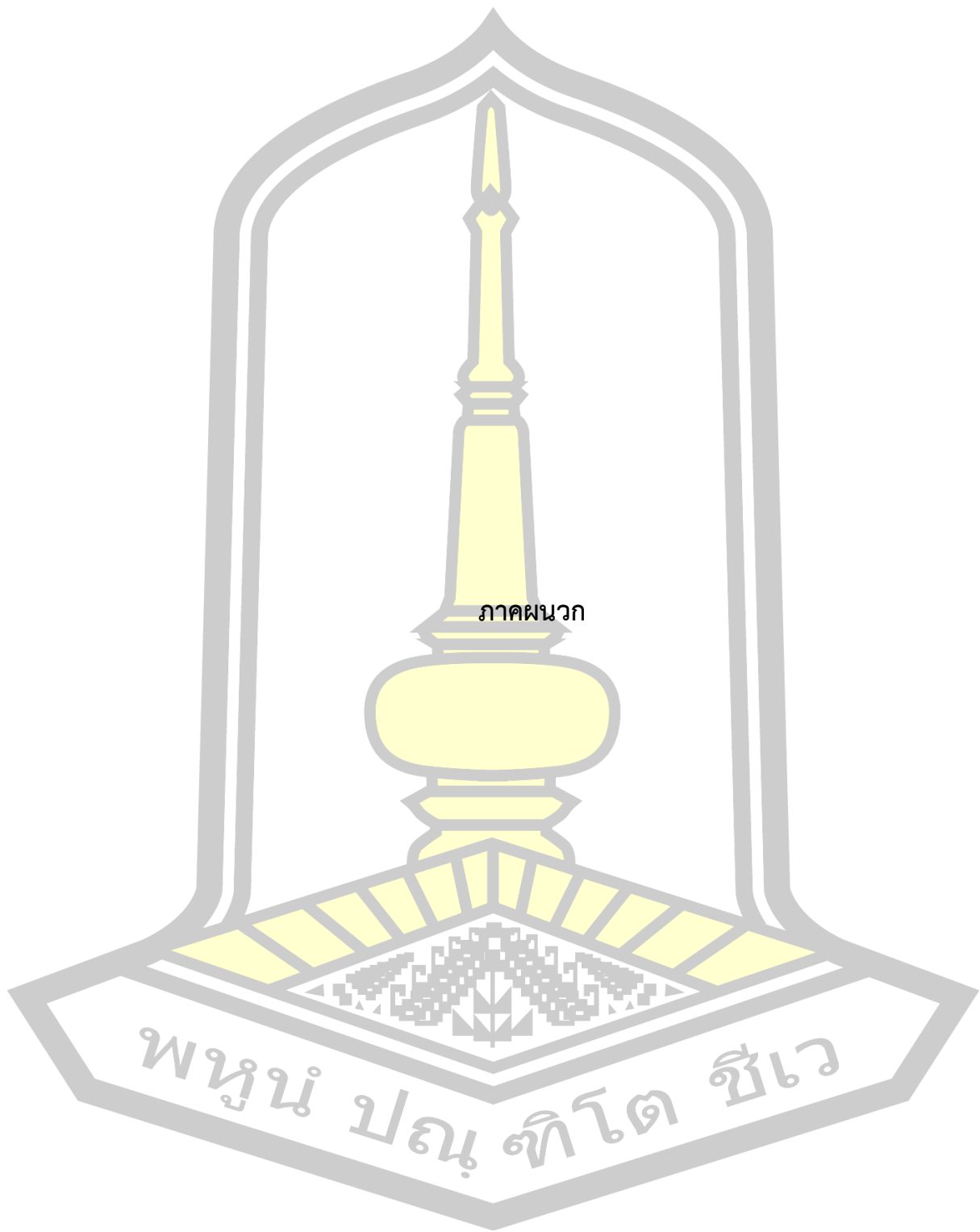
- บัณฑูร เศรษฐศิโรตม์. (2555). ความขัดแย้งปัญหาที่ดิน-ป่า: แง่มุมปัญหาด้านโครงสร้างกฎหมายและนโยบายรัฐ. [ออนไลน์]. ได้จาก: <http://v-reform.org> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 19 มีนาคม 2560].
- บัวพันธ์ พรหมพักพิง. (2549). อยู่ดีมีสุข: แนวคิดและประเด็นศึกษาการวิจัย. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 29(2), 23-50.
- พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร. (2516). *พระบรมราโชวาทเกี่ยวกับความเป็นธรรมในสังคม*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <http://www.chaoprayanews.com> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 8 มิถุนายน 2561].
- พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484. (2484, 15 ตุลาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 58 ตอนที่ 0 ก. หน้า 1417-1451.
- พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507. (2507, 28 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 81 ตอนที่ 38 ก. หน้า 263-281.
- พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504. (2504, 3 ตุลาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 78 ตอนที่ 80 ก. หน้า 1071-1083.
- พอล ซัลลิวน และ ไวลด์อร์ นิโคลสัน. (2557). แผนแม่บทแก้ปัญหาการทำลายป่า หรือจะเป็นยุทธการรื้อบ้านไล่คน อีกครั้ง. [ออนไลน์]. ได้จาก: <http://www.esaanlandreformnews.com> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 8 มิถุนายน 2561].
- พัฒนา กิติพราภรณ์. (2531). นานาทรรศนะธุรกิจเพื่อคุณภาพชีวิต...ของใคร. *วารสารเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ*, 15(1), 42-61.
- พิชัย ผกาทอง. (2547). *มนุษย์กับสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด. (2558). *ป่ารุก 100 ปี 'ป่วย': ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ 'รัฐ' จัดการไม่ได้*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://prachatai.com> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 19 มีนาคม 2560].
- มูลนิธิชุมชนไท. (2554). *แก้ปัญหาที่ดิน เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคม*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://www.chumchonhai.or.th> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 8 มิถุนายน 2561].
- รณรุทธ์ บุตรแสนคม. (2540). *คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตชนบทจังหวัด มหาสารคาม ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์*. มหาสารคาม: ภาควิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพและการกีฬา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- ลิขิต ธีรเวคิน. (2549). *ความชอบธรรมทางการเมือง (Political Legitimacy) ของหน่วยการเมือง (Political Unit)*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://mgronline.com> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 19 มีนาคม 2560].
- เลิศชาย ศิริชัย. (2544). *การสัมมนาเวทีวิชาการสาธารณะ “เปิดศักราชสิทธิชุมชน” (ครั้งที่ 1)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เลื่อน ศรีสุโพธิ์. (10 พฤษภาคม 2561). *สัมภาษณ์*. นักพัฒนา. ที่บ้านจัดระเบียบ หมู่ที่ 6 ตำบลหลุบเลา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดสกลนคร.
- วัลลภา เขยบัวแก้ว. (2559). *กรอบแนวคิดคุณภาพชีวิต (Conceptual Framework of “Quality of Life”)*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://www2.tsu.ac.th> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 19 มีนาคม 2560].
- วิกิตำรา ตำราเสรีเพื่อโลกเสรี. (2555). *ฟูโกต์*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://th.wikibooks.org> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 9 พฤษภาคม 2561].
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2561ก). *ความชอบธรรม (รัฐศาสตร์)*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://th.wikipedia.org> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 9 พฤษภาคม 2561].
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2561ข). *สังคม*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://th.wikipedia.org> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 9 พฤษภาคม 2561].
- วิชัย เทียนน้อย. (2542). *การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ*. กรุงเทพฯ: อักษรวัฒนา.
- วิไลลักษณ์ ตั้งเจริญ. (2544). *วิทยาศาสตร์พัฒนาชีวิต*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.
- วิวัฒน์ คดีธรรมนิษฐ์. (2536). *สิทธิชุมชน: การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร*. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีรวัฒน์ อริยะวิริยานันท์, พุทธกาล รัชธร และติลก จิทยรัตน์. (2553). *วิวัฒนาการของการปฏิรูปที่ดินในประเทศไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีการออกกฎหมายปฏิรูปที่ดิน (พ.ศ.2475-2518)*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <http://202.44.72.18/home> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 8 มิถุนายน 2561].
- วีระกุล สิงห์วงศ์. (7 พฤษภาคม 2561). *สัมภาษณ์*. ราษฎร. ที่บ้านจัดระเบียบ หมู่ที่ 6 ตำบลหลุบเลา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดสกลนคร.
- ศยามล ไกยูรวงศ์ และคณะ. (2549). *ข้อพิพาทและความขัดแย้งปัญหาที่ดินในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ศรายุทธ ฤทธิพิณ. (2558). *จาก คจก.ยุคเผด็จการ รสช. สู่มุขทวงคืนผืนป่าภาค 2 ภายใต้คำสั่ง คสช.* [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://prachatai.com> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 8 มิถุนายน 2561].

- ศรายุทธ ฤทธิพิณ. (2560). *เปิดผลกระทบนโยบายทวงคืนผืนป่า ครอบครัวยายวัย 72 จ.ชัยภูมิ กลายเป็นคนไร้ที่ดินทำกิน*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://prachatai.com> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 8 มิถุนายน 2561].
- ศรายุทธ ฤทธิพิณ. (2561). *ทวงคืนผืนป่า? 'ข่าวปฏิรูปที่ดินอีสาน' เขียนรำลึก 2 ปี ที่ 'เด่น คำแหล้' นักต่อสู้สิทธิที่ดิน หายตัว*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://prachatai.com> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 8 มิถุนายน 2561].
- ศิริศักดิ์ คชสวัสดิ์ และคณะ. (2558). *การรื้อแย่งที่ดินในบริบทความขัดแย้ง การพัฒนาทาง เศรษฐกิจและการอนุรักษ์ธรรมชาติ กรณีศึกษาชุมชนชายแดนไทย-ลาว จังหวัด อุบลราชธานี*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ศิริ ฮามสุโพธิ์. (2543). *ประชากรกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สมาน อำพล. (9 พฤษภาคม 2561). *สัมภาษณ์*. ราชภัฏ. ที่บ้านจัดระเบียบ หมู่ที่ 6 ตำบลหลุบเลา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดสกลนคร.
- สวาท อุปฮาท. (10 พฤษภาคม 2561). *สัมภาษณ์*. นักพัฒนา. ที่บ้านจัดระเบียบ หมู่ที่ 6 ตำบลหลุบเลา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดสกลนคร.
- สำนักข่าวปฏิรูปที่ดินภาคอีสาน. (2559). *เจ้าหน้าที่ป่าไม้ สนธิกำลังทหาร ฝ่าวงล้อม รุกเข้าไปในพื้นที่ เตรียมตัดโค่นต้นยางชาวบ้าน จำนวนกว่า 4 แปลง*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <http://gg.gg/ejtk2> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 9 พฤษภาคม 2561].
- สุกัญญา มาลาอี. (2547). *คุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการครูสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเขต 2 สระแก้ว*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สุรสม กฤษณะจุฑะ. (2558). *กระบวนการรื้อแย่งและสิทธิการถือครองที่ดินในพื้นที่ชายแดน จังหวัด ศรีสะเกษ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- แสงระวี แก้วเมืองฝาง. (2552). *รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดเชียงราย*. เชียงราย: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- องค์การอนามัยโลก (WHO). (2558). *ความหมายของ "สุขภาพ"*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://ponrtip444.wordpress.com> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 9 พฤษภาคม 2561].
- อภิญา ดิสสะมาน. (2558). *แนวทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยสันติวิธี กรณีศึกษา อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี*. *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*, 11(2), 60-75.

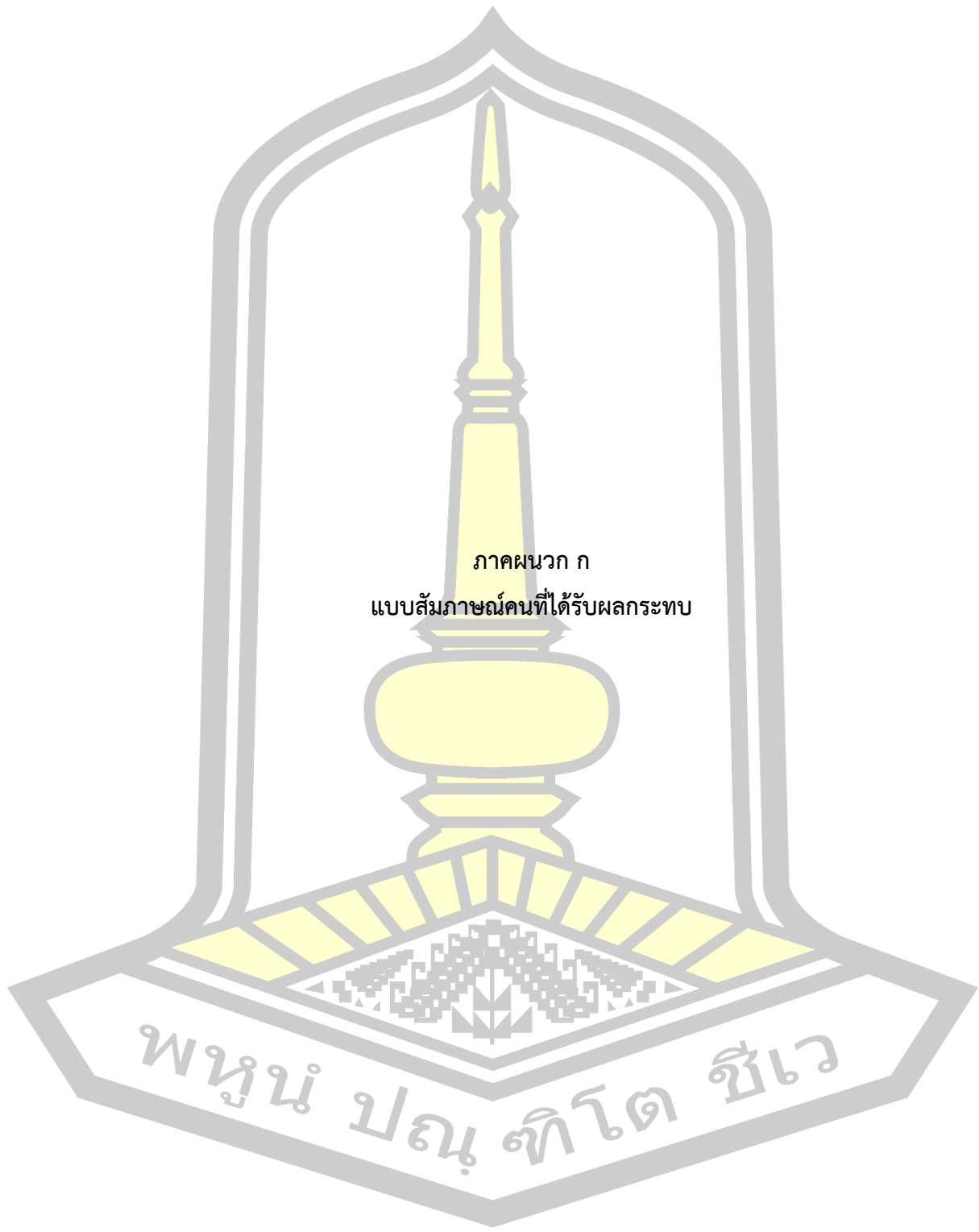
- อภิวัฒน์ รัตนวราหะ. (2556). *ความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรม ในการเข้าถึงทรัพยากรและบริหารพื้นฐานของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการวางแผนภาคและผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัจฉรา หล่อตระกูล. (2558). เงิน: ความหมายและความสำคัญ. *วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเทพฯ*, 2(1), 65-74.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2543). *พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร: กระบวนการทัศน์และนโยบาย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อิทธิพล ศรีเสาวลักษณ์. (2557). สถานการณ์และปัญหาที่ดินของประเทศไทย. *ประชาคมวิจัย*, (114), 11.
- อิทธิพล ศรีเสาวลักษณ์. (2558). *สถานการณ์การใช้ที่ดินและการกระจายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชายแดนอีสานใต้*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เอนก นาคะบุตร. (2536). *คนกับดิน น้ำ ป่า: จุดเปลี่ยนแห่งความคิด*. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ETC-GEOGRAPHY. (2554). *วิกฤตการณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://etcgeography.wordpress.com> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 9 พฤษภาคม 2561].
- International Bureau of Education-UNESCO. (2008). *International Bureau of Education*. [Online]. Available from: <http://www.ibe.unesco.org> [accessed 3 July 2018].
- NUENGZA. (2554). *ความสำคัญของเงิน*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://nuengza.wordpress.com> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 9 พฤษภาคม 2561].

พูน ปรณ ทิโต ชีเว

ภาควิชา

พหุบัณฑิตยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์คนที่ได้รับผลกระทบ

พหุ ประยูร จักรภัทรศาสตร์

แบบสัมภาษณ์
คนที่ได้รับผลกระทบ

1. ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ.....อายุ.....ปี ครอบครัวมีสมาชิกทั้งหมด.....คน
ที่อยู่.....
ประกอบอาชีพ (อาชีพหลัก)..... อื่นๆ.....
ย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่เมื่อไหร่.....

2. ด้านการกีดกัน

2.1 ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับนโยบายทวงคืนผืนป่าหรือไม่

.....
.....
.....

2.2 เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้เข้ามาให้ข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายทวงคืนผืนป่าในพื้นที่หรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....

2.3 ได้รับผลกระทบอย่างไรบ้าง ในการบังคับใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ทั้ง 4 แบบ

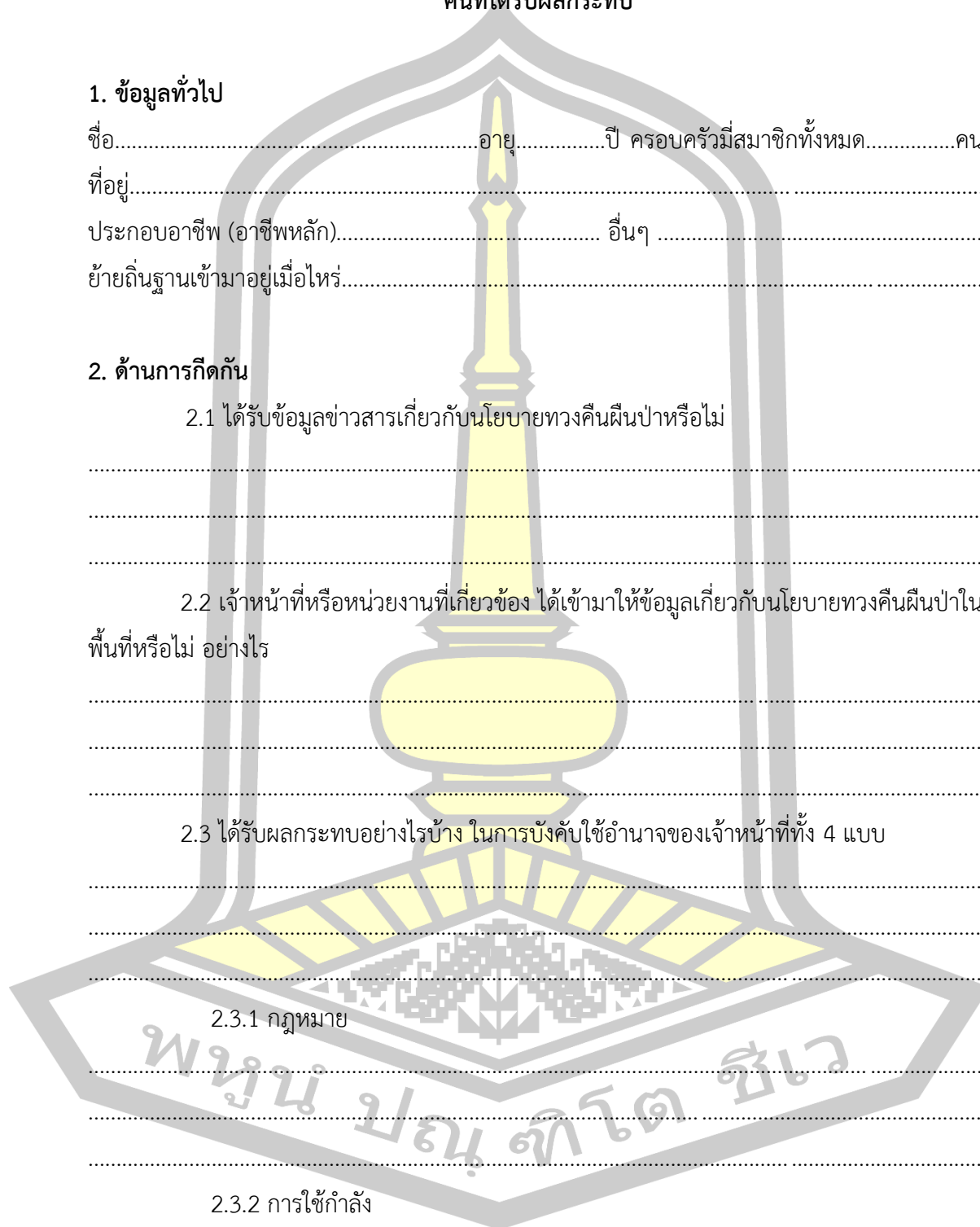
.....
.....
.....

2.3.1 กฎหมาย

.....
.....
.....

2.3.2 การใช้กำลัง

.....
.....
.....

2.3.3 ตลาด

2.3.4 การสร้างความชอบธรรม

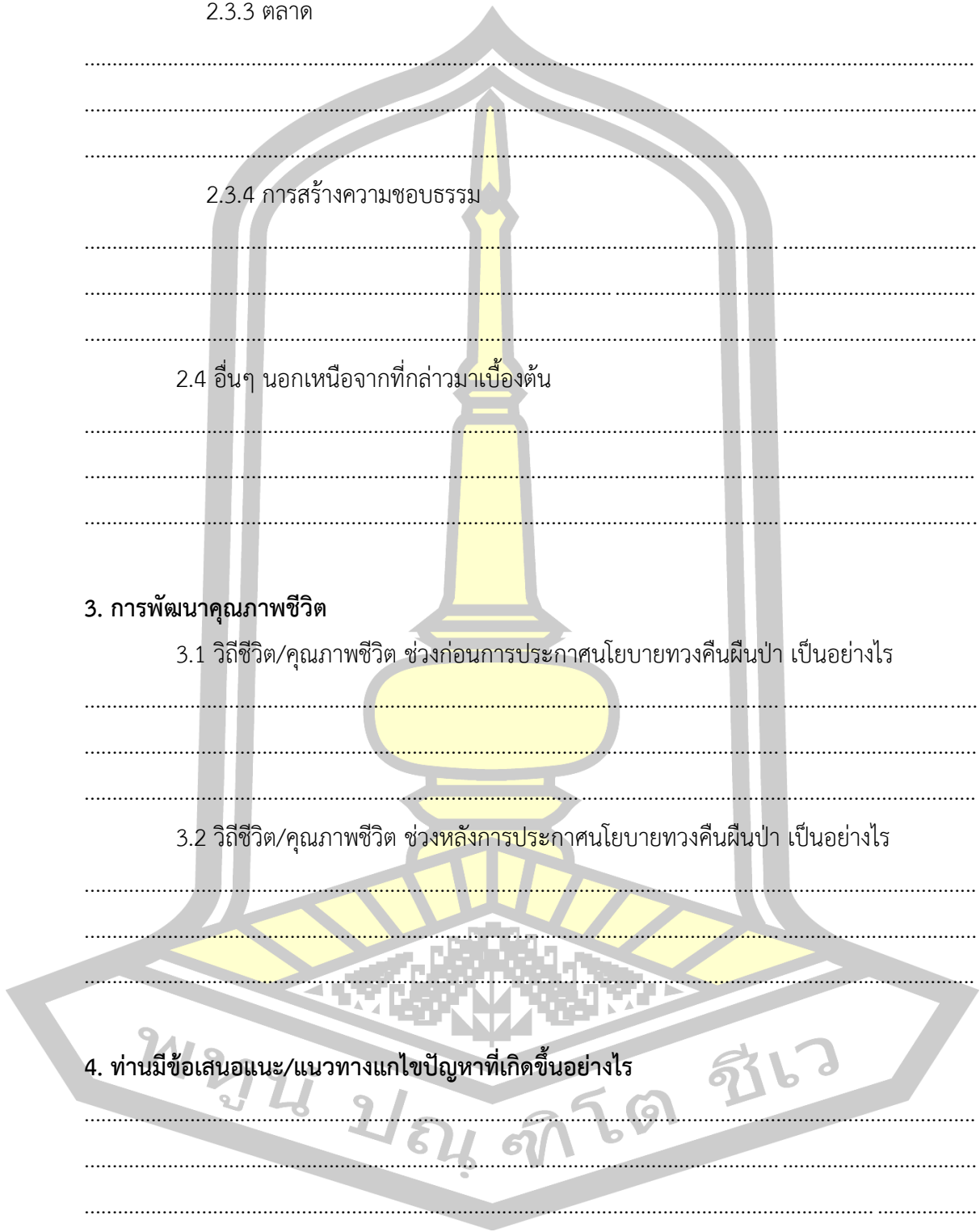
2.4 อื่นๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมาเบื้องต้น

3. การพัฒนาคุณภาพชีวิต

3.1 วิธีชีวิต/คุณภาพชีวิต ช่วงก่อนการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า เป็นอย่างไร

3.2 วิธีชีวิต/คุณภาพชีวิต ช่วงหลังการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่า เป็นอย่างไร

4. ท่านมีข้อเสนอแนะ/แนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างไร

แบบสัมภาษณ์
แกนนำชาวบ้าน/นักวิชาการ

1. ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ.....อายุ.....ปี

ที่อยู่.....

ประกอบอาชีพ.....

2. การกีดกัน

2.1 คิดเห็นอย่างไรกับการประกาศนโยบายทวงคืนผืนป่าของรัฐบาล

.....

.....

.....

2.2 คิดเห็นอย่างไร เกี่ยวกับการบังคับใช้อำนาจทั้ง 4 รูปแบบ ของเจ้าหน้าที่ในการดำเนินการตามนโยบาย

.....

.....

.....

3. การพัฒนาคุณภาพชีวิต

3.1 ท่านคิดว่า นโยบายทวงคืนป่า ส่งผลดีและผลเสีย ต่อชาวบ้านอย่างไร

.....

.....

.....

3.1.1 ผลดี

.....

.....

.....

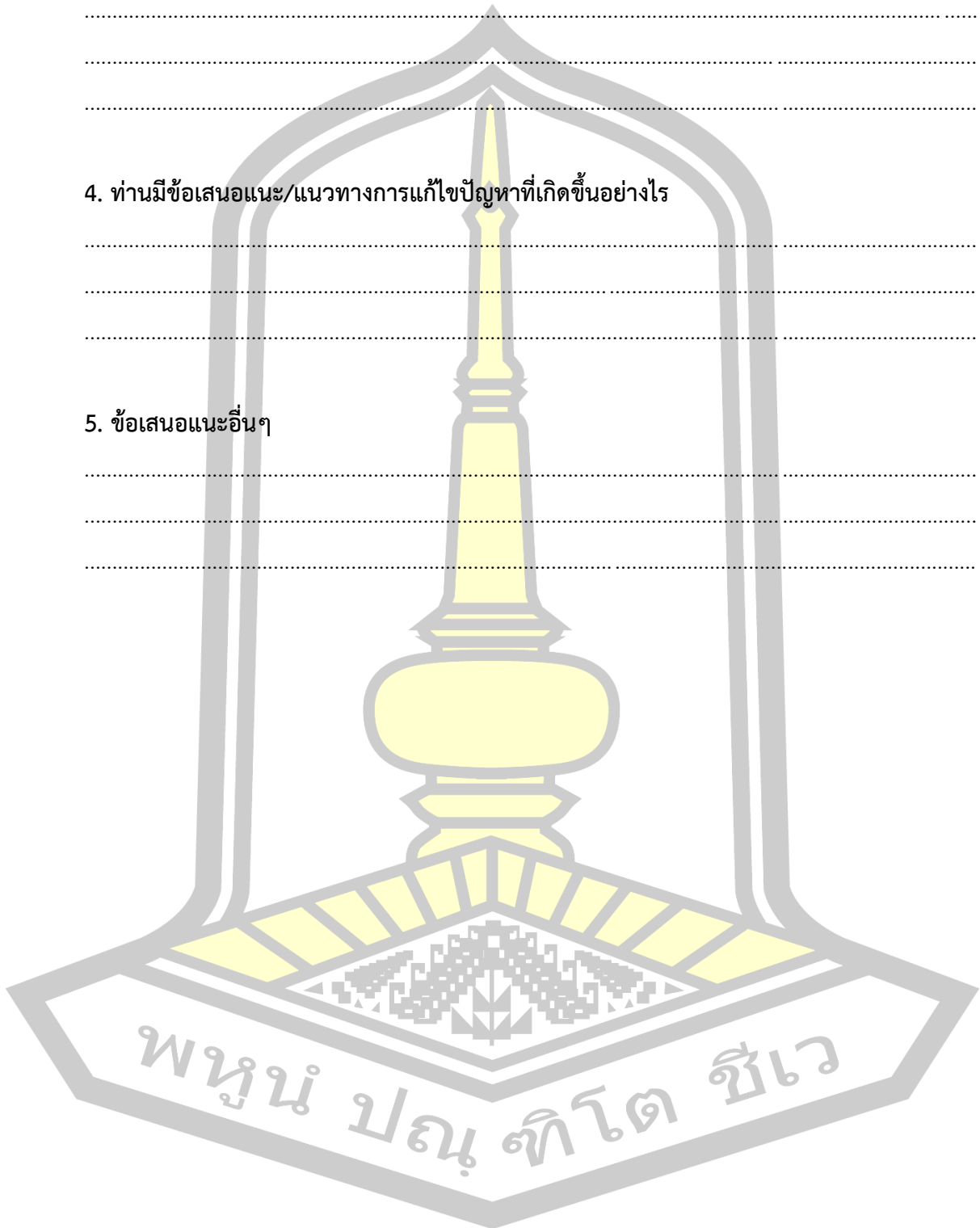
.....

พญณี ปญญ ทิโต ชีเว

3.1.2 ผลเสีย

4. ท่านมีข้อเสนอแนะ/แนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างไร

5. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นายภูมินทร์ พาลุสุข
วันเกิด	วันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2534
สถานที่เกิด	อำเภอกุตุชุม จังหวัดยโสธร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 69 หมู่ที่ 14 ตำบลโนนเปือย อำเภอกุตุชุม จังหวัดยโสธร รหัสไปรษณีย์ 35140
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ผู้ประสานงานอาสาสมัคร We Watch
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สำนักงานเครือข่าย We Watch เลขที่ 105 ซอยสิทธิชน ถนนสิทธิสาร วินิจฉัย แขวงสามเสนนอก เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร รหัสไปรษณีย์ 10320
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2553 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนกุตุชุมวิทยาคม จังหวัดยโสธร พ.ศ. 2556 ปริญญารัฐศาสตรบัณฑิต (ร.บ.) สาขาวิชาการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ. 2562 ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต (ร.ม.) สาขาวิชาการเมืองการ ปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พูน ปรณ ทิโต ชีเว